

Narkootikumid
ning doping- ja muud
tervistkahjustavad ained

Sisukord

<u>Eessõna eestikeelsele väljaandele</u>	<u>1</u>
1. <u>Narkootikumid ja muud uimastid.....</u>	<u>2</u>
2. <u>Kanep.....</u>	<u>4</u>
3. <u>Opiaadid.....</u>	<u>12</u>
4. <u>Kesknärvisüsteemi mõjutavad ained</u>	<u>20</u>
5. <u>Hallutsinogeenid</u>	<u>30</u>
6. <u>Ravimid</u>	<u>36</u>
7. <u>Dopingained</u>	<u>40</u>
8. <u>Tervistkahjustavad ained.....</u>	<u>44</u>
9. <u>Uimastikahjustused ja sõltuvusravi</u>	<u>46</u>
10. <u>Uimasti kuritarvitamise kindlakstegemine</u>	<u>48</u>
11. <u>Narkovaldkonda reguleerivad õigusaktid</u>	<u>50</u>
<u>Kirjandus ja internetiaadressid.....</u>	<u>52</u>

Väljaandja: Rootsi Politseiamet (Rikspolisstyrelsen), Rootsi Carnegie Instituut (Svenska Carnegie Institutet), Rootsi Narkopolitsei Ühing (Svenska Narkotikapolisföreningen) ja Eesti Politseiamet.

© Copyright 1990: Oslo Politseiprefektuur

© Copyright 1992: Rootsi Politseiamet (Rikspolisstyrelsen), Rootsi Carnegie Instituut (Svenska Carnegie Institutet) ja Rootsi Narkopolitseinike Ühing (Svenska Narkotikapolisföreningen)

Neljas, ümbertöötatud trükk

© Copyright 1999: Eesti Politseiamet

Autor: Ole Vidar Oiseth

Tõlge eesti keelde: Kaja Sakk, Ene Rästa, Katrin Raud

Toimetaja: Lauri Tabur

Keeletoimetaja: Käia Alasi

Kaanefoto: Maria Söderberg

Fotod ja illustratsioonid: MS: Maria Söderberg; NC: Rootsi Politseikool/ Narkokeskuse pildiarhiiv; PAJ: Per Anders Jonasson; PH: Paul Holmberg; RPS Rikspolisstyrelsen (Rootsi Politseiamet); SKL: Kriminialistikalabor; Stockholmi Lääni Politseiprefektuur ja Västra Götalandi politseiprefektuur.

Autoriõigusega kaitstud materjal on avaldatud NIDA (National Institute of Drug Abuse), Dr Michael W. Davidsoni (National High Magnetic Field Laboratory, Florida State University (NHMFL) ning Müncheni kirjastuse Carl Hanser Verlag AG loal.

Kujundus: Marie Trollius

Värvilahutus: KO Repro, Tallinn

Trükk: Tehnoprint, Tallinn

Eessõna

eestikeelsele väljaandele

Et rahuldada inimeste üha suurenevat infovajadust, et selgitada narkootikumide mõju inimese tervisele ning et anda üksikasjalikumat teavet narkomaaniaprobleemi reguleerivate seaduste kohta, on käesolev materjal Rootsi Kuningriigi ja Eesti Vabariigi vahelise koostöölepingu raames tõlgitud rootsi keelest eesti keelde. Eestikeelse väljaande kirjastamist toetasid Rootsi välisabiorganisatsioon SIDA ning Eesti Politseiamet. Väljaande ilmumisele on veel kaasa aidanud Oslo Politseiprefektuuri narkosektsioon, Norra Laevaehitajate Liit, Laevanduse Töoandjate Liit ning kindlustusseltsid Gard ja Skuld. Varem on selles väljaandes avaldatud andmeid

kasutatud peamiselt Põhjamere tööstusettevõtete informatsioonina. Teksti autor on Norra kriminaalpolitsei inspektor Ole Vidar Oiseth. Väljaanne on norrakeelsest originaalist tõlgitud ka inglise keelde.

Loodame, et käesolev väljaanne mõjutab ka meie ühiskonda pöörama narkomaaniale kui raskele ühiskondlikule probleemile senisest rohkem tähelepanu ning täiendab inimeste teadmisi narkootikumide ja narkomaania ning seda valdkonda reguleerivate seaduste kohta.

Stockholm, aprill 1999
Tallinn, oktoober 1999

ROOTSI POLITSEIAMET
Björn Eriksson

ROOTSI CARNEGIE INSTITUUT
Carl G. Persson

ROOTSI NARKOPOLITSEINIKE ÜHING
Yngve Danling

EESTI POLITSEIAMET
Lauri Tabur

Narkootikumid ja muud uimastid

Narkootikumid

Narkootikumid on Rootsi narkootikumide kuritarvitamise eest karistamise seaduses (1968:64, § 8) määratletud järgmiselt:

"Narkootikum on ravim või tervist kahjustav aine, mis tekitab sõltuvuse või kutsub esile eufooria, või aine, mida on kerge muuta sellise mõjuga aineks ning mis seetõttu:

- 1) peab Rootsis järgitavate rahvusvaheliste lepete kohaselt alluma kontrollile või
- 2) vastavalt valitsuse otsusele on seaduse järgi käsitatav narkootikumina."

Rootsis on kõik narkootilised ained loetletud Ravimiameti narkootikumide nimekirjades, mida praeguseks on viis. Niisiis on seaduse järgi narkootilised ainult need ained, mis on märgitud narkootikumide nimekirjas. Muid aineid narkootikumideks ei peeta, hoolimata sellest, et neil on ilmne narkootilisele ainele omane mõju. Kokku on narkootikumide registris umbes 240 ainet, millest kasutatakse siiski väheseid, Rootsis on neid alla 30.

Eestis on narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekiri kehtestatud sotsiaalministri 4. novembri 1997. a määrusega nr 39 (RTL 1997,192/193,1010). Seal loetletud ained on käideldavuse järgi jaotatud nelja nimekirja. Nimekiri vaadatakse läbi vähemalt kord aastas.

Narkootikumi võib kasutada ainult meditsiinilistel või teaduslikel eesmärkidel. *Narkootikumi kasutamine* on määratletud kui selle aine eesmärgipärane kasutamine meditsiinis ning *narkootikumi väärkasutamisenä* vaadeldakse uimastite meditsiinivälisest kasutusest.

Uimastid, mida narkootikumideks ei peeta

Uimasti on kesknärvisüsteemi mõjutav aine, mis kutsub esile joobe või joobesarnase seisundi. Muu hulgas arvatakse nende ainete hulka narkootikumid, mõni ravim, narkoosiained, vedelad lahustid, dopingained, alkohol ja tubakas. See, kas ainet käsitatakse uimastina, sõltub tema kasutamise valdkonnast.

Praeguseks on sünteesitud uued mõnuained (ingl *designed drugs*), mis mõjuvad nagu narkootikumid, mida aga narkootikumide hulka ei liigitata. Oma koostiselt on sünteesuimasti selline, mis kutsub küll esile joobe, kuid narkokontrollile ei allu. Praegu kasutatakse neid aineid narkootikumide asemel üsna sageli. Kui hiljem selgub, et neil on sama toime mis narkootikumidel ja et nad võivad tekitada sõltuvuse, tuleb ained kanda narkootikumide registrisse. Sünteesuimastite hulka kuulub mitmesuguseid aineid, näiteks *ecstasy* teisendid ja erisugused fentanüülid. Selliseid aineid nimetatakse ka narkootikumisarnasteks uimastiteks.

Rootsi õiguspraktika järgi ei peeta narkootikumiks mõningaid seeni¹, mis sisaldavad narkootiliste ainete registrisse kantud aineid psilotsübiini ja psilotsiini.

Rootsis on *tervist kahjustav aine* määratletud tervist kahjustavate ainete keelustamise seaduses (1999:42) kui "aine, mis oma omaduste tõttu on inimese elule ja tervisele ohtlik või mida on võimalik kasutada joobe või joobesarnase seisundi tekitamiseks". Nimetatud seaduses on siiski tehtud erand nende narkootikumide, dopingainete ja ravimite suhtes, mille on heaks kiitnud Euroopa Liit. Nende ainete kasutamist reguleeritakse eriseadustega. Rootsis kehtestab tervist kahjustavate ainete loetelu valitsus. Selliste ainete hulka kuuluvad *ecstasy* teisendid 2C-b ja 4-MTA.

Ravim on Rootsis määratletud ravimiseaduse järgi (1992:859) kui "aine, mida inimesele või loomale manustatakse haiguse ennetamiseks, diagnoosimiseks, leevendamiseks või ravimiseks või muul sellisel eesmärgil". Mõned ravimid, näiteks morfiin, kokaiin ja bensodiazepiinid on narkootikumid. Nende kasutamine meditsiinis on täpselt reguleeritud, et vältida patsiendi kahjustamist või aine sattumist valedesse kättesse. Mõningate varem ravimina kasutatud ainete (nt fenmetraasiin ja heroiin) puhul on suurenenud nende väärkasutamise oht. Seetõttu on nende kasutamine meditsiinis lõpetatud ja praegu kontrollitakse nende kui narkootikumide kasutamist. GHB kasutamine allub praegu ravimikontrollile, kuid Rootsis neid meditsiinis

ei kasutada. Eesti Vabariigi ravimiseaduse (RT I 1996, 3, 56; 49, 954; 1997, 93, 1564; 1998, 36/37, 554) § 2 lg 1 järgi loetakse ravimiks igasugust ainet, mis on mõeldud haiguse või haigusümptomi vältimiseks, diagnoosimiseks, ravimiseks või haigusseisundi kergendamiseks inimesel või loomal, inimese või looma elutalitluse taastamiseks või korri-geerimiseks.

Dopingained on Rootsi mõne dopingaine keelustamise seaduse (1991:1969) kohaselt sünteetilised anaboolsteroidid, testosteroon ja selle derivaadid, kasvuhormoonid ja keemilised ained, mis suurendavad testosterooni ja selle derivaatide või kasvuhormoonide tootmist ja vabanemist organismis. Sportlastel on keelatud treeningute ja võistluste ajal kasutada veel mitut uimastit, näiteks ravimit, mis viib organismist vett välja, samuti mõned narkootikumid, nagu amfetamiin. Eesti Vabariigis kuuluvad nimetatud ained narkootiliste ja psühhotropsete ainete III ja IV nimekirja, s.o ainete hulka, mida võib jaemüügi korras apteegist väljastada ainult retsepti alusel.

Ravimeid ja dopingaineid võib kasutada ainult meditsiinis ja teadustöös. Tervist kahjustavaid aineid ehk terviseohtlikke aineid tohib kasutada ainult teaduslikul või tööstuslikul eesmärgil. Ravimi, dopingaine või tervist kahjustava aine kasutamist väljaspool meditsiini ja teadust tuleb vaadelda *väärkasutamisenä*.

Selles ülevaates ei ole käsitletud alkoholi, tubaka ega vedelate lahustite kasutamist.

Narkootilise aine toime

Kõik narkootilised ained mõjutavad inimese meelelundeid. Ained muudavad olulisi psüühilisi funktsioone, näiteks ärkvelolekut, valutundlikkust, reaktsiooni kiirust, lähimälu ja tähelepanu.

Joove tekib siis, kui piisavalt suur kogus narkootilist või muud uimastit jõuab ajju. Joobe liigi määramine sõltub mitmesugustest teguritest, nagu uimasti liik ja kogus, aine manustamise viis ja aine mõjuga seotud ootused, ümbritsev keskkond ning isiksuseomadused. Toime järgi jaotatakse narkootikumid kesknärvisüsteemi mõjutavateks, vaigistavateks ja hallutsinogeenseteks aineteks. Joobeseisundi järel saabub *järe*ljoove, mis tekib siis, kui aju taastab oma normaalset tegevust. Järeljoobe tunnused on väsimus, keskendumisraskused, agressiivsus, üldine halb enesetunne jne.

Kohanemus on organismi võime kaitsta end mürgitamisreaktsiooni eest, kui narkootikumi või muud uimastit manustatakse korduvalt. Kuigi aine kogus jääb samaks, väheneb aine mõju. Narkootilise aine kasutaja aga arvab, et ta kannatab rohkem, ning seetõttu peab varasema mõju saamiseks annust suurendama.

Võõrdumisreaktsioon ehk *abstinents* on seisund, mis tekib tugeva vastumõjuna narkootikumi tarvitamisest

hoidumisele. Pärast narkootilise aine pikaajalist väärkasutamist narkomaan kaineneb ja see võib kesta mitu päeva, mõnikord isegi üle nädala. Selline seisund on äärmiselt ohtlik. Enamasti vajab inimene sel juhul arstiabi, vahel võib võõrutusreaktsioon olla ka eluohtlik.

Uimastisõltuvus ehk *narkosõltuvus* on seisund, mil inimest valdab sundsoov saavutada narkootilise aine mõjul tekkiv olek. Sõltuvuse tekkeks võib kuluda vähem või rohkem aega, see sõltub uimasti väärkasutaja isiksuseomadustest, aine omadustest, väärkasutuse intensiivsusest jms. Narkosõltlase käitumist mõjutavad kõik loetletud asjaolud ja seetõttu on narkomaaniat edukalt ravida väga raske.

Paljud muud ained, nagu mitmesugused ravimid, ravimiteks liigitatavad uimastid ja tervist kahjustavad ained võivad esile kutsuda narkojoobega sarnase seisundi. Kui dopingainet kasutatakse harva, siis ta joovet peaaegu ei tekita või see pole võrreldav narko- või alkoholijoobega. Pikaajalise kasutamise korral võivad need ained siiski inimese meeleseisundit mõjutada, näiteks tekitada tunde, et jõudu on juurde tulnud või seksuaalne võimekus suurenenud.

Narkootilise aine manustamise viisid

Joobe tekitamiseks peab inimene uimastit manustama võrdlemisi suures koguses. Seda on võimalik teha mitmel moel. Väärkasutamise korral tavaliselt kasutatavad viisid on järgmised:

- suitsetamine või sissehingamine
- veresoonde (intavenoosne manustamine) või lihasesse süstimine (intramuskulaarne manustamine)
- allaneelamine ning mõningatel juhtudel aine närimine ja sülje allaneelamine
- nuusutamine.

Mõnda narkootilist ainet ei ole võimalik mitut moodi manustada, näiteks hašišit ehk kanepivaiku ei saa süstida, sest hašiš vees ei lahustu.

Narkootikumide põhiliigid

Toime järgi jaotatakse narkootikumid viieks liigiks:

- kanep
- opiaadid
- kesknärvisüsteemi mõjutavad
- hallutsinogeenid
- ravimid.

Peale nende käsitletakse selles väljaandes ka dopingaineid ja muid tervist kahjustavaid aineid, mida mõnes riigis, näiteks ka Eestis, ei peeta seaduse järgi narkootikumideks.

1 1999. aasta kevadel arutas Rootsi valitsus võimalust kanda psilotsübiini ja psilotsiini sisaldavad seemned narkootiliste ainete nimistusse. Käesoleva materjali trükkimise ajal need ained veel narkootikumideks tunnistatud ei olnud.

Kanep

Ajalugu

Maaailma eri paigus on kanepit mitme sajandi vältel kasutatud religioossetel kombetalitustel. Lihtsaid kanepiekstrakte kasutati varem tervishoius üldravimitena, kuid pikapeale kasutamine vähenes, sest neid ei peetud enam tõhusateks ega kindlateks ravimiteks. Uuesti hakati kanepitoodete vastu huvi tundma 1990. aastatel. Praegu katsetatakse kanepit näiteks kehakaalu vähendamiseks mõeldud toodetes ja vähiravis halva enesetunde vältimiseks, kuid need eksperimendid on kutsunud esile vastakaid arvamusi. 1960. aastatest alates on hašiš ja marihuaana muutunud lääneriikides üldlevinud narkootilisteks aineteks, praeguseks on nende väärtarbimine levinud kogu maailmas.

Marihuaana ja hašiši valmistamine

Marihuaanat ning hašišit ja kanepiekstrakti valmistatakse taimest, mille ladinakeelne nimi on *Cannabis sativa* (kanep). Tegemist on üheaastase taimega, mis võib kasvada 5–6 meetri kõrguseks. Kanepitaim on ererohelist värvi ning tal on jäme vars, millel on vastassuundades asetsevad, 5-9 hõlmast koosnevad kitsad sõrmjad lehed. Taim on vastupidav, kuid tunneb end kõige paremini kuivas subtroopilises kliimas.

Suurimad kanepitootjad on Afganistan, Kolumbia, Iraak, Jamaica, Liibanon, Maroko, Mehhiko, Holland, Pakistan, Türgi ja USA. Kanepit on võimalik kasvatada ka Põhja-Euroopas, samuti kasvatatakse teda toataimena. Viimasel juhul tuleb kasvukohaks valida päikseline aknaga ruum või kui see ei ole võimalik, siis peab kasutama tugevat elektrivalgustust.

Kui kanepit kasvatatakse suures koguses, st narkootikumide tootmiseks, siis pügatakse taimed ära, et neid poleks lennukilt vaadates võimalik ära tunda. USAs, Hollandis ja Inglismaal on rajatud ka suuri siseistandikke.

Varem kasvatati kanepit paljudes lääneriikides seaduslikult, peamiselt kanepikiududest köie valmistamiseks. Taimetarrest on võimalik toota taglase valmistamiseks vajalikku kiudu ning seemnetest saab loomasööta. 1990. aastatel on kanepikiudu hakatud kasutama näiteks jalanõude ja kottide valmistamiseks, kanepiõisi aga kasutatakse ka õlle valmistamisel. Kanepist valmistatakse kolme uimastit:

- marihuaanat
- hašišit (kutsutakse ka hašiks)
- kanepiekstrakti.

Kanepitooted sisaldavad aineid, millest joobe tekitab peamiselt üks aine - 9-delta tetrahydrokannabinool (D-9-THC, "THC"). Seda ainet on nii isas- kui ka emastaimedes. Suurim ainekonsentratsioon on emastaimede õisikutes, tipu võrsetes ja lehtedes. THC-d leidub ka tüves ja vartes. Juured

ja seemned nimetatud ainet ei sisalda. ÜRO 1960 aasta konventsiooni järgi on kanepit lubatud kasvatada ainult väga range kontrolli all. Seega on eraisikutel keelatud taime uimasti valmistamiseks kasvatada. Nii Rootsis kui ka Eestis liigitatakse selle taime kõik maapealsed osad, välja arvatud seemned (millised ei sisalda THC-d), narkootikumide hulka.

Marihuaana

Marihuaana on kõige lihtsam kanepitooide, mis koosneb kuivatatud taimeosadest. Tänapäeval on uimasti valmistamiseks võimalik kasutada kõiki taime maapealseid osi. Millised taime osad aga tegelikult ära kasutatakse, sõltub tooraine kättesaadavusest ning kvaliteedinõuetest. Üldiselt peetakse õisikute ja peenemate okste kvaliteeti paremaks kui varreosa ja jämedamate okste oma. Kui taim on suureks kasvanud, koristatakse saak, mis pärast kuivatamist lihtsalt purustatakse või jahvatatakse peeneks. Kasutamisel sisaldab marihuaana lehtede ja varte osi ning seemneid. Enne suitsetamist võtavad narkomaanid tavaliselt seemned välja, sest põledes need lõhkevad.

THC kontsentratsioon marihuaanas on 1-20%, väljaspool Skandinaaviat toodetud marihuaanast on seda leitud ka kuni 30%, mõnikord isegi rohkem.

Hašiš

Taimedelt korjatakse nõret tootvad osad, mis pakitakse ning kuivatatakse. Nii saadaksegi hašiš, mille slänginimi sõltub päritolumaast. Hašiš on värvilt must, tumepruun, pruun, helepruun, punakaspruun, hallikaspruun, hallikasroheline või roheline, ta võib olla nii teraline kui ka ühtlane, kuiv või pehme, elastne või kõva.

Hašiši kvaliteet ehk THC-sisaldus sõltub tootmisviisist. Kehvades säilitamiseludes võib aine kvaliteet halveneda.

Tavaliselt on hašiš kokku pressitud kookideks, mille kuju võib tootmispiirkonniti olla erisugune. Mõnikord on tootja hašišikoogid ka tembeldanud, tavaliselt on tempel pakendi peal. Hašiši kaubamärke on mitmesuguseid.

Mõnikord on kätte saadud ka pulbrilist hašišit, kuid üldiselt juhtub seda harva. Hašišipulbrit ja sellest segatud jooki manustatakse suu kaudu, pulbrit on võimalik ka suitsetada. THC-sisaldus hasišis võib olla 5-25%.

Varem arvati, et hašiši värvuse ja esinemiskuju järgi on võimalik määrata ka aine tugevust ja kvaliteeti, ent nüüdseks on selgunud, et keemilise analüüsita seda teha ei ole siiski võimalik.

Kui taimelt on nõre kogutud, siis ülejäänud taimeosi enam

Kanepitaimel (Cannabus sativa) on iseloomulikud lehed (NC)

narkootikumideks ei peeta.

Eestis on hašiši kohta levinud *slänginimed plastilin, haš ja maroko*

Kanepiekstrakt

Kanepiekstrakt (hašišiõli ehk vedel kanep ehk nastoika) on kõige kontsentreeritum looduslik kanepitoode. Selle valmistamiseks pannakse taimeosad THC eraldamiseks lahustisse, mis filtreerimisel aurustub. Tulemuseks on siirupisarnane ebameeldiva lõhnaga lahus, mis on värvilt must või rohekaspruun. Tavaliselt ekstrakti segatakse tubakaga ja seejärel suitsetatakse.

Kanepiekstrakti THC-sisaldus on 10-60%. Mõnikord püütakse saada ka väheväärtuslikku ekstrakti, mille THC-sisaldus on 1—2%. Selleks eraldatakse viimasedki THC jäägid taime jämedatest varreosadest. Kanepiekstrakt on uimastiturul üsna harvaesinev toode.

THC-lahus

Sünteetilist THCd on võimalik saada ka laboratoorselt, kuid selle illegaalset tootmist tuleb ette üsna harva.

THC tarbimise viisid

Kanepitooteid võib tarvitada mitut moodi. Marihuaana, hašiš ja kanepiekstrakt vees ei lahustu ning seetõttu on neid süstida võimatu.

Kõige tavalisem kanepi tarbimise viis on selle suitsetamine. Marihuaanat võib suitsetada ehedalt või tubakaga segatuna. Suitsetamiseks valmistatakse sigaretid, mille nimetus inglise keeles on *joints*. Hašišit segatakse tavaliselt tubakaga ja suitsetatakse kas sigarettina või erilise piibuga. Mõnikord immutatakse kanepiekstraktiga ka

Kanepit kasvatatakse hobi korras sageli ka potilillena. (NC)

Marihuaana on kuivatatud kanepitaim (Cannabis sativa) Narkootilise aine valmistamiseks on võimalik kasutada kõiki taimeosi. (SKL)

Soojas kliimas kasvatatakse kanepit tavaliselt õues, kuid kasvatada saab ka toas. Selleks peavad olema soodsad hea valgus ning sobiv õhutemperatuur ja –niiskus (Stockholmi politsei)

tubakat ja tavalisi sigarette.

Kanepitoote suitsetamine on väga eriline toiming. Suits tõmmatakse kopsu kiire sissehingamisega ning maksimaalse mõju saavutamiseks hoitakse seal mõnda aega. Suits on kuum ja sisaldab hingamisorganeid ärritavaid aineid. Kui hašiitit juuakse teena, mida nimetatakse *bhangik.s*, siis neelatakse aineosakesed alla koos teega. Hašiitit segatakse ka suhkruga, või ja maitsetaimedega, n-ö maiustuseks. Segul on oma nimetus — *dawamesc*.

Kanepi mõju

Kui ainet neelatakse või kui seda mälutakse, saavutatakse mõju poole tunni kuni tunniga. Joove võib kesta 3-5 tundi, suuremate annuste korral ka kauem.

Kanep mõjub suitsetades juba mõne minuti jooksul ning seisund kestab annusest või selle kordamisest sõltuvalt mõne tunni.

Et THC lahustub rasvas ning seetõttu ladestub ka rasvkoos, laguneb ta organismis aeglasemalt kui näiteks alkohol. Pideva tarvitamise korral suureneb rasvkoos ladestunud THC kogus. Pärast aine ühekordset tarvitamist on võimalik leida organismist selle jälgi ka kolmekümne päeva pärast. Kui ainet on tarvitatud pikka aega, siis leidub organismis aine jääke ka mitme kuu möödudes.

Kanepi joobes inimese tunded sõltuvad palju ümbritseva keskkonna mõjudest. Selle narkootikumi puhul muutuvad eriti tähtsaks tarbija ootused. Muu narkootilise aine tarbimine koos kanepiga võib joobeseisundi tunnuseid oluliselt muuta.

Marihuaanat valmistatakse kanepitaimedest, sageli rullitakse neist nn. joints'id (NC)

„Thai sticks“ – peenikeste puupulgakeste ümber keeratud marihuaana (NC)

Hašiš on kuivatatud ja kokkupressitud kanepivaik. (SKL)

Hašišitükkiidele pressitakse mõnikord peale tootja nimi või päritolumaa. (NC)

Tavaliselt säilitatakse hašišitükke suitsupakis, tikutoosis või postmargikotikeses. (PAJ)

Hašišit suitsetatakse mitmesuguste piipudega. Pildil on metallist, puidust, keraamiline ja pleksiklaasist piip. (NC)

Kanepitoote väikese koguse (marihuanaal 0,5-1,0 gr ja hašišil 0,2-0,5 gr või mõni tilk kanepiekstrakti) manustamine põhjustab seisundi, millele on järgmised tunnused:

- põhjusega õnnetunne ja naeruhood
- jutukus ja elav käitumine
- aja, ruumi ja vahemaade väär hindamine
- kõrgeenenud enesehinnang, vähenenud enesekriitika ja olukorra väär hindamine, millele võivad järgneda vastutustundetud teod
- Õpi- ja keskendumisraskused
- lähi- ja kaugmälu halvenemine
- unehäired
- aeglasel refleksid
- koordinatsioonihäired.

Suured THC annused võivad esile kutsuda ka hallutsinatsioone (raskekujuline meelepete, elamused, millel puudub tõene alus), mis on väga sarnased traditsiooniliste hallutsinogeenide, näiteks LSD, meskaliini ja peyotly tekitatud meelepettega. Joobeseisundit võivad mõjutada ka muud tegurid, nagu hirm ja äng, ümbritseva keskkonna segavad tegurid, mis kutsuvad esile raskesti kontrollitava, paanikaga sarnaneva seisundi (nn negatiivne ärrituseaktsioon).

Tugevas kanepijoobes võib:

- väärustuda nägemiskujutis, joove võib mõjutada nägemis- ja kuulmismeelt, eriti rütmi- ja muusika- ning värvi- ja vormitaju
- moonduda tegelikkuse tajumine
- ilmnedu irratsionaalne käitumine; aeg-ajalt võivad tekkida jälitusmõtted, rahutus ja äng
- " langeda psühhooiseisundisse, mis võib olla mööduv ehk akuutne või pikaajaline ehk krooniline; enamasti sarnanevad sümptomid skisofreenia sümptomitega ning sel juhul tuleb inimest ravida kinnises psühhiaatriaiglas.

Mõnel inimesel on psüühikahäirete tekkeks tundlikkuse tõttu suurem kalduvus. Võimatu on ennustada, kuidas keegi kanepi kasutamisele reageerib, kunagi ei ole ette teada, kas inimesel reaktsioonina tekib meeltesegadus.

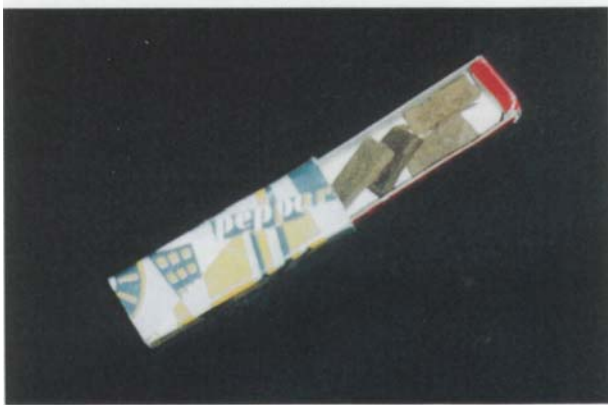
Kanepikasutajate sõnutsi on neil ilmseid narkootilise joobe

Kanepipiibud on mõnikord erilise välimusega. (MS)

Hašišit toodetakse ja müüakse mitmes riigis. Fotol on Venemaal müüdav hašiš. (MS)

Kanepitükid tikutoosis tavaliselt tähelepanu ei ärata. (PAJ)

Kanepiekstrakt (hašišiõli) on tume siirupisarnane vedelik, mida võib suitsetamiseks segada tubaka hulka (NC)

Kanepileht on muutunud ühe teatud kultuuri sümboliks. Karbis on sigaretipaberid, mida kasutatakse joints'ide e. käsitsi tehtud marihuaanasigaretide keeramiseks (MS)

tunnuseid avaldunud ka siis, kui kanepi viimasest tarvitamisest on mõni aeg möödunud. Nimetatud nähtust kutsutakse ingliskeelse terminiga *flashback*, mida võiks eesti keeles nimetada ka kui *tunde- ja mälu pildi taastumine*. Narkomaan tunneb, nagu oleks ta narkootilise aine mõju all ning käitub sellele vastavalt. Kuidas ja millise sagedusega see toimub, pole õnnestunud selgitada.

Kahjustused

THC tavakasutajale surmavalt ohtlik ei ole, välja arvatud kiire surma võimalikkus aine üledoosimise tõttu. Teada on vaid mõni surmajuhtum. Suitsetades ei olegi peaaegu võimalik surmavat annust saada. Kui inimene on suure hulga kanepit alla neelanud, et see ebaseaduslikult üle piiri viia, ning kui pakend peaks seedetraktist purunema, võib see osutada väga ohtlikuks.

Kanepi liigtarvitamise tagajärjel võib tekkida mitmesuguseid keha- ja hingehaigusi ning vigastusi ja häireid.

Kanepisõltlase tavalisimad kehalised häired on järgmised:

- * immuunsuse vähenemine valgete vereliblede vähenemise tõttu
- * kopsu ventilatsioonivõime vähenemine
- * nina- ja suu limaskestade haigused, nn jooksev nina, kurguvalu ning hingamisteede infektsioonid
- * kopsuvähi eelstaadium ja mõnel juhul ka kopsuvähk
- * valu rinnus ja muud südamevaevused
- * peavalu ja peapööritus ning üldine halb enesetunne
- * testosterooni ehk meessuguhormooni tootmise vähenemine, mille tagajärg võib olla puberteedia arengu aeglustumine
- * seksuaalhuvi vähenemine, millega võib kaasneda impotentsus
- * spermatootmise vähenemine

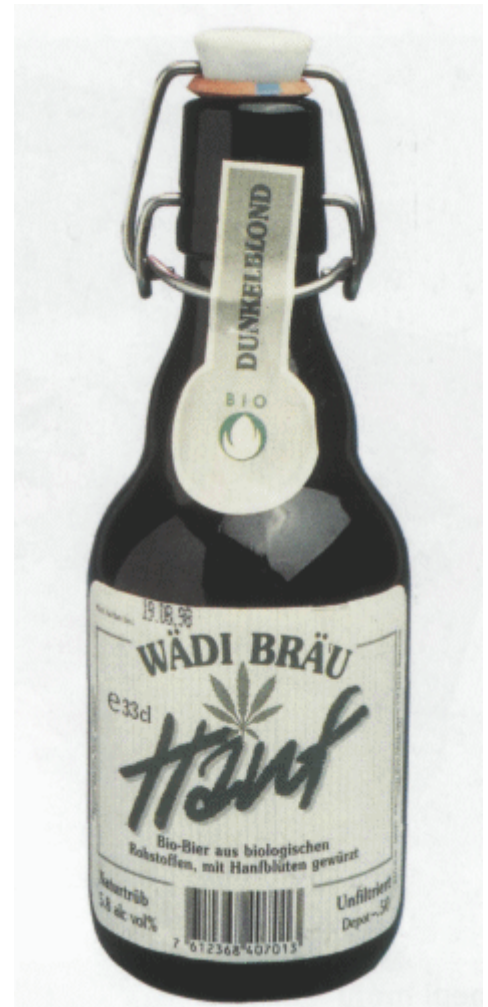
Enne müümist lõigatakse hašišikoogid väiksemateks tükkideks. (PAJ)

- ebaregulaarne menstruatsioon või selle täielik lõppemine
- iseeneslikud abordid ja väärarengud (nn fetaalne marihuanaasüüdroom: vastündinu sünnikaal väike, areng hilisem ja väärarengud näopiirkonnas).

Kanepi liigtarvitamise psüühilised ja sotsiaalsed tagajärjed on järgmised:

- äng, hirm ja rahutus joobeajal
- lähimalu nõrgenemine ja õpiraskused
- õppetulemuste halvenemine
- keskendumisraskused
- täielik ükskõiksus ümbritseva maailma suhtes, mis selgesti väljendub narkomaani olekus
- depressioonid ja enesetapukatsed
- tegelikkuse muutunud tajumine; joobeperioodil võib narkomaan tunda, et kõik on sügavam ja tõelisem kui argipäev, mis on otsekui varitegelikkus
- rasked meeltesegadushood, mil tegelikkuse tajumine on märgatavalt muutunud (nn kanepipsühhoos, mis sarnaneb skisofreeniaga)
- isiksuse degradeerumine: raskeim vorm on nn motiivitusündroom, mille puhul narkomaan on kaotanud huvi kõige vastu peale kanepi, kusjuures ise ta oma seisundit ei taju.

Kanepi kuritarvitajad otsivad nende kõrvalekallete ravimiseks arstiabi harva. Tavaliselt selguvad need alles pika aja möödudes või mõne muu meditsiinilise uuringuga seoses. On juhtumeid, mil arst vaatab mööda tõsiasjast, et patsiendi vaevused on tingitud just kanepi liigtarvitamisest.

Kanepiõisi kasutatakse nn bio-õlle maitsestamiseks. (NC)

Ulatuslik kanepisuitsetamise propaganda kasutab kanepilehe kujutist sümbolina. (MS)

Kanepileht kui sümbol märkidel, mida kasutatakse sageli ka kanepi-suitsetamist pooldava arvamuse kujundamiseks. (MS)

Kanepi mõju

Füüsiline mõju

Kanep tekitab kehaseisundi, millel on järgmised tunnused:

- suured või laienenud pupillid
- punased silmad (silmaalgetes veresoones)
- rippuvad silmalaud
- kiire pulss ja kõrgenenud vererõhk
- suu kuivus
- oksendamine ja üldine halb enesetunne

Psüühiline mõju

Kanep tekitab psüühikaseisundi, millel on järgmised tunnused:

- mõtteid on raske koguda (mõtted kaovad ära)
- mäluhäired
- muutunud ajataju (ajakulgu on raske hinnata)
- muretus ja kihistamine
- meeltesegadus, raskematel juhtudel
- murelikkus, agressiivsus

Muud häired

Kanepi pideval tarvitajal võivad tekkida rasked hälbep, nagu:

- pidev väsimus
- ümbritseva vastu huvi puudumine
- hügieeniõuete eiramine
- loogika väärastumine
- üldised isiksusehälbep

Sõltuvus

Kanepi vabamüügile laskmise pooldajate argument on tavaliselt olnud see, et tegemist on ohutu preparaadiga ning et selle tarbimine ei too kaasa sõltuvuse teket.

Tegemist on väärseisukohaga, mis pärineb 1960. aastatest, mil lääneriikides polnud veel pikaajalist kanepi tarvitamise kogemust. Praeguseks on juba saadud kliinilisi ja sotsiaalseid kogemusi, mille põhjal võib öelda, et kanep tekitab raskekujulist sõltuvust.

Sõltuvuse väljakujunemise kohta on kogutud palju üksikasjalikke andmeid. Kanepiuima meeldiv mõju, eriti aga kanepi omadus tekitada tugevat muretu rõõmu tunnet või sügavaid, religioosse või kosmilise varjundiga elamusi, muudavad selle ihaldatavaks. Narkomaanile tundub, et tavalised, igapäevasest elust saadavad elamused, teda ei köida. Kui narkootikumi tarvitamist alustanud inimesel tekib jooles olles ebameeldivaid tundeid ja elamusi, siis narkootiliste ainete kasutamist nii pikalt tavaliselt ei jätkata, et sellest sõltuvus kujuneks.

Kanepisõltuvus ei kujune niisama kiiresti nagu heroini- või kokaiinisõltuvus, kuid kanepisõltuvusest vabaneda on niisama raske, nagu võõrutada ennast herooinist või muust narkootikumist. Sõltuvusravi raskendab ka see, et pikka aega kanepitooteid kasutanud inimesel kulub kanepijääkidest vabanemiseks tavaliselt mitu kuud ning et nad sageli tajuvad kanepiuima tavaseisundiga võrreldes kui sügavamalt tegelikkust.

Kanepisõltlaste ravimist raskendab seegi, et sageli katsetavad nad ka heroini ja teisi preparaate ning seetõttu on suur oht jääda sõltuvaks teistestki narkootikumidest. Pikka aega kestnud kanepitarvitamise tagajärjel kohaneb inimese

organism uimastiga. Kanepijoove ei kesta kaua ning organism tuleb selle lagundamisega kiiresti toime. Seetõttu on tavajobeseisundisse jõudmiseks vaja järjest suuremat annust. Kohanemus aga tugevdab sõltuvust. Väljakujunenud kohanemuse korral võib narkomaan vajada mitu korda suuremaid annuseid kui tarbimise alguses. Päevane hašiši või marihuaana kogus võib ulatuda mitme grammi.

Inimesel, kes pikaajalise kanepitarvitamise järel sellest loobub, võib tekkida mitmesuguseid võõrutusreaktsioone, millel on järgmised tunnused:

- unehäired
- * söögiisu vähenemine
- keskendumisraskused ja rahutus
- * higistamine ja külmatunne ning üldine halb enesetunne
- * lihaste krampid
- kõhulahtisus ja kõhukrampid

Kehavaevused kestavad tavaliselt vaid mõne päeva, psüühikavaevused, eriti just ükskõiksus ja keskendumisraskused, võivad kesta nädala, mõnikord ka pikemat aega.

Sotsiaalsed probleemid

Kanepi kasutamine tähendab kõrvalekaldumist traditsioonilisest sotsiaalsest elust. Et narkootiliste ainete kasutamine ei ole ühiskonnas ametlikult heaks kiidetud, otsib narkootiliste ainete kasutaja kontakti sotsiaalses mõttes kõrvale kaldunud isikutega. Nii suureneb oht, et hakatakse suhtlema kuritegeliku elemendiga.

Mõningates oludes, mis eeldavad tähelepanu ja reaktsioonikiirust, näiteks tööstuses, liikluses ja ehituses, võib kanepisõltlane sattuda ka otsesse ohtu, sest olulised psüühilised reaktsioonid võivad olla nõrgad isegi pärast joobe möödumist, kui inimene tunneb end kainena. Seetõttu on õnnetuste, tootmise katkemise, konfliktide ja muude selliste olukordade tekkimise oht väga suur.

Kanepitaime on tuntud tuhandeid aastaid. Selle pildi laskis rootsi arst Oskar Th. Sandahl trükkida 1873. aastal välja antud raamatus.

Opiaadid

Ajalugu

Oopiumimooni ehk unimagunat on kasvatatud tuhandeid aastaid, sama kaua on oopiumi kasutatud ka ravimina ja joovet tekitava ainaena.

19. sajandil kehtestasid Inglismaa ja Prantsusmaa oopiumikaubanduses Hiinaga peetava kaubavahetuse üle monopoolse kontrolli. Kähe riigi ainuõiguslik seisund selles valdkonnas, eriti inglaste liiga vaba kauplemine oopiumiga tõi kaasa uimasti kuritarvitamise laialdase leviku hiinlaste hulgas. Vähesel määral oli oopiumi suitsetamine Euroopas levinud juba 19. sajandil. Tugevatoimeliste opiaatide nagu puhta morfiini ja heroini sünteesimine ning süstalde ja kanüülide ehk õõnesnõelte kasutuselevõtmine aitas kaasa opiaatide tarvitamise levikule selles maailma osas, kus meie elame. 1960. aastate keskpaigast alates on heroini kuritarvitamine kujunenud väga raskeks sotsiaalseks ja meditsiiniliseks probleemiks enamikus lääneriikides.

Oopiumi valmistamine

Unimagun, *Papaver somniferum*, on üheaastane taim, mis võib kasvada 70—100 cm kõrguseks. Selle õied on valged, roosad või violetsed. Toores kupar on peaaegu ümmargune, mõnikord ka piklik, selle tipu ümber on sakiline pärg ning kupra all varre küljes väike esileulatuv ringike. Kupra diameeter on 1—5 sentimeetrit. Mooni kasvatatakse kuumas ja kuivas kliimas Balkani-

maades, Türgis, Afganistanis, Myanmaris (end Birma), Vietnamis. Tais, Lõuna-Hiinas ning Kesk- ja Lõuna-Ameerikas. Unimaguna peamised kasvatuspiirkonnad on nn kuldne kolmnurk — Tai, Myanmar ja Laos - ning nn kuldne poolkuu, kuhu kuuluvad Afganistan, Pakistan ja Iraan.

Oopiumimoonist saadakse looduslikke opiaate oopiumi, morfiini, kodeiini jne. Lihtsa keemilise protsessi kaudu on võimalik muuta morfiin poolsünteeriuks aineks heroiniks. Ka mitut sünteetilist ainet, mille mõju sarnaneb opiaatide omaga, näiteks fentanüül, ketobemidoon ja buprenorfiin, liigitatakse opiaatide hulka.

Oopium

Oopium on unimaguna kuivatatud mahl. Pärast õitsemist lõigatakse kuprasse erilise noaga lõhed. Oopiumisaak koristatakse piimmahla kogumisest alates 12—15 nädala pärast. Esialgu on mahl piimvalge, kuid õhuga kokku puutudes muutub ta mustjaspruuniks. Mahlal on iseloomulik maitse ja lõhn.

Oopium sisaldab mitut alkaloidi, kõige rohkem on morfiini. Oopiumi morfiinisisaldus on 5-20%. Muud oopiumis sisalduvad alkaloidid on narkotiin, kodeiin, papaveriin ja tebaiin. Ülejäänud mass koosneb veest ja mineraalidest ning orgaanilistest osistest, nagu happed, suhkur, vaha ja õli. Puhastatud ehk suitsetamisoopiumi saadakse järgmiselt: oopium jahvatatakse, lahustatakse vees, kuumutatakse ja

Oopiumi valmistatakse unimagunast. Kuprasse tehakse sisselõiked ja seejärel imbib sealt välja mahl. Pildid on tehtud nn kuldnes kolmnurgas. Naine demonstreerib, kuidas oopiumi saadakse. (PH)

Oopiumimoon ehk unimagun (Papaver somniferum), seda kasvatatakse suurtel põldudel ka Kagu-Aasias. (PH)

filtreeritakse. Kuumutamist jätkates aurustub ülejäänud vesi. Rafineeritud oopium on must ja läikiva pinnaga ning sama lõhna ja maitsega, nagu on oopiumil. Tavaliselt oopiumi suitsetatakse, kuid seda manustatakse pulbrina või joogina ka suu kaudu ning süstitakse. Oopiumi kasutatakse meditsiinis valuvaigistina ja kodeiinisisalduse tõttu köharohuna, oopiumi kasutatakse ka kõhulahtisuse korral. Oopiumi toodetakse tervishoiu vajadusteks, sest ta sisaldab mitut meditsiinis kasutatavat ainet, muu hulgas morfiini ja kodeiini.

Morfiin

Morfiini valmistatakse oopiumiekstraktist. Puhas lähteaine on valge või kollakas kristalne pulber, mis muutub pruunikaks, kaneeli sarnaseks traditsioonilise tootmisprotsessi ebapuhtuse tõttu. Lähteaine morfiinisisaldus on tavaliselt 60—90%. Lähteaine vees ei lahustu ja seetõttu teda otse süstida ei saa. Tavaliselt lisatakse süstimiseks askorbiin-, sidrun- või veinhapet ning seejärel segu kuumutatakse. Morfiin on nüüdismeditsiinis olulisemaid valuvaigisteid. Morfiini lähteaine muudetakse heroini lähteaineks keemilise

Oopiumimoonil on iseloomulik kupar.
(MS)

Eri piirkondadest pärit moonikuprad erinevad pisut üksteisest kuju poolest. Ülevalt: mustaseemnelise ja valgeseemnelise mooni ning bengali mooni kuprad.
Sandahl (1873).

protsessi kaudu äädikasüraanhüdroiidi abil.

Heroiin

Heroiini lähteaine on hallikasvalge pulber, mis vahetult pärast valmistamist sisaldab 45-90% heroini. Mõnikord nimetatakse seda pulbrit ka pruuniks heroiiniks. Nagu morfiini lähteaine puhul, nii on ka heroini lähteaine süstimiseks tarvis sellele lisada hapet.

Ebaseadusliku herooinitootmise eesmärk on saada heroinhüdrokloriidi ehk puhast heroini. Selleks tuleb lähteainele lisada soolhapet. Keemiliselt on heroiin diatsetüülmorfiin. Poolas ja Venemaal toodetakse morfiinijääke sisaldavatest moonikupardest madala kvaliteediga heroini, mida nimetatakse kompotiks. Eestis kasutavad opiaate süstivad narkomaanid kas Leedust, Valgevenest või kohalikust unimagunast saadud pruuni vedelikku, mida tuntakse nimetuste "vedel heroiin", "mittepuhas heroiin", "unimaguna tee" jms all.

Heroinhüdrokloriid on valge või helehall jahu meenutav pulber, kuid ebapuhta tootmisprotsessi tõttu võib see olla pruun. Sellist heroini nimetatakse ka valgeks heroiiniks ja seda peetakse kvaliteedilt parimaks. Lahjendamise ning tootmisjääkide sisalduse tõttu on tänaval müüdava heroinhüdrokloriidi heroinisaldus erisugune, mõnikord võib see olla vaid mõni protsent.

Tavaliselt on heroinhüdrokloriid puhtam kui lähteaine, st et joovet tekitavate ainete kontsentratsioon on suurem. Heroinhüdrokloriid on vees lahustuv sool ning seetõttu pole seda süstimiseks tarvis happega segada. Tavaliselt segatakse heroini ka hiniiniga, mis annab segule tugeva kibeda maitse. Esialgu tehti seda malaariaepideemia vastu võitlemiseks, kuid hiljem levis tava ka heroini süstivate narkomaanide hulgas.

20. sajandi esimestel aastakümnetel lubati heroini kasutada ka meditsiinis, kuid enamikus maades on see nüüd asendatud muude opiaatidega. Suurbritannias kasutatakse heroini endiselt morfiini alternatiivina, näiteks surevatele patsientidele valuvaigistava vahendina.

Suitsetamiseks mõeldud heroini meenutab hallikasvalgeid või pruunikaid kivikesi, kuid seda on olemas ka valge pulbri kujul. Kui pulbrit happega segada, on seda võimalik kasutada veeni süstimiseks.

Salakaubana veetakse võimalikult kontsentreeritud heroini, sageli on see 90%. Enne müümist lahustatakse ainet tugevasti mitmel korral. Heroini lahustatakse mitme ainega. Mõni neist, nagu fenatsetiin ja metakvaloon, tekitavad ka ise joovet. Seetõttu võib segu heroinisaldus olla üsna väike, 2—3%. Väiksem sisaldus enam joovet ei tekita.

Kodeiin

Kodeiini kasutatakse valuvaigistina ja köhahõõrde koostises, kuid teda kasutatakse ka narkootilise joobe saavutamiseks. Päevased annused võivad kuritarvitamise korral olla suured, kümme tabletti või veelgi rohkem.

Rootsis kodeiini narkootikumiks ei peeta, sest ta kuulub ravimite koostisse. Ravimi maksimaalne kodeiinisaldus võib olla 100 mg ehk 2,5 % annuses. Kodeiini on

proovitud saada ka tablette lahustades ning lahust filtreerides ja aurustades. Selliselt saadud kodeiin loetakse narkootikumiks.

Metadoon

Metadoon ehk metadoonhüdrokloriid on täissünteetiline opiaatide asendusaine, mis arendati välja Teise maailmasõja ajal. Seda kasutatakse nii süstimiskui ka suu kaudu manustatava lahusena, samuti tablettide kujul. Meditsiinis kasutatakse metadooni valuvaigistina. Ainet hinnatakse eelkõige seetõttu, et korduva kasutamise korral on tema toimeaeg küllalt pikk, 8-12 tundi.

Metadoon vähendab võõrutusseisundi vaevusi ja seepärast kasutatakse teda ka herooinist võõrutamiseks. Metadoon segatakse veega ning patsient joob segu üks kord päevas valve all ära. Ent kõigile patsientidele selline ravimeetod ei sobi ja seetõttu on metadooniravi suhtes tekkinud eriarvamusi.

Ravivõtte seisneb selles, et metadooniannust järkjärgult suurendatakse, kuni patsiendil tekib küllastumus. Samas aga nõrgeneb herooini külgetõmme ning herooin ei tekita enam mõnutunnet. Soov narkootikumi tarvitada väheneb või kaob ning narkomaanil on võimalik hakata oma elu korda seadma.

Moonikupraid kasutatakse mõnikord dekoratiivtaimedena. (SKL)

Moonikupardest valmistatakse madala kvaliteediga herooini, nn kompotti. Levinud Poolas ja Venemaal. (MS)

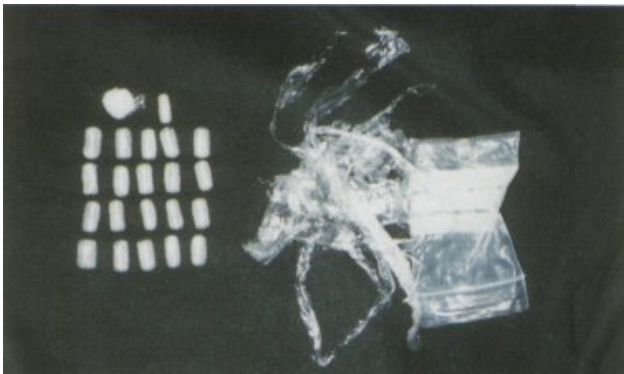
Kuivatatud moonimahlast (oopiumist) valmistatakse morfiini lähteainet (vasakul), see muudetakse nn heroïini lähteaineks (keskel), mis omakorda töödeldakse heroïiniks (paremal). (NC)

Heroïinisegud võivad tootmisoludest sõltuvalt olla erinevat värvi. Sageli segatakse heroïini erinevate täiteainetega. (NC)

Näide illegaalsest heroïini tööstuslikust tootmisest Kagu-Aasias. Puhas heroïin on valge pulber. (MS)

Heroïinikapslid keeratakse plastikaadi sisse. Kapsleid tuuakse nüüvisi illegaalselt üle piiri suus või maos. (PAS)

Mahukaid metadooniprogramme ellu viies tuleb ette nn kadusid, sest ainet müüakse ebaseaduslikult neile, kes programmis ei osale. See tähendab, et ka metadoonitabeltidele on olemas illegaalne turg.

Fentanüülid

Fentanüülid on sünteetilised opiaadid, mille mõju sarnaneb heroïini omaga, kuid kestab siiski lühemat aega, 30-90 minutit. Fentanüülid võeti meditsiinis kasutusele 1960. aastatel, kõigepealt narkoosiainena (leptanaal jt) ning hiljem ka valuvaigistina (durogees ja rapifeen).

Fentanüülid on väga tugevatoimelised, mõni neist on eriti tugevatoimeline. Kõige kangemad fentanüülid on umbes 4000 korda tugevama toimega kui heroïin. Joovet tekitav annus ei pruugi olla suurem kui üks või kaks väikest soolatera. Et muuta aine tarvitamiskõlblikuks, segavad narkomaanid seda suhkruga või muu täiteainega.

1980. aastatel hakati fentanüüle tootma USA põrandaalustes laborites, et müüa ainet sünteetilise heroïinina. Üsna sageli müüakse fentanüüle vale kaubamärgi all heroïini pähe või ingliskeelse nimetusega *China white*, millega algselt tähistati väga puhast hiina päritolu heroïini. Fentanüüli kuritarvitajate suurim oht on saada surmav annus, sest nii tugevatoimelise aine sisaldust nn tänavadoosis on raske välja arvutada. Fentanüüle manustatakse tavaliselt süstimise teel, kuid ainet on võimalik ka suitsetada või nuusutada.

Fentanüüli vorme on väga palju, hinnangute järgi tublisti üle tuhande. Enamikku neist ei ole aga kunagi proovitud ei ravimina ega narkootikumina, paljusid neist ei ole narkootikumide hulka liigitatudki.

Muud sünteetilised opiaadid

Nüüdismeditsiinis on opiaadid asendamatud valuvaigistina (nn analgeetikumid). Sõltuvusohu vähendamiseks on sünteesitud teisendeid, mis on samasuguse valuvaigistava toimega, kuid tekitavad vähem sõltuvust. Nimetatud ainete hulka kuuluvad näiteks buprenorfiin ja ketobemidoon.

Buprenorfiini (Temgesic jt) kasutatakse tablettidena või süstimislahusena. Meditsiinis kasutatakse seda operatsioonijärgse valu vähendamiseks. Kõrvaltoimeks võib olla meeltesegadus ning mõnikord ka hallutsinatsioonid. Lühikest aega katsetati buprenorfiini ka heroïinisõltuvuse ravis. Buprenorfiini tekitatud võõrutusreaktsioon on kergem, kuid kestab heroïinivõõrutusega võrreldes pikemat aega. Buprenorfiin võib heroïinitarvitajal vallandada võõrutusreaktsiooni.

Ketobemidooni (ketogaan jt) kasutatakse suurte valude leevendamiseks ja muu raske seisundi kergendamiseks. Aine tekitab sõltuvuse sama kiiresti nagu heroïin. Ketobemidoon erineb teistest opiaatidest selle poolest, et tema toime on pupillid suurenenud, mitte ahenenud, nagu tavaliselt opiaaditarvitajal. Võõrutusseisund võib olla väga piinav, mõningatel juhtudel tuleb sel ajal ette ka meeltesegadust.

Sünteetilisi opiaate tarvitatakse samuti nagu näiteks heroïini. Et meditsiinasutustes kontrollitakse narkootiliste ainete

Opiaadid kuuluvad mitme valuvaigistava ravimi koostisse. Et vältida kuritarvitusi, on nende meditsiiniliseks kasutamiseks kehtestatud ranged nõuded. (NC)

kasutamist võrdlemisi rangelt, siis võib arvata, et sünteetilisi opiaate satub valedesse kättesse üsna vähe.

Opiaatide väärkasutamise viisid

Opiaate tarvitatakse mitut moodi. Tavaliselt suitsetatakse oopiumi eriliste piipudega, kuid seda tarvitatakse ka tablettidena ja tinktuurina (piirituslahusena). Kodeiini vesilahust tavaliselt juuakse, harvemini süstitakse. Morfiini kuritarvitatakse peamiselt seda süstides.

Heroiini ehk heroinhüdrokloriidi on peamiselt süstitud (veeni), kuid 1990. aastatel on muutunud järjest tavalisemaks nii hüdrokloriidi kui ka selle lähteaine suitsetamine. Selleks pannakse herooin hõbepaberitükikesele, mida kuumutatakse tulemasina või küünlaga. Kuumus muudab heroini gaasiks ning tekkivat suitsu hingatakse sisse kas toru kaudu või pannakse käed suitseva aine kohale kokku. Protseduuri nimetatakse mõnikord ka draakonipiipügiks (ingl *chasing the dragon*), sest suitsupahvakud võivad meenutada draakonit. Suitsetamisheroiini segatakse ka hariliku tubakaga ja suitsetatakse tavalise piibuga või sigarettidena.

Mõnikord muudetakse heroinhüdrokloriid uuesti heroini lähteaineks, et seda suitsetada. Lähteainet on võimalik süstida, kui see enne happega lahustada. Heroiini ka nuusutatakse, kuid sel juhul on mõju nõrgem kui süstides. Heroiini nuusutamine levis 1990. aastatel mõne etnilise vähemuse hulgas. Kasutamiskiis sõltub ka narkootilise aine kättesaadavusest. Narkomaan, kellel on ainet vähe, eelistab

maksimaalse joobe saamiseks seda süstida.

Metadooni manustatakse suu kaudu tablettidena või valmislahusena, buprenorfiini süstitakse, mõnikord valmistatakse lahus tablettidest. Muude sünteetiliste opiaatide kuritarvitajad manustavad tablette või süstivad lahuseid. Opiaatide kuritarvitamise abivahendid on süstlad ja kanüülid, erilised piibud ja alumiiniumfoolium. Lahuste segamiseks kasutatakse ka metall-lusikaid ja happeid.

Opiaatide mõju

Meditsiinilises kasutuses antakse patsiendile opiaati selliste valuvaigistavate annustena, mis sõltuvusele viivat joovet ei tekita. Patsiendid, kellele on haiglas määratud morfiini, on tundnud, et nad "nagu liiguks ringi pehmetel pilvedel, kõik tundub kena ja turvaline, ei mingit valu- ega ebamugavustunnet". Narkootilise aine kuritarvitamise korral on eesmärk kiiresti saavutada tugev joove, millega kaasneb eufooria ning mis tekitab sõltuvuse.

Mõju poolest on opiaadid üksteisega teataval määral sarnased, kuid mõju võib olla erisuguse tugevusega. Opiaadijoobel on järgmised tunnused:

- joobeseisundi alguses kuumustunne kõhus (ingl *rush* 'palavik'), eriti selge on see tunne heroini süstimise korral
- sügav heaolu- ja õnnetunne
- tuimus ja vähenenud valutundlikkus

Opiaadijoobe tunnused

Füüsilised häired:

- ahenenud pupillid ("nagu nõelapead") ja ainitine pilk
- rippuvad silmalaud
- raske püsida jalgedel (kokkuvajumine)
- süda on paha ja üldine enesetunne halb
- aeglane pulss ja madal vererõhk
- aeglane hingamine ja aine üledoosimise korral eluohtlik hingamise halvatus.

Psüühilised häired:

- ükskõiksus või unisus ja tugeva annuse korral meelemärguse kadumine
- kõne ebaselgus
- kontakteerumisraskused
- valutundlikkuse vähenemine.

- kapseldunud, äraolev tunne
- halvenenud aja- ja ruumitaju
- kõnevõime halvenemine ja liigutuste aeglustumine
- kehafunktsioonid on pärsitud
- üledoseerimise korral kiiresti kulgev surmav mürgitus, tekitab hingamiselundite halvatus

Opiaadid mõjuvad inimesele erisuguselt. Näiteks heroiin tekitab tavaliselt kiirema ja tugevama kõhukuumuse kui morfiin, metadoon mõjub sisse võttes aeglasemalt ega tekita heroini mõjuga võrreldavat kiiret joovet. Kuid eri opiaatide tekitatava joobe erisused ei ole kuigi suured ning paljudel narkomaanidel on raske vahet teha näiteks heroini ja morfiinil, peamiselt siis, kui need on eri kangusega. Mõju sõltub ka narkomaani kohanemusest.

Opiaadijoobe kestus sõltub samuti annuse suurusest ja narkomaani kohanemusest. Joove võib püsida mitu tundi. Heroinijoove on lühike, 4–6 tundi, morfiinijoove kestab 6-8 tundi. Pideva kasutamise korral püsib metadooni valuvaigistav mõju kuni 12 tundi.

Kahjustused

Opiaatide tarvitamise suurim oht on see, et aine üledoosimise korral saabub surm. Opiaadid pärsivad hingamist, üledoosimise tagajärjel hingamine seiskub. Narkomaan kaotab kõigepealt meelemärguse ning seejärel sureb -halvemal juhul toimub see viie kuni kümne minuti jooksul. Selline seisund nõuab kiiret arstiabi ja spetsiaalsete vastumürkidega (Narcanti jt) õnnestubki inimene mürgitusseisundist kiiresti välja tuua.

Morfiini või heroini üledoseerimise oht on kõige suurem, sest narkomaan ei saa annust enam kuidagi vähendada, kui ta tunneb, et mõju on liiga tugev. Oluline riskitegur on ka see, et tavaliselt narkomaan ei tea, kui kange lahuse ta on ostanud, ning vaevalt on talle ka teada just selle päeva taluvus. Surmava üledoosi oht on väiksem oopiumisuitsetajal, sest ta saab ise valida annuse suuruse. Ometi on inimesi surnud ka oopiumi suitsetamise tagajärjel.

Oopiumitarvitamise tagajärg on ka impotentsus ja seksuaalse huvi kadumine.

Muud eriti ohtlikku mõju kehalistele ja psüühilistele funktsioonidele opiaatidel pole. Üsna sageli tuleb opiaadisõltlastel ette kõhukinnisust, isutust, higistamist, peapööritust ja sapiteede spasme. Pikaajalise kasutamise korral võib mõni opiaat, nagu ketobemidoon ja kodeiin, tekitada sügelust, kõhukinnisust ja raskeid nahalööbeid ning üldist halba enesetunnet.

Heroini tarvitavatel narkomaanidel võib nende eba-korrapärase eluviisi tõttu olla samuti halb tervis. Nõrgenenud immuunsuse tõttu võivad tekkida infektsioonid, näiteks kollatõbi (hepatiit) või süstimise ebahügieenilisuse tõttu tekitavad põletikke stafülokokid. Kui süstlaid ja kanüüle antakse käest kätte, võidakse üksteist nakatada immuunpuudulikkuse viirusega (HIV), mis põhjustab AIDSi. Paljudes lääneriikides on seda ette tulnud peamiselt heroinitarvitajate ringkondades, vähem teisi narkootikumede süstivate narkomaanide hulgas.

Heroinitarvitajate suremus on kümme kuni viisteist korda suurem kui samas eas tavaelanike suremus. Peamised surma põhjused on üledoosimine, haigused, õnnetusjuhtumid ja vägivald.

Heroini kuritarvitajad on tavaliselt tihedasti seotud kuritegelike ringkondadega. Selleks ajaks kui heroini kuritarvitamine avastatakse, on narkomaanil juba välja kujunenud tugev sõltuvus ning selge kriminaalne identiteet.

Sõltuvus

Opiaadisõltuvus tekib kiiresti, eriti kiire on see heroini puhul. Eluaegse sõltuvuse, nn heroinismi tekitamiseks võib piisata ühest või kahest veenisüstist. Emotsionaalne vajadus heroini järele on väga tugev, vahel on see suuremgi kui sugutung. Veidi aeglasemalt kujuneb sõltuvus morfiinist ja oopiumist ning nüüdisaegsetest opiaadiasendajatest.

Esimestel heroini tarvitamise kordadel tekkiv väga tugev ja meeldiv tunne taandub võrdlemisi kiiresti, sest organism kohaneb ainega. Narkomaan on sunnitud endise joobeastme saavutamiseks manustama uimastit järjest rohkem. Tarbimine suureneb kiiresti ning jääb siis teatavale tasemele pidama. Väga tugeva kohanemuse korral võib heroinist algusega võrreldes kasutada ka kümnekordseid päevaseid annuseid, vahel isegi suuremaid.

Joobe järgneb võõrutusseisundile omane reaktsioon, mis mõnikord tekib juba pärast ühe- või kahepäevaseid pidevat tarvitamist. Esimesel päeval muutub inimene ükskõikseks, murelikuks ja rahutuks, ta ei hooli isiklikust hügieenist ega oma välimusest. Järgmistel päevadel tunneb ta end haigena.

Süstimiseks lisatakse herooinisegule hapet ja segu kuumutatakse. (MS)

Seisundile on tunnuslikud nutuhood, suurenenud pupillid ja pilgu fookustamise raskused, samuti nohu ja aevastushood, ebaselge kõne, halvenenud maitse- ja lõhnataju ning süljeerituse suurenemine. Puls ja hingamine on kiirenenud, esinevad oksendushood, tekib nn kananahk, inimest vaevavad unetus ning lihase- ja liigesevalu. Mõne päeva pärast hakkavad sümptomid kaduma ning nädala või kümne päeva pärast tervisehäireid taanduvad.

Võõrutusreaktsioon lõpeb kohe, kui narkomaan ainet uuesti manustab. Selline mõju suurendab aga veelgi sõltuvust ning süvendab narkomaanil arusaama, et teda aitab vaid uus narkootikumiannus.

Õitsev oopiumimoon ehk unimagun. Sandahl (1873)

Kesknärvisüsteemi stimuleerivad ained

Sissejuhatus

Kesknärvisüsteemi ergutavate ainete (kesknärvisüsteemi stimulaatorid) hulka kuuluvad:

- koka ja kokaiin
- amfetamiin jt sünteetilised ained
- kathipõõsa. (*Catha edulis*) lehtedest valmistatud uimastid.

Mõnikord, näiteks Maailma Tervishoiuorganisatsiooni ülevaadetes, käsitletakse neid kolme omaette rühmana ning mõistet *kesknärvisüsteemi stimulaatorid* kasutatakse sellisel juhul amfetamiini kohta.

Koka ja kokaiin

Ajalugu

Inkad kummardasid kokataime, uskudes selle olevat jumalikku päritolu, päikesejumala kingituse. Legendi järgi lõi jumalad *inti*, kokaiini, et vähendada nälja- ja janupiinu. Kokat tarvitasid põhiliselt valitsevad klassid, ent seda jagati vahel ka sõduritele, töölistele ja sportlastele väsimuse ning nälja peletamiseks.

Inkade legendi järgi kinkis kokalehed inimestele päikesejumal. (NIDA)

Puhast kokaiini hakati valmistama 1860. aastate alguses. Mõnda aega kasutati kokaiini meditsiinis universaalainena, seda sisaldasid mitmed patentravimid. Ka populaarne jook Coca Cola sisaldas kokaiini kuni aastani 1903.

Praegu kasutatakse kokaiini meditsiinis vaid kohalikuks tuimastamiseks silmaoperatsioonidel.

Kokaiini valmistamine ja kokaiinitooted

Kokataim, *Erythroxylon coca*, kasvab mitmel pool maailmas, muu hulgas Peruus, Boliivias, Ecuadoris, Kolumbias, Jaaval ja Sri Lankas. Tähtsaimad kokatootjad on Peruu, Boliivia, Ecuador ja Kolumbia.

Kokapõõsas kasvab poolteise meetri kõrguseks. Õied on valged, lehed tumerohelised ja umbes viis sentimeetrit pikad. Lehed sisaldavad kuni üks protsent kokaiini. Lehti korjatakse kas närimiseks või tee valmistamiseks. Kokalehed on kokapasta, koka lähteaine, kokaiinhüdrokloriidi ja *cracki* tooraine.

Kokaiin

Kokaiini valmistamiseks purustatakse lehed, lisades lahustit. Nii saadud ja pisut puhastatud ning kuivanud ainet nimetatakse kokapastaks. Kokapasta sisaldab 40–85% kokaiini sulfaadina, ent ka valmistamisel sellesse sattunud saasteaineid, näiteks õlijääke. Suitsetamiseks tarvitavat kokapastat nimetatakse mõnikord *bazookaVs*, (tegelikult granaadiheitja nimetus), sest pasta mõjub tarvitajate sõnutsi nagu pomm.

Kemikaale lisades ja segu kuumutades saadakse lähteaine, mis vees ei lahustu. Kokaiinhüdrokloriid saadakse lähteainele soolhapet lisades ja ainet samal ajal kuumutades. Saadus lahustub vees. Puhtaim kokaiin on valge pulber, millel on mõru maitse ja mis tõhusalt toimustab limaskesti. Kokaiini nimetatakse vahel lumeks (ingl *snow*), sest tema kristallid meenutavad lumehelbeid.

Suhteliselt kõrge hinna tõttu ei ole kokaiin Eesti tarvitajate seas levinud. Et kokaiini kasutatakse ka meditsiinis paikse tuimestina nina-, kõrva- ja kurgukirurgias, kuulub see aine kehtivasse narkootiliste ja psühhotroopsete ainete II nimekirja, s.o ainete hulka, mida sisaldavaid narkootilisi ravimeid jaemüügi korras apteegist väljastatakse ainult narkootilise ravimi retsepti alusel.

Kokaiini lähteaine ja *crack*

Kokaiinhüdrokloriidi võib muuta n-ö vabaks lähteaineks, mida suitsetades kiiresti omastatakse ja mis tekitab peaaegu kohe joobeseisundi. Lähteainel on mitu teisendit, juba

Kokapõõsas, Erythroxylon coca, kasvab looduslikult ka Lõuna-Ameerika mägi-aladel. (NC)

nimetatutest näiteks *crack* ja *free base cocaine*. *Crack* koosneb hallikasvalgetest või kollakatest õlijatest klompidest, mille pind on poorne.

Cracki teisendid on:

- friikartuli-*crack*: koosneb piklikest ristkülikukujulistest tükkidest, mis meenutavad friikartuleid. Iga tükk kaalub umbes 0,5 grammi
- *potato crisp-crack*, mis meenutab kartulikrõpse.
- *cake-crack*: ümmargused lamedad tükkid, mille kaal on umbes 120 grammi.

Alates turule ilmumisest 1980. aastate teisel poolel on *crack* olnud suhteliselt odav. Madal hind on kaasa aidanud aine kurele levikule USA-s. Politseioperatsioonide käigus leitakse *cracki* harva, sest uimasti tarvitajad tavad seda võtta järjest nii kaua, kuni kättesaadav kogus on otsas.

Aine kuritarvitamise viisid

Kokalehtede närimine on igivana traditsioon Lõuna-Ameerika mägiindiaanlaste hulgas. Kokaleht koos lubjaga pannakse närimiskotikesse, seda näritakse ja seejärel neelatakse sülg alla. Närimisega vabaneb küllaldaselt kokaiini, nii et veres on võimalik selle kontsentratsiooni mõõta. Kokaiini närimiseks ei ole vaja mingeid erilisi vahendeid, ent väikesed kokaiinilehtedest pallikesed vihjavad sellele, et valmistatakse ainet tarbima.

Kokalehed sisaldavad kokaiini ja neid näritakse ergutava mõju pärast. (NC)

Kokalehti võib valmistada nagu teed. (NC)

Koka närimine ei ole seadusega keelatud neis riikides, kus kokapõõsaid kasvatatakse ja kus see on kohalikus kultuuris sügavasti juurdunud. Lõuna-Ameerika mägi-aladel arvestatakse tavaliselt vahekaugusi vahemaa läbimisel kuluvates kokadoosides. Üks teelõik on *cocada*, mille pikkus mägisel maastikul on umbes kaks kilomeetrit ning tasandikul umbes kolm kilomeetrit. Sõna *cocada* võib aga tähendada ka umbes 40minutist ajavahemikku, mil kestab joove. Kokalehti võib ka keeta nagu tavalist teed.

Kokaiinhüdrokloriidi süstitakse, nuusutatakse, võetakse sisse või suitsetatakse. Kõige vähem on levinud süstimine.

Enne nuusutamist peenendatakse kokaiinikristallid peeglit või klaasplaadil habemenoaga ja lükatakse pikkadeks õhukesteks vallikesteks. Kokaiinipulbri ninasse tõmbamiseks

võib kasutada erilist lusikat, inhalaatorit või torukest, ent kasutatakse ka lihtsalt rulli keeratud rahatähti. Nuusutamise korral toimib aine alles paari minuti möödudes ja mõju kestab umbes pool tundi. Joomiseks tuleb kokaiinhüdrokloriidi lahustada vees või alkoholi sisaldavas joogis. Mõju avaldub paari minuti pärast ja võib kesta terve tunni. Suitsetamiseks kasutatakse tavaliselt kokaiinhüdrokloriidi lähteainet.

Kokapastat, *cracki* ja lähteainet kasutatakse üksnes suitsetamiseks või sissehingamiseks. Sel viisil manustades mõjub aine 10 sekundi jooksul, ent tugevaim mõju kestab vaid 5–20 minutit ja sellele järgneb kiiresti masendus.

Kokaiini kasutatakse meditsiinis kohalikuks tuimestuseks silmaoperatsioonidel. (NC)

Kokaiinitarvitajad kasutavad oma inventari hoidmiseks erilisi vutlareid. Peeglit ja habemenuga kasutatakse kokaiini peenendamiseks ja toru või lusikat aine ninasse viimiseks. (MS)

Crack on suitsetamiseks mõeldud kokaiin. Seda suitsetatakse klaaspiipudega. (SKL)

Kokapastat suitsetatakse peamiselt Ladina-Ameerikas. Suitsetatakse sigarette ja piipu ning sissehingamise abivahendina kasutatakse ka alumiiniumfooliumi, küünalt ja tulemasinat. Lähteaine sissehingamiseks kasutatakse erilisi klaasnumaid, millega ainet kuumutatakse. Menetlus on tuleohtlik, sest lähteaine valmistamisel tekkinud eetriäägid võivad kuumutamisel aurustuda ja plahvatada.

Kokaiini mõju

Kokaiinijoove kiirendab pulssi, tõstab vererõhku ja kehatemperatuuri, suurendab hingamissagedust ning kutsub esile higistamist. Kokaiinijoove mõjub psüühilisele seisundile järgmiselt:

- tunnetatakse jõudu
- väsimus väheneb
- inimene muutub jutukaks ja on püsiv
- suureneb eneseusaldus
- mõtetegevus muutub hüplevaks; inimene on haiglaselt eevil, *speedi* mõju all); võib ette tulla meeltesegadust
- väheneb või kaob oskus olukorda adekvaatselt hinnata
- tugeva mõju või pikaajalise tarbimise korral meeltesegadus ning sellest tulenev jälitusmaania ja agressiivsus
- alguses suureneb huvi seksi vastu, kuid pikapeale huvi rauged ja lõpuks tekib impotentsus.

Kokaiinijoobe lahtudes tekib masendus, vahel langeb inimene ka depressiooni. Kainenemist kirjeldades on narkomaanid selle kohta öelnud, et tunne on, nagu kukuks lennukiga alla.

Kokaiinisõltlane hakkab suuri koguseid tarvitama väga kiiresti. Pohmelusdepressioonist vabanemiseks ja meeldiva joobe taaskogemiseks võtavad nad uusi annuseid ja sel kombel satuvad suletud ringi. Selline oht on eriti suur cracki tarvitajatel. Intensiivse tarvitamise periood võib kesta 24 tundi või kauem. Seisundit, millesse aine tarvitaja satub, iseloomustatakse ingliskeelse slängisõnaga *binge* (hääl binzh). Selle eestikeelne lähim vaste võiks olla prassing. Narkomaan ei katkesta uimasti tarbimist enne, kui ta on ära kasutanud kõik võimalused selle hankimiseks või kui ta on langenud üledoosisest põhjustatud raskesse seisundisse. Sel ajal võib inimene olla ümbrusele ohtlik nii meeltesegaduse kui ka sellest tingitud jälitusmaania tõttu. Tuleb arvestada ka seda, et ta on pidevalt narkootikumijahil.

Kokaiin halvendab olukorra hindamise oskust ja reageerimisvõimet. Seepärast on tarvitaja ümbrusele ohtlik, eriti seal, kus nimetatud omadusi eeldatakse vaja minevat, näiteks liigeldes ja töötades.

Ka h j u s t u s e d

Kokaiini tarvitamine võib põhjustada füüsilise seisundi, mille tunnused on järgmised:

- hingamisraskused
- südameinfarkt ja südame seiskumine, mille põhjus on veresoonte kokkutõmbumine, hoolimata südamelöökide sageduse kiirenemisest
- äkksurm
- krambid
- nina limaskestast ja kudede kahjustused, mis võivad põhjustada pidevat nina tilkumist ja ninaverejookse,

neelamisraskusi ja häälepaelte põletikku

- kurgupõletik ja krooniline kõha
- kõhulahtisus ja muud seedehäired
- söögiisu vähenemine ja kehakaalu langus, raskematel juhtudel kõhnumine
- impotentsus või frigiidsus
- emakakrambid ja -verejooksud, nurisünnitused ja lootekahjustused ning emapiima kokaiinisaldus.

Et kokaiini kuritarvitamine levib, tuleb üha sagedamini ette ka surmavat üledoosimist. Veresoonte rebenemise või hingamise seiskumise tõttu võib surm saabuda kiiresti. Kokaiini tarvitamine võib muu hulgas põhjustada järgmisi psüühilisi kahjustusi ja häireid:

- seksuaalhuvi kadumine
- unehäired
- tugevad peavalud
- keskendumisraskused
- närvilisus ja kerge ärrituvus
- ängistus
- umbusklikkus kuni jälitusmaania
- hallutsinatsioonid: silmapete (visuaalne hallutsinatsioon) ja kompamiselepete (taktiilne hallutsinatsioon), mille puhul inimene tunneb, et tal on näiteks sipelgad naha all
- äge agressiivsus, tihti räige vägivald
- enesetapumõtted ja enesetapukatsed.

Kokaiin võib põhjustada raskeid meeltesegadushoogusid, kokaiinipsühhoose. Need väljenduvad rahutuses, ängistustundes, jälitusmõtetes ja agressiivsuses. Meeltesegaduses isik muutub teistele väga ohtlikuks, sest ta üritab end kujuteldava ohu eest kaitsta. Kokaiinipsühhoosis narkomaan võib kahjustada ka ennast, kui ta ajab taga "sipelgaid naha all". Põhjuseks on kompimishallutsinatsioon, haiglaslik ettekujutus, et naha all on putukad, ussid jms. Kõhutava sügelemise tõttu hakkab inimene ennast ägedalt kratsima, kriimustama või isegi lõikama, et söödikutest lahti saada.

Kokaiinitarvitaja on aine intensiivse tarvitamise ajal tavaliselt äärmiselt hoolimatu kõige ümbritseva vastu, sageli muutub ta ka vägivaldseks.

Kokaiinisõltuvus võib inimese kiiresti sotsiaalselt laostada, sest nõrga tervise tõttu ei suuda narkomaan ennast ülal pidada. Uimasti tarvitamine võib hävitada ka perekonnaelu. Jaht uimasti järele ning agressiivsus ja meeltesegadus on põhjused, miks inimene tõugatakse välja oma senisest suhtluskonnast.

Sõltuvus

Kokaiinist satutakse sõltuvusse äärmiselt kiiresti, see on teada olevatest kõige kiiremini sõltuvust tekitavaid aineid. Üksainus katse võib kaasa tuua pikaajalise ja laastava kuritarvitamise. Kokaiin mõjub tugevasti seepärast, et ta tekitab ajus lõbu- ja mõnutunnet kontrollivates keskustes ülekoormuse ja nn lühiühendused. Joobeseisund ületab kõik, mida inimene võib argielus kogeda, ja seepärast soovitakse joovet ühe uuesti esile kutsuda. Kokaiinitarvitajad on kirjeldanud joobeelamust kui "tuld ajus". Kokaiin on väheseid aineid, mida nii inimeste kui ka loomade puhul võidakse süstida nii kaua, kuni saabub

Kokaiinijoobe tunnused

Füüsiline seisund

Kokaiini tekitatud füüsilise seisundi tunnused on järgmised:

- laienenud silmaterad
- kiire pulss
- kõrge vererõhk
- kiire pindmine hingamine, üledoosimise korral väga pindmine
- nina on kinni või tilgub
- püsivatus
- kujuteldavate parasiitide eemaldamiseks naha kratsimine.

Psüühiline seisund

Kokaiini tekitatud psüühilise seisundi tunnused on järgmised:

- kõrgendatud meeleolu
- hüplev mõtlemine ja haiguslik elevus: inimene tunneb, et ta on speedi mõju all
- seosetu kõne
- halvenenud koordineerimisvõime
- hallutsinatsioonid (silma- ning kuulmis- ja kompimismeelepetted)
- meeltesegadus, jälitusmaania ja agressiivsus.

Muud tunnused

Kui kokaiini on tarbitud pikemat aega, võib inimene tugevasti kõhnuda ja kehal võib näha olla tugevaid kratsimisjälgi, lausa haavu. Kokaiinimõju sarnaneb suuresti kesknärvisüsteemi sünteetiliste stimulaatorite mõjuga, ent uim haihtub kiiremini. Kokaiini puhul on üledoosimisest tingitud äkksurma oht suurem.

surm, kui vaid ainet on küllaldaselt. See näitab sõltuvuse tugevust.

Enamasti kaasnevad kokaiinuumast kainenemisega ängistus ja depressioon, mida kirjeldatakse kui "lennukiga alla kukkumist". Uut doosi võttes võib tarvitaja lühiajaliselt depressiooni ebameeldivusi edasi lükata ja saada uue kaifi (ingl *kick*) või pikendada varasemat uima.

Pärast mõnda aega kestnud kokaiinitarvitamist tekivad kainenedes võõrutusreaktsioonid - füüsilised ja psüühilised häired ning vaevused. Füüsilisele seisundile on iseloomulikud väsimus ja kurnatus, mõnikord ka lihasevalud, värisemine ja higistamine, psüühilistest vaevustest võib nimetada depressiooni ning sellest tulenevat ängistust ja meeltesegadust, samuti unehäireid, mõnikord kaasnevad söömishäired.

Mida rohkem kokaiini tarvitatakse, seda rohkem organism ainega kohaneb. Seetõttu muutuvad päevadoosid väga suureks (nt mitu grammi kokapastat). Suureneb tundlikkus, mis tähendab seda, et joobe võib tekitada ka väike annus.

Sünteetilised kesknärvisüsteemi stimulaatorid

Ainete valmistamine ja kasutamine

Kesknärvisüsteemi sünteetiliste stimulaatorite hulka kuuluvad amfetamiin, fenmetraasiin, metüülfenidaat jms ained. Ained on valged või muud heledat värvi ja neid valmistatakse laborites.

Kesknärvisüsteemi ergutavad amfetamiini tüüpi ained erinevad üksteisest nii vähe, et neid on raske eristada, peamiselt seetõttu, et nende puhtuseaste (kontsentratsioon) võib varieeruda.

Osa amfetamiini meenutavaid uimasteid, näiteks *ecstasy* (MDMA), liigitatakse mõnikord hallutsinogeenide hulka, sest suurtes annustes võivad nad esile kutsuda hallutsinatsioone.

Amfetamiin

Amfetamiin on oma rühma ainetest vanim ja kõige tarvitavam uimasti. Amfetamiin on valge pulber, vahel nõrga kollaka, pruunika või hallika tooniga.

Teise maailmasõja ajal kasutasid kõik sõdivad riigid amfetamiini sõdurite vastupidavuse ajutiseks suurendamiseks. Amfetamiini kasutamine sõjanduses on oluline taust nüüdisühiskonnas selle uimastiga seotud asjaolude mõistmiseks. Sõjajärgsel ajal oli amfetamiini tarvitamisega suuri probleeme mitmes riigis.

Rootsis muutus amfetamiin 1930. aastate lõpus kiiresti populaarseks tänu oma mõjule: vähenes unevajadus ja suurenes vastupidavus. Aastal 1939 hakati seda müüma vaid retseptiga. Kuritarvitamine siiski levis ja tõi kaasa suuri probleeme ning seetõttu kehtestati 1944. aastal amfetamiinipreparaatide kohta samasugused nõuded nagu narkootikumide kohta, st neid hakati väljastama üksnes retsepti alusel. 1958. aastal kanti preparaadid ametlikult narkootikumide nimekirja ning ÜRO psühhotropsete ainete konventsiooni (1971) kohaselt kuuluvad nad rahvusvahelise narkootikumikontrolli alla.

Terves maailmas kasutatakse seaduslikult valmistatud amfetamiini, illegaalselt valmistatud amfetamiini kuritarvitamine on peamiselt euroopalik nähtus. Amfetamiini kuritarvitamine on laialt levinud kogu Skandinaavias.

Metamfetamiin

Metamfetamiin on amfetamiini üks teisend, ent see on mõnes mõttes kangem ja seepärast tajutakse tema uimastavat mõju teravamalt.

1950. aastate algul oli Jaapanis väga ulatuslik metamfetamiini kuritarvituse epideemia, statistika järgi oli kokku umbes 600 000 süstijat ja 2 000 000 tablettide kuritarvitajat. Tänapäeval kuritarvitatakse metamfetamiini muu hulgas Jaapanis, Austraalias, USA-s, Euroopas ja Rootsis.

Metamfetamiini valmistatakse tavaliselt valge pulbrina, kuid on ka kristallilist läbipaistvat ainet, millele on inglise keeles antud mitu nimetust: *ice*, *Los Angeles glass*, *glass* ja *crystal*. Nimetused tulenevad uimasti väljanägemisest. *Ice* meenutab purustatud või pulbristatud klaasi, jämedat soola või jääd ja ainet valmistatakse just suitsetamise jaoks. Arvatakse, et *ice*i joove on tugevam kui *cracki* või amfetamiini oma ja et joove kestab kauem. Uimasti kuritarvitaja tunneb endas pulbitsevat energiat ja on kõrgendatud meeleolus. Seisund kestab 8–24 tundi.

*Ice*i suitsetamine kutsub esile tugeva joobe ja võib aju pika aja vältel liigselt ergutada. Selle aine uimas võib inimene sattuda suurde meeltesegadusse ja muutuda väga agressiivseks. Seepärast on *ice*i tarvitajad ümbrusele ohtlikud.

Eesti turule on metamfetamiin jõudnud alles paaril viimasel aastal ning ta on kantud narkootiliste ja psühhotropsete ainete I nimekirja, s.o ainete hulka, mille käitlemine on Eestis keelatud, v.a erijuhud.

Fenmetraasiin (fenmetraliin)

Fenmetraasiin (endine nimetus fenmetraliin, tootenimi Preludin®) on samuti kesknärvisüsteemi stimulaator, mis suures osas sarnaneb amfetamiiniga. Joobe ja kahjulike mõjude poolest on mõlemad ained enam-vähem samaväärsed. Fenmetraasiini kuritarvitus oli Rootsis suur

Sünteetilist kesknärvisüsteemi stimulaatorit amfetamiini valmistatakse uimastiturul müümiseks lihtsates salalaborites. (SKL)

Amfetamiini esineb mitmes värvitoonis. (SKL)

Kesknärvisüsteemi stimulaatorid on valged või õrna tooniga pulbrid, mida pakitakse kirjamargikotikestesse, paberkottidesse või zhelatiinkapslitesse. (NC)

Ice on kristalliline metamfetamiin. (NC)

probleem 1950. aastate lõpus ja 1960. aastatel, ent seejärel kadus aine uimastiturult peaaegu täiesti ja seda asendas amfetamiin. Alates 1990. aastate keskpaigast on fenmetrasiin Rootsi uimastiturul jälle müügil. Fenmetrasiini eripära on see, et aine kuritarvitaja võib pärast kohanemuse väljakujunemist tarbida ainet väga suurtes annustes.

Metüülfenidaat

Metüülfenidaat (kõige rohkem tuntud tootenime Ritalin® või Ritalin® järgi) töötati välja amfetamüünist nõrgema kesknärvisüsteemi erguti saamiseks. Ainet kasutati meditsiiniliselt üldstimuleeriva ainaena, kuni selgus, et ta tekitab sõltuvust arvatust hõlpsamini. Aja jooksul kujunes metüülfenidaadi kuritarvitamine suureks probleemiks ka Rootsis. Põhiliselt

tarvitati tablette samamoodi nagu amfetamiini, ka joove ja kahjustused on peaaegu samad mis amfetamiini tekitatud.

Aine kuritarvitamise viisid

Amfetamiini, metamfetamiini, fenmetrasiini jt aineid kasutati varem ravimina ülekaalu puhul, ent nüüdseks on see kui kõhnumisvahend kõrvale heidetud. Tänapäeval on amfetamiini lubatud kasutada vaid narkolepsia (lühikesed vastupandamatu une hood) ja laste väiksemate ajukahjustuste korral (ADHD/DAMP/MBD-sündroom). Fenmetrasiin on täielikult keelatud.

Sünteesilisi kesknärvisüsteemi stimulaatoreid võib sisse võtta, nuusutada, süstida ja suitsetada.

Sissevõtmise korral pannakse paberisse keeratud annus keele alla, kus see aeglaselt imendub. Aine võib ka alla neelata nagu kompveki, teda võib segada nagu grokki ja seejärel juua. Tablette võib neelata tervena, kuid need võib ka purustada ja vees lahustada.

Aine nuusutamise korral kasutatakse uimasti ninasse tõmbamiseks väikest lusikat või toru. Ettevalmistus on sama nagu kokaiini puhul: uimasti peenestatakse peeglil või muul klaaspinnal habemenoaga. Süstimiseks (peamiselt veeni) kasutatakse süstlaid ja kaniüüle.

Metamfetamiini saab ka suitsetada, tavaliselt kasutatakse selleks erilist piipu.

Amfetamiini jt kesknärvisüsteemi stimulaatorite mõju

Amfetamiin ja teised kesknärvisüsteemi stimulaatorid hoiavad inimest ärkvel ja mõjuvad üldergutavalt. Nende tekitatava seisundi peamised tunnused on järgmised:

- meeleerksus
- vähene unevajadus (kesknärvisüsteemi stimuleerija kasutamise tõttu)
- väike söögiisu
- kõrgendatud meeleolu, jutukus ja püsivus
- autonoomsete närvisüsteemide erutus: sagenenud pulss, võimalik ka südameklõppimine ja kehatemperatuuri tõus
- kiirenenud ainevahetus
- orientatsioonikadu ja pidurdusmehhanismide nõrgenemine, mis mõnikord lõpeb olukorra täieliku kontrollimatusega
- suurenenud seksuaaltung, mis kuritarvituse jätkumise korral siiski väheneb.

Kahjustused

Kesknärvisüsteemi stimulaatorite kasutamisest põhjustatud füüsilise ja psüühilise seisundi tunnused on järgmised:

- südameinfarkt: veresooned tõmbuvad kokku sel ajal, kui südametegevus kiireneb; ajuverejooksud ja krampid
- kõhnumine
- hammaste lagunemine, sest joobes tõmbuvad narkomaani lõualihased tugevasti kokku; sütiakse väga palju magusat, sülg on veniv, suu kuivab ja tavaliselt ei hooldata hammaste hügieenist
- eriti agressiivne käitumine
- emotsionaalne tasakaalutus ja impulsiivne käitumine
- meeltesegadus, mõnikord ilmsed jälitusemõtted.

Üledoosimine kutsub esile südameklõppimise, vererõhu

Kesknärvisüsteemi stimulaatorite mõju

Aine tekitatava füüsilise seisundi tunnused

- suured laienenud pupillid
- kiire, tihti ebaregulaarne pulss
- kõrgeenenud kehatemperatuur ja higistamishood
- suu kuivab, tihti matsutab tarvitaja kuuldavalt, et süljeeritust suurendada
- suurte annuste korral krambid ja epilepsiahood
- värisemine ja lihaste tõblemine, miimikahäired ja täpsust nõudvate liigutuste kohmakus
- stereotüüpne käitumine, näiteks pidev plaanitu koristamine, nn koristamismaania
- püsimumistus ja võimetus rahulikult paigal olla.

Aine tekitatava psüühilise seisundi tunnused

- närvilisus
- ärrituvus
- hüplev mõtlemine, seosetu kõne ja haiglane elevus, inimene tunneb, et ta on speedi mõju all rahutus ja ängistus
- meeltesegadus, raskematel juhtudel paranoiline psühhoos.

Muud tunnused

- Sünteetiliste kesknärvisüsteemi stimulaatorite pikaajaline tarvitamine võib põhjustada järgmisi nähtavaid kahjustusi ja häireid:
- tugev kõhnumine
- tõmblevad liigutused, ka siis, kui inimene ei ole narkouimas
- kaaries ning hammaste pragunemine ja väljakukkumine.

kõrgenemise, tugeva pupillide laienemise, peavalu ja oksendamise. Rasketel juhtudel tekivad krambid ja tõuseb kehatemperatuur, on olnud ka surmajuhtumeid, ent siiski harva. Seisund muutub sellistel juhtudel üsna aeglaselt ja surma põhjuseks on ajuverejooks, südamegevuse lakkamine või krambid.

Kesknärvisüsteemi stimulaatorid võivad esile kutsuda põhjendamatu ängistustunnet, murelikkust ja umbusklikkust. Amfetamiinipsühhoos on selline meeltesegadusseisund, millel on üsna sarnaseid jooni paranoilise skisofreeniaga. Kuritarvitajal võivad ka esineda hallutsinatsioonid. Enamik selliseid hoogusid möödub pärast viimase annuse manustamist mõne nädala jooksul. Mõnikord jääb selline seisund püsima.

Icei põhjustatud kahjustused on põhiliselt sarnased amfetamiini omadega. Nende hulka kuuluvad rasked psühhoosid ja tugev kaldumus vägivaldsusele. Aine intensiivse tarvitamise tagajärjel võivad siiski tekkida väga rasked kahjustused ja häired.

Kesknärvisüsteemi stimulaatorite tarvitamine muudab sotsiaalset käitumist. See avaldub kõige kiiremini ja silmatorkavamalt ööpäevarütmihetena intensiivse tarvitamise ajal.

Sõltuvus

Esimesi kesknärvisüsteemi stimuleerivaid aineid kasutama hakates arvasid teadlased ja arstid, et lõpuks on avastatud ained, mis ei tekita sõltuvust. Ent juba varsti pärast amfetamiini kasutuselevõttu ilmnes, et aineid tarvitades võib tekkida sõltuvus (ingl *addiction proneness*). Inimesed, kellele oli ainet proovida antud, väitsid, et nad meelsasti manustaksid seda jälle. Pikapeale sai selgeks, et amfetamiini järele võib tekkida sama tugev kirg kui heroini järele, kuigi amfetamiini puhul ei olnud võõrutusvaevused sama ägedad. Tänu sellele kogemusele hakati paremini mõistma sõltuvuse olemust ja selle peamist taganttõukavat jõudu, nimelt keskendumist uimasti tekitatavale elamusele, mitte füüsilistele vaevustele kainenemise ajal. Ent ei 1950. ega ka veel 60. aastatel - kui kesknärvisüsteemi stimulaatorite kuritarvitamine oli laialt levinud põhiliselt vaid Rootsis - ei mõistnud teiste maade teadlased ja arstid kesknärvisüsteemi stimulaatoritega seotud sõltuvusohu. Tänapäeval on üldteada, et kesknärvisüsteemi stimuleerivad uimastid võivad esile kutsuda tugeva sõltuvuse. Kesknärvisüsteemi stimulaatorit suurtes annustes manustades kujuneb kohanemus, mis sunnib kuritarvitajat võtma sama mõju saavutamiseks üha suuremaid doose.

Sünteetiliste kesknärvisüsteemi stimulaatorite järelmõjud on põhiliselt samad mis kokaiini puhul: depressioon, kurnatus, keskendumisraskused, apaatia, ärrituvus ja söögiisu suurenemine.

Kesknärvisüsteemi stimulaatorite kuritarvitajatel vahelduvad intensiivse tarvitamise perioodid väsimus- ja uneperioodidega. Nad võtavad korduvalt suuri annuseid paari päeva jooksul, et seejärel kurnatuna magada mitu ööpäeva järjest. Seejärel algab uus kuritarvitusperiood.

Kokaiini ja sünteetiliste kesknärvisüsteemi stimulaatorite sarnasused ja erinevused

Kokaiinist ja sünteetilistest kesknärvisüsteemi stimulaatoritest põhjustatud joobed on nii sarnased, et ka pikaajalise kogemusega kuritarvitajal on raske joovet tekitavaid aineid eristada. Põhierinevused on järgmised:

- kokaiini kasutatakse meditsiinis kohalikuks tuimastamiseks ning amfetamiini narkolepsia ja laste kergemate ajukahjustuste raviks
- kokaiinijoove kestab lühemat aega
- kokaiini puhul on surmava üledoosimise oht suurem
- kokaiini puhul on suurem oht, et seda manustatakse kontrollimatult, kuni saabub surm
- amfetamiini tarvitades on võimalik juua rohkem alkoholi kui tavaliselt. Amfetamiin neutraliseerib alkoholi mõningase uinutava mõju. Alkohol nõrgendab pidurdusmehhanisme ja koos amfetamiiniga on see mõju veelgi suurem. Amfetamiini ja alkoholi koos tarvitades võib tekkida täiesti eriline joobeseisund.

Khatuimastid

Aine valmistamine ja kasutamine

Khantaim, *Catha edulis*, teatakse kui uimastava toimega taime juba aastasadu Aafrika idaosas ja Araabia poolsaarel. Taim kasvab looduslikult ning laiadel aladel ja selle suurus varieerub väikesest põõsast kuni väikese puuni.

Khatitaim sisaldab joovet tekitavaid aineid katiini ja katinooni, kokku umbes pool protsenti. Ka täissünteetiline uimasti metkatinoon, mille keemiline koostis sarnaneb katinooni omaga, arvatakse sageli katauimastite hulka, ent seda ainet *khatis* ei leidu.

Khatiuimastit ei ole võetud rahvusvahelise kontrolli alla narkootikumina. Mitmes riigis, sealhulgas Rootsis, on *khat* siiski võetud siseriikliku narkootiliste ainete kontrolli alla. Katiini, katinooni ja metkatinooni kohta kehtivad kõik narkootikumide kohta käivad rahvusvahelised nõuded.

Khat

Khatiks peetakse taime *Catha edulis* maapealseid osi, millest tarvitatakse vaid peenemaid oksa ja lehti.

Khati loetakse kiiresti riknevaks kaubaks ja seepärast toimetatakse taimed kasvupiirkonnast Euroopasse lennukiga. Mõne aja möödudes *khat* rikneb ja nõudlus sellise *khati* järele väheneb, eriti siis, kui lehed on kuivanud. Seepärast pakitakse lehed erilisel viisil banaanilehtedesse ja vahel ka nahka, et nad transportimise ajal säiliksik niisked. *Khati* on konfiskeeritud väga suurtes kogustes (kaalu järgi), ent kuna tavalised päevadoosid on suured, ei ole kuritarvitusannuste tegelik arv nii suur.

Katiin, katinoon ja metkatinoon

Katiin (norpseudoefedriin) on kesknärvisüsteemi stimuleeriv

ja söögiisu vähendav aine, mille mõju on amfetamiini omast natuke nõrgem. Seda on Saksamaal müüdnud söögiisu vähendava vahendina retsepti alusel. Aine üks tootenimi on X-112. Atleetvõimlejad on katiini kasutanud selleks, et olla võimeline pikemat aega treenima, ning rasvade põlemisprotsessi kiirendamiseks, et lihased paremini esile tuleksid. Katiinil on ka valuvaigistav mõju ja heroiooni kuritarvitajad on seda aeg-ajalt kasutanud opiaadivõõrutusnähtude nõrgendamiseks.

Katinooni mõju on põhiliselt samasugune nagu amfetamiinil.

Metkatinoon, mida nimetatakse ka efedrooniks, on sünteetiline kesknärvisüsteemi stimulaator, mida võib nii vedelikuna kui ka pulbrina hõlpsasti valmistada tavalistest kauplustes saada olevatest kemikaalidest. Aine meenutab *cracki* ja tema slänginimed on *cat*, *jeff*, *goop*, *star* ja *crank*. USA-s on uuritud, kas aine sobib arstimiks. Seda on kasutatud kehakaalu vähendamiseks ja depressioonide raviks, kuid raskete kõrvalmõjude tõttu teda meditsiinis kasutusele ei võetud. Nõukogude Liidus kasutati metkatinooni mõningat aega depressioonivastase vahendina. Eestis tuntakse metkatinooni nimetuse efedroon järgi. Metkatinoon ehk efedroon kuulub Eestis narkootiliste ja psühhotroopsete ainete I nimekirja, see tähendab, ainete hulka, mida käidelda on lubatud vaid erijuhtudel.

Aine kuritarvitamise viisid

Khati närimine on Etioopias, Jeemenis ja Somaalias sotsiaalse suhtlemise traditsiooniline osa. Seda tehakse tihti suures seltskonnas pikaajaliste seanssidena. Lehti ja peeneid oksa näritakse, närimiskotike jäetakse põske ja sülg neelatakse alla. Tavaline päevane annus *arduuf* on 200–400 grammi.

Khatitaim, *Catha edulis*, kasvab looduslikult Araabia poolsaarel ja Aafrika idaosas. (NC)

Khatilehed sisaldavad narkootikumideks liigitatud aineid katiini ja katiinoni. Narkootikumiks peetakse taime maapealseid osi. (VGL)

Euroopas on *khati* närimine uus nähtus, mis levis mõne etnilise mustanahalise rühma kaudu 1980. aastatel. Katiini võetakse tavaliselt tablettidena sisse või tabletid lahustatakse ja vedelikku süstitakse. Katiinoni võib nuusutada, sisse võtta või süstida. Metkatiinoni võib süstida, nuusutada, sisse võtta või suitsetada. Seda võib omastada ka naha kaudu.

Khatuimastite mõju

Khati on üldergutav toime. Üks khatiseanss kestab tavaliselt mitu tundi, selle kestel suheldakse omavahel ja näritakse *Khati* mitu korda. Katiini ja katiinoni stimuleeriv mõju sarnaneb amfetamiini omaga. Metkatiinon annab sügava heaolutunde

Khat'i tekitatava seisundi tunnused

Aine tekitatava füüsilise seisundi tunnused

- sagenenud pulss ja kõrgenenud vererõhk
- hingamise sagenemine
- kõrgenenud kehatemperatuur
- janu pärast khat närimist
- suurenenud pupillid
- üliaktiivsus

Aine tekitatava psüühilise seisundi tunnused

- jutukus
- kõrgenenud eneseteadvus
- püsivus, ka rahutus
- ärritus ja agressiivsus
- meeltesegadus ja sellest tulenevad jälitusmõtted.

Muud tunnused

- Pikaajalise kuritarvitamise korral inimene kõhneb ja tal tekivad hambakahjustused.

(ingl *rush* 'palavik'), inimene tunneb endas jõudu ja tajub ümbrust teravamalt. Talle tundub, et aistingud muutuvad teravamaks. Joove tekib umbes kümme minutit pärast uimasti neelamist ja kestab 0,5-6 tundi, algajatel kuni 24 tundi. Kuritarvitajatel tekivad kergesti intensiivse kuritarvituse perioodid, mil nad manustavad uimastit korduvalt mõnetunniste vahedega kokku kuni ühe nädala jooksul.

Kahjustused

Khati kuritarvitus võib põhjustada muu hulgas maokatarre, kõhukinnisust, hambakahjustusi, maksakahjustusi ja kõhnumist. Uimastit suurtes kogustes tarvitavatel inimestel esineb sageli seksuaaleluhäireid, raskematel juhtudel kaasneb häiretega impotentsus.

Khati kuritarvitajal tekkivatest psüühikakahjustustest ja —häiretest võib nimetada unehäireid, ärrituvust ja depressiooni ning psühhoose. Eripäraseks häireks peetakse hüpnoloogilisi ehk unenäolisi hallutsinatsioone. Need on aistingud, mis tekivad kas ärkvel või poolärkvel olles, ent millel pole midagi ühist tegelikkusega. Näiteks võidakse kuulda surnud omaste hüüdeid või näha inimesesarnaseid olendeid. Seda laadi häirete puhul pannakse vahel diagnoosiks skisofreenia.

Khati kuritarvitamisega kaasnevad mitmesugused sotsiaalsed häired, näiteks tekivad perekonna ülalpidamise probleemid, sest kuritarvitamisega seotud kulutused on suured. *Khatisõltlane* on ohtlik ka liikluses. *Khati* viljelevates maades on selle kuritarvitamine raske tervishoiu- ja majandusprobleem. Katiini kuritarvitamine võib esile kutsuda südameklõppimist, ängistushooge, psühhoose ja närvivapustust, katiinoni liigtarvitamine võib põhjustada ka meeltesegadust.

Metkatiinoni nuusutamine põhjustab nina limaskestast kahjustusi, sissevõtmine söövituskahjustusi suus ja maos, tugevat kõhnumist, organismi suurt veekadu, kurnatust kuni täieliku energiakaotuseni ning nahakahjustusi, nagu akne, punased plekid ja kollane nahk. Psüühikakahjustuste ja -häirete hulka kuuluvad ärritatud olek, meeltesegadus, nägemismeelepetted, jälitusmõtted ning

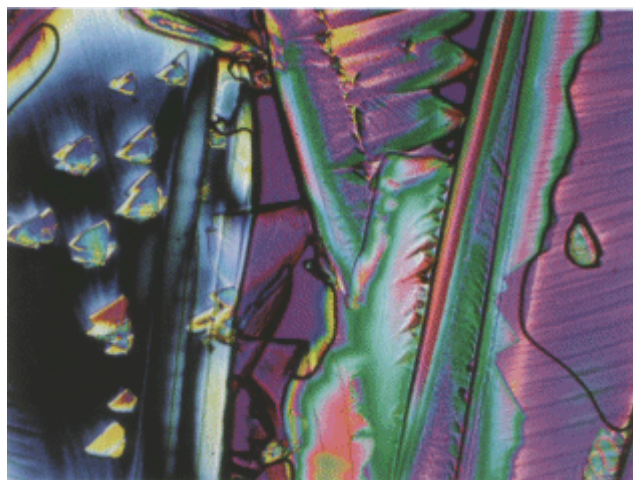
Khatilehed seotakse kimpu, mille nimetus on marduuf. Kuivamise vältimiseks keeratakse lehed mõnikord banaanilehtedesse. (SKL)

enesetapumõtetega depressioon. Võib esineda ka kimpimismeelepetteid. On tähele pandud, et kroonilistel kuritarvitajatel võivad tekkida parkinsoni tõbe meenutavad ajukahjustused.

Sõltuvus

Nii *khat*, katiin, katinoon kui ka metkatinoon tekitavad sõltuvuse. Et *khatilehed* sisaldavad katiini ja katinooni väikeses kontsentratsioonis ning et neid näritakse, ei ole mõju nii tugev ja sõltuvuse ei teki sama kergesti kui näiteks puhaste ainet süstides. *Khati* närimine on pika traditsiooniga kultuurirituaal ja seepärast on sotsiaalne surve selle kasutamiseks tugev. Et *khati* kasutatakse väga palju, siis on selle aine tekitatud joobe kordade arv väga suur. Varem või hiljem toob see endaga kaasa sõltuvuse ja rasked sotsiaalsed häired.

Puhtal katiinil ja puhtal katinoonil on umbes samasugune sõltuvuse tekitamise võime nagu amfetamiinil. Metkatinoon tekitab sõltuvuse äärmiselt kiiresti, selle poolest

Metkatinoon on valge sünteetiline uimasti, mida valmistatakse pulbrina. Tugeva suurendamise korral on näha selle kristallidest moodustuvaid värvirikkeid mustreid. (NHMFL)

võib teda võrrelda *crackiga*. Kuritarvitaja annab enda täielikult uimasti meelevalda, ta võib vahepeal magamata manustada seda terve nädala järjest. Kujuneb kohanemus, sellega lüheneb joobe kestus ja manustatava uimasti üldkogus suureneb. Pikaajalise kuritarvitamise korral võib kujuneda selline taluvus, et uimasti kaotab oma põhilise mõju. Võõrutusreaktsioonina tekivad migreenitaolised peavalud, kõhukrambid ja tugev kõhulahtisus ning depressioon, ängistus ja ränk väsimus. Selline seisund võib kesta mitu nädalat ja inimene tunneb ennast täiesti jõuetuna.

Metkatinooni tekitatava seisundi tunnused

- Aine tekitatava füüsilise seisundi tunnused
- higised peopesad
- sagenenud pulss
- kõrgenenud kehatemperatuur
- motoorse aktiivsuse suurenemine ja püsimumatus
- värisemine, lihaste tõblemine ja krambid
- uimasti intensiivse nuusutamise korral ninaverejooksud

Aine tekitatava psüühilise seisundi tunnused

- püsimumatus
- kõrgendatud meeleolu
- ängistus ja rahutus
- meeltesegadus ja sellest tulenevad jälitusmõtted

Muud tunnused

Metkatinooni kuritarvitajatel tuleb tihti ette intensiivse tarbimise perioode, mil nad manustavad uimastit pidevalt mitu päeva ilma puhkamata, nagu kokaiini kuritarvitamise korral. Metkatinooni pikaajalise tarvitamisega võib kaasuda kiire kaalu vähenemine, organismi suur veekadu, lahtised nahahaavad ja kollane nahk, ninaverejooksud, krambid, värisemine ning ainitine liikumatu pilk.

Hallutsinogeenid

Sissejuhatus

Hallutsinogeenideks nimetatakse uimastite rühma, mis päritolult küll erinevad üksteisest, kuid mis oma toime poolest on väga sarnased. Nende mõjul aistingud väärustuvad ja suurtes annustes põhjustavad nad tugevaid hallutsinatsioone, st tekitavad muljeid ja elamusi, millel ei ole midagi ühist tegelikkusega. Hallutsinogeenised elamused sarnanevad vaimuhaige elamustega ja ägedas faasis on neid raske psühhosidest eristada. Seepärast nimetatakse neid ka psühhotomimeetikumideks (psühhosisarnast seisundit tekitavad uimastid).

Ajalugu

Taimeriigist pärit hallutsinogeene tuntakse igavanast ajast saadik. Kesk- ja Lõuna-Ameerika indiaanlased on selliseid uimasteid kasutanud religioossetel kombetalitustel juba aastatuhandeid.

Alates 1950. aastate keskpaigast on sünteetilised hallutsinogeenid olnud nii teadlaste ja nn droogiprohvetite kui ka uudishimulike noorukite huvi objekt. Sünteetilisi hallutsinogeene hakati illegaalselt valmistama 1960. aastatel ja sellest on ajapikku saanud pörandaalune suurtööstus. Tänapäeval valmistatakse oluline osa sünteetilisest hallutsinogeenidest USA-s, neid valmistatakse ka Inglismaal ja Madalmaades ning teistes Euroopa riikides.

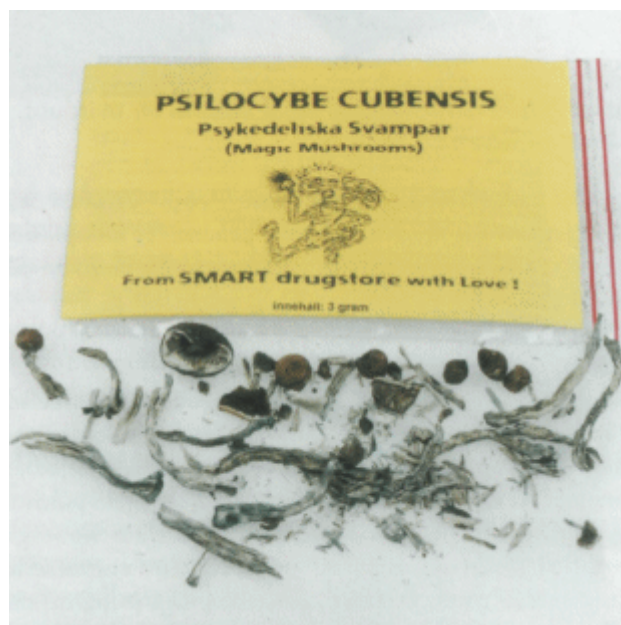
Aine valmistamine ja kasutamine

Hallutsinogeenid jaotatakse tavaliselt looduslikeks, mis põhiliselt pärinevad taimedest ja seentest, ning sünteetilisteks, laboris valmistatud aineteks. Tähtsaimad looduslikud hallutsinogeenid on:

- meskaliin - pärit *peyotl-kakmsest* (peyote, *Lophophora williamsii*, *Anhalonium lewinii* jt)
- psilotsübiin (saadakse mõnest *Psilocybe* sugukonna vm seentest)

Tähtsaimad sünteetilised hallutsinogeenid on:

- LSD (lüsergiidhappe dietüülamiid),
- DOM (dimetoksimetüülamfetamiin), kasutusel ka nimetus STP,
- DOB (dimetoksibromoamfetamiin), ka nimetus Broom-STP,
- MDA (metüleendioksiamfetamiin),
- MDMA (metüleendioksimeetüülamfetamiin),
- TMA (trimetoksiamfetamiin),
- fentsükliidiin (PCP), millele on inglise keeles antud ka nimetus *angel dust*, eesti keeles inglitolm
- ketamiin.

Hulk *Psilocybe* jt sugukondadesse kuuluvaid seeni sisaldab hallutsinogeene psilotsübiini ja psilotsiini. (SKL)

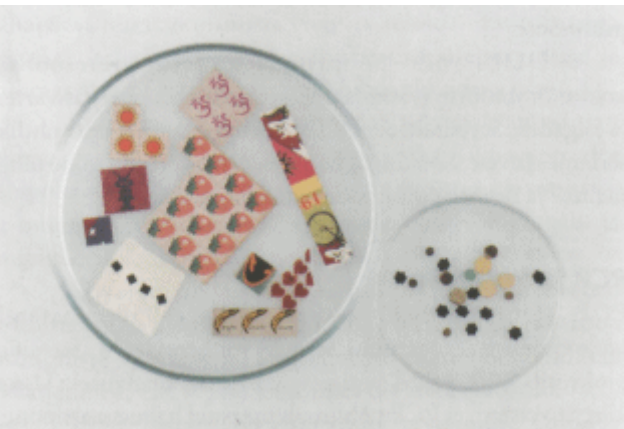

Meskaliin on puhtal kujul valge pulber. (NC)

LSD doseerimisel tilgutatakse seda ka kuivatuspaberile. Paberitel võivad olla fantaasiarikkad pealetrikid. (MS)

LSD-d müüakse tavaliselt kuivatuspaberi tükikidena või väikeste tablettidena. (SKL)

Joonised LSDd sisaldaval paberil võivad olla mitmesuguse kujundusega. (NC)

Meskaliin

Peyotl on kaktus, mis kasvab mõnel pool Mehhikos ning USA edelaosas. Taimel on tugev sammajuur. Kaktus ise on üsna väike ja meenutab padjakest, tavaliselt kasvab ta üksi, ent vahel on ka külgvõrseid. Kuivatatud külgvõrseid kutsutakse meskaalnuppudeks, sest nad sisaldavad hallutsinogeenset uimastit meskaliini. Meskaliini tavaline manustamisviis on *peyotl*-kaktuse tükkide söömine.

Ameerika indiaanikirikus (American Native Church) on lubatud *peyotl*-kaktust kasutada jumalateenistuse ajal vaimudega ühenduse saamiseks.

Hipiliikumise ajal 1960. aastatel kuritarvitati paljude teiste hallutsinogeenide seas ka meskaliini. Tänapäeval tuleb *peyotli* ja meskaliini kuritarvitamist Euroopas harva ette.

Psilotsübiin

Paljud seemned, muu hulgas *Psilocybe*, *Panaeoluse* ja *Stropharia* sugukonnast, sisaldavad hallutsinogeenseid aineid psilotsübiini ja psilotsiini. Ka Rootsisis on seeni, mis sisaldavad psilotsübiini sellises kontsentratsioonis, et see võib tekitada joobeseisundi.

Mehhiko indiaani kultuuris on psilotsübiini sisaldavate seente religioossetel kombetalitustel kasutamise tuhandeaastane traditsioon. Läänemaalmas on psilotsübiiniseent aeg-ajalt kasutatud nn psühhodeelses keskkonnas ja seene kuritarvitamine on 1990. aastate keskpaigast alates suurenenud. Sõna *psühhodeelne* kasutatakse sellise seisundi iseloomustamiseks, mida käsitatakse aistingute spektri avardumisena.

Psilotsübiini võetakse tavaliselt sisse seenetükikestena. Puhast psilotsübiini on selle kuritarvitajatel harva.

Rootsis ei ole mitut psilotsübiini sisaldavat seent praeguks (kevad 1999) narkootikumide hulka arvatud.

LSD

LSD (lüsergiinhappe diütüülamiid) on kristalliline sünteetiline uimasti, mis on valget värvi.

LSD mõjub ka väga väikestes doosides. Joovet võib tekitada juba 25–50 mikrogrammine kogus, mis on sama palju kui tavalise lauasoola kaks tera. Palja silmaga on annus vaevalt nähtav. Seepärast on LSDd lihtne peita, transportida ja tarvitada. Et LSDd oleks võimalik käsitseda, tuleb seda segada tablettidega ja seejärel vormida nn mikrodotid, samuti võib LSD lahust tilgutada kuivatuspaberile või suhkrutükile. Ainet on lihtne panna ka teise inimese joogisse. Selle tagajärjed võivad olla katastroofilised. LSD-vedelikuga on sageli immutatud trükipiltidega pabereid, mille ühekordsed annused meenutavad marke. Sellisel kujul oleva LSD hüüdnimetused tulenevad pildil kujutatust või kasutatakse nimetust "trip", "reis", "ruut", "naks", "paber" vms.

LSD on saanud narkomaanide ringkondades nimetuse hape ja inglise keeles *acid*, kuritarvitajate nimetus aga on *acid heads*. LSD-joove on selle aine sõitlaste kõnepruugis *trip* 'rännak'. Nimetus lähtub arvamusest, et aine mõjul minnakse reisile inimese sisemaailma.

Varem kasutati LSDd psühhiaatrias, kuid praegu ei ole see lubatud.

Hallutsinogeenide mõju

Aine tekitatava füüsilise seisundi tunnused

Meskaliini, psilotsübiini, LSD ja nendega sarnase hallutsinogeeni tekitatava füüsilise seisundi tunnused on järgmised:

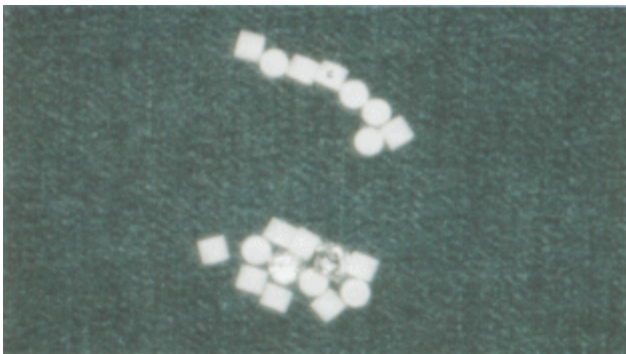
- suured pupillid, valgusele reageerimine normaalne
- sage pulss
- kõrgenenud vererõhk
- värisemine
- iiveldus
- külmavärinad
- krambid
- halvenenud koordineerimisvõime
- sage, vahel pindmine hingamine

Aine tekitatava psüühilise seisundi tunnused

- ängistus
- meeleolude kiire vaheldumine
- meeltesegadus
- skisofreeniasarnane psühhoos.

Märkus

Mõnikord on puhta hallutsinogeeni mõjul tekkinud joobeseisundeid üksteisest raske eristada. See kehtib muu hulgas meskaliini, psilotsübiini ja LSD kohta. Uimastite eristamiseks on tavaliselt vaja ka informatsiooni nende välimuse ja manustamisviisi või biokeemilise analüüsi kohta.

Väikesed tabletid, microdots (mikrotäpid), võivad sisaldada LSDd. (PAS)

Ketamiini kasutatakse narkoosiravimina (tootenimi Ketalar® või Ketanest®). Ainet võib ka kuritarvitada hallutsinatsioonide esilekutsumiseks või sellise tunde tekitamiseks, et oma keha teadvustamine on muutunud. (MS)

DOB

DOB ehk dimetoksibroomamfetamiin on valge pulber, mida manustatakse suu kaudu kas kapslites või tablettiseguna. DOB-pulbrit võib ka nuusutada või ninna tõmmata (ingl k *snort*). On andmeid, et USA-s, Austraalias ja Uus-Meremaal võib DOBi saada ka kuivatuspaberitükidelt (ingl k *blotters*). Kuid sel kujul on DOBi LSDga võrreldes saada väga harva. Suurbritannias on DOBi nimetusena tuntud *golden eagles*. DOB mõjub juba väga väikestes doosides. DOB on umbes 30 korda kangem kui näiteks MDMA, ent samas on tal vaid kümnendik LSD kangusest.

DOB-joove tekib alles 30-90 minuti pärast, mõnikord veelgi hiljem, ja jõuab kõrgeastadiumi 2-3 tunni pärast. Joove kestab mitu tundi. Lähtumine ja järelmõjud võivad samuti kesta tunde.

Joobeelamus on eufooriline ja annab energia suurenemise tunde, nn avardunud vaimuruumi. Seega on tal mingit laadi psühhodeelne toime. Aine mõjul nähakse üksteise peale laotuvaid mustreid ning värvide vaheldumist, mis võib välja kasvada hallutsinatsiooniks. Muude kõrvalmõjudena võib nimetada närvilisust, ärrituvust ja haigutamist ning pinget kõhus, lihastes ja lõualuus. Pingest on tingitud ka peavalu, iiveldus ja üldine halb enesetunne. Üledoosimine võib põhjustada krampe ja teadvusekaotust ning mõnel juhul võib järgneda surm.

DOBi mõju on petlik: kuritarvitajale jääb algul mulje, et tegemist on n-ö uue *ecstasyga*. (MDMA). Alles mõni tund hiljem avastab ta, et aine põhjustab palju tugevamaid hallutsinatsioone ja rängemaid füüsilisi kõrvalmõjusid. Oma tugeva hallutsinogeense toime tõttu võib DOB vallandada psühhoose.

DOB võib põhjustada tugevat veresoonte kokkutõmbumist (vaskulaarne spasm), eelkõige käsivartes ja jalgades. Seepärast on DOBi kuritarvitamine eriti ohtlik südame- ja veresoontekonna haigetele, kõrgvererõhutõbe ning maksa- ja neeruhaigusi põdevatele inimestele.

PCP ja ketamiin

PCP (fentsükliidiin) töötati välja 1950. aastatel narkoosiaienena (tootenimi Sernyl® või Sernylan®). See aine blokeerib kõik valud, kuigi patsient on teadvusel. Üsna kiiresti avastati, et PCP põhjustab tugevaid hallutsinatsioone, ja seepärast jäeti ta registreeritud ravimite nimekirjast välja. PCPd tuntakse selliste nimetuste all nagu inglitolm (ingl k *angel dust*) ja elevantinarkots (ingl *crystal*).

PCP on valge pulber, mida müüakse kapslites ja kotikestes või lahusena. PCPd müüakse uimastiturul vahel ka teiste uimastite, näiteks LSD või psilotsübiini nime all, teisisõnu võltsitakse. PCPd võib pritsida petersellile või seenele, et see meenutaks marihuaanat või psilotsübiini sisaldavat seent.

PCPd manustatakse tavaliselt suitsetades koos tubaka või marihuaanaga, mõnikord nuusutatakse, vahel süstitakse ja võetakse sisse. PCPd omastatakse ka naha kaudu, seepärast võib ainet kasutada inimese enda teadmata, põhjustades niiviisi pealesunnitud joovet või mürgitust. Joove kestab 4–6 tundi, ent PCP kuritarvitajad hakkavad uimastit võrdlemisi ruttu kasutama korduvalt ja need perioodid kestavad 2-3 päeva.

PCP eripära on see, et ta muudab inimese valu suhtes täiesti tundetuks ja seetõttu on politseil kuritarvitajaga raske ümber käia, sest joobes uimastisõltlane võib muutuda ümbrusele ohtlikuks.

Ketamiin (raviminimi Ketalar® või Ketanest®, slänginimetus "K-vitamiin", "K") on narkoosiaine, mida meditsiinis veel praegugi kasutatakse. Süstimislahuseid valmistatakse apteegis ja hoitakse klaaspurkides. Ketamiin tekitab joovet, kuid ta toime ei ole nii tugev kui PCP1. Ketamiini ei ole Rootsis narkootikumide hulka liigitatud, USA-s on see aga narkootikum.

Ecstasy teisendid

MDMA (metüleendioksümetamfetamiin) on ühe hallutsinogeenide rühma tüüpiline aine, mille peamine koostisaine on amfetamiin. Teised selle rühma ained on MDA, MDEA, MMDA ja TMA. Esialgu tähendas slängisõna *ecstasy* vaid MDMA-d, ent ajapikku hakati sõna kasutama terve rühma kohta.

Kõik nimetatud ained on valged pulbrid, mida võetakse sisse tablettidena või kapslitena. Muid manustamisviise tuleb ette harva. *Ecstasy* põhitoeime on sama mis amfetamiinil, st et ta on tugev erguti. Suured annused kutsuvad esile hallutsinatsioonide, mille tõttu joove võib meenutada LSD-joovet.

Ecstasy kasutaja tunneb end tihti olevat otsekui teises maailmas ja ta muutub väga aktiivseks. Joobe mõju all viibides võib kuritarvitaja näiteks tantsida mitu tundi järjest ilma väsimust tundmata. *Ecstasy* on muutunud populaarseks tänapäeva tantsukultuuris (reiv ja tehno). Tantsimisega kaasnev kehaline pingutus suurendab ülepingutuse ja kuumarabanduse ning halvemal juhul äkksurma ohtu.

Arvatakse, et *ecstasy* süvendab seksuaalelamust ent pideva manustamise korral tabab kuritarvitajat emotsionaalne läbipõlemine. Droogi on kasutatud inimese uimastamiseks, et muuta ta seksuaalsele lähenemisele vastuvõtlikumaks ja muulgi eesmärgil ligipääsetavamaks.

Ecstasyt. on eksperimendi korras katsetatud psühhiaatrias. Ainega on näiteks püütud esile kutsuda psüühiliste vaevuste all kannatavate patsientide tunnete vallandumist, ent selline kasutus ei ole enam lubatud.

1990. aastatel on *ecstasy* kuritarvitamine Euroopa paljudes riikides oluliselt suurenenud.

Hallutsinogeenide mõju

Hallutsinogeenide mõjul toimuvad muutused tunnetuses, st selles, millisenä inimese tajub oma ümbrust ja omaenda mõttekäike. Kui aine mõju on nõrk, võib tunduda, et aistingud, näiteks valgus- ja heliaisting, muutuvad intensiivsemaks. Hallutsinogeeni tugeva mõju all olevale inimesele võivad ümbritsev maailm ja omaenda keha tunduda teistsugused. Väga tugeva mõju all võib omaenda mina hoopis lahustuda, saada n-ö universumi osaks või täituda kummaliste piltide ja helidega. Elamusi võib tajuda kui transiseisundit või kui sügavat religioosset elamust, vahel jääb isegi mulje, et teadvus lahkub kehast. Elamused võivad muutuda ka ängistavaks, kui oma isiksus tundub olevat täiesti lahustunud või kui kogumulje muutub täiesti kontrollimatuks.

Enamikul hallutsinogeenidel on ka kesknärvisüsteemi ergutav

PCP ja ketamiini mõju

Aine tekitatava füüsilise seisundi tunnused

- pupillid normaalsed ja silmad reageerivad valgusele
- ainitine pilk
- sage pulss ja kõrgeenenud vererõhk
- jäigad lihased
- koordinatsiooni raskused
- langetõvehood ja krambid
- hingamishäired
- teadvusetus (kooma)
- valuaistingu täielik puudumine
- oksendamise
- nahapunetus
- kõrgeenenud kehatemperatuur.

Aine tekitatava psüühilise seisundi tunnused

- kahenenud teadvusena avalduv mõtlemishäire (dissotsiatsioon),
- plahvatuslik ja etteaimamatu agressiivsus,
- ligipääsmatus (inimesega on raske või võimatu suhelda)
- passiivsus
- aeglane ja ebaselge kõne
- mälukaotus
- ärritus
- jälitusmõtted
- meeltesegadus
- skisofreeniasarnane psühhoo.

Muud tunnused

PCP ja ketamiini kuritarvitaja võib muutuda ohtlikuks iseendale ja oma ümbrusele, sest ta on agressiivne ja samal ajal valu suhtes tundetu. Seetõttu on teda raske talitseda.

toime, mille tunnuseks on pulsi sagenemine ja pupillide laienemine.

Kuritarvitajatel on vahel raske hallutsinogeenide üksteisest eristada, näiteks *ecstasy-rühma* kuuluvaid. Väikese annuse korral ilmneb hallutsinogeenide mõju 5—15 minuti möödudes. Joove kestab 4-12 tundi, suurte annuste manustamise korral ka kuni 24 tundi.

Hallutsinogeenide kuritarvitamine põhjustab kesken-dumisraskusi. Ümbritseva maailma tajumine muutub, väikesed asjad tunduvad suured ja suured väikesed. Mõnel juhul on kuritarvitaja siiski teadlik sellest, et selline tajumine on näiv. Kui tajumine on väga tugevasti häiritud, usub kuritarvitaja, et teda jälitatakse ja et ümbrus ohustab teda. See võib lõppeda raske jälitusmaaniaga. Mõnikord tekib sügav süütunne, millele võivad järgneda enesetapumõtted. Joobe mõju lakates langeb narkomaan tavaliselt masendusse.

Ka hallutsinogeeniga võib organism kohaneda, eriti LSDga. Tavaliselt tekitab kõige intensiivsema elamuse esimene kogemus.

Ecstasyt müüakse tavaliselt erikujuliste ja mitmesuguse sissepressitud mustriaga tablettidena. (SKL)

Uimastiturul pakutakse kõikvõimalikke tablette, mille koostis ja annustamine on teadmata. (SKL)

Ecstasy on ühine nimetus selliste ainete jaoks nagu MDA, MDEA, MDMA jt. Pildil kujutatud tabletid pärinevad Venemaalt. (MS)

Ecstasy mõju

Aine tekitatava füüsilise seisundi tunnused

- suured pupillid ja pupillireaktsioon aeglane
- sagedenenud pulss
- kõrgeenenud kehatemperatuur
- üliaktiivsus
- oksendamise
- suure annuse manustamise ja samaaegse kehalise pingutuse korral äge mürgitus, millega kaasnevad kuumarabandus, vereringenõrkus ja südame arütmia

Aine tekitatava psüühilise seisundi tunnused

- emotsionaalne avatus, heasoovlikkus kõigi inimeste vastu, peaaegu "külgekleepimine"
- suurenenud seksuaalhuvi
- ängistus- ja paanikatunded
- meeltesegadus ja sellest tulenevad hallutsinatsioonid
- psühhoos.

Muud tunnused

- Ecstasy kuritarvitaja võib emotsionaalselt läbi põleda (nn *zombie*-reaktsioon), kui ta on uimastit mõnda aega korduvalt manustanud. Ta kaotab seksuaalhuvi ja hakkab kannatama raske depressiooni all.

Kahjustused

Hallutsinogeeni mõju on kompleksne ja seda on raske ette aimata.

Psilotsübiini kuritarvitamise tõttu tekkivat seisundit iseloomustavad sügav teadvusekaotus, hingamise seiskumine, langetõvehood, krampid, depressioon ja sellest tulenevad enesetapumõtted, meeltesegaduse tekitatud skisofreeniasarnased psühhoosid, isiksusemuutus ja surm südameinfarkti tagajärjel.

LSD kuritarvitamise tagajärjeks on ägedad ja kroonilised psühhoosid, joobe taasteke (nn varasemate rännakute kajad), ilma et uimastit oleks uuesti tarvitatud, ning isiksusemuutus.

PCP ja ketamiin põhjustavad meeltesegadust, psühhoose ja isiksusemuutust ning hingamise seiskumist ja surma.

Ecstasy-sõltlasele tekitab aine isiksusemuutust, emotsionaalset läbipõlemist, depressioone, psühhoose ning äkksurma.

Füüsilised kahjustused võivad hallutsinogeenide kuritarvitajal tekkida ka kaudsel teel, näiteks kui ta põhjustab õnnetuse. Mõni kuritarvitaja on hallutsinogeenuimas arvanud, et ta oskab lennata või et tal on üliinimlik jõud. Seepärast on nad aknast ja sillalt alla hüpanud ning hukkunud või saanud raskeid vigastusi. Joobeseisundis on toime pandud tapmisi ja tehtud enesetappe.

Raskesti kontrollitavad elamused hallutsinogeenuimas on tekitanud paanikareaktsioone. Väikseimgi

häärimine ümbritsevast maailmast võib vallandada stressi, mis väljendub ängis ja rahutuses. Mõnda sõltlast aga tabab nii tugev äng, et organismi kaitsemehhanism lakkab toimimast. Paljusid kõhutab tunne, et nad on mõistust kaotamas või kokku varisemas, ja niisugusel juhul kaotab inimene kontrolli oma olukorra üle. Uimasti kuritarvitamise tõttu tekkinud paanilist käitumist nimetavad narkomaanid ise valesüüteks. Sellistel juhtudel on otstarbekas rakendada psühhiaatrilist ravi.

Hallutsinogeenide kuritarvitamine võib põhjustada või vallandada ka kroonilisi psühhose.

Ka hallutsinogeenet uimastit uuesti manustamata võivad taastekkida lühiajalised, joovet meenutavad seisundid. Neid seisundeid nimetatakse kajaks (ingl *flashbacks*), sest korduvad elamused, mis kuritarvitajal olid joobe mõju all. Selline seisund võib tekkida ka tükk aega pärast uimastitest loobumist ja kutsub esile tugeva ängi ja paanika. Üldjuhul ei ole inimene sellistes seisundites agressiivne ja nende tekkimise oht ajapikku väheneb. Seisund on nii LSD kui ka kanepi kuritarvitamise tagajärg.

Sõltuvus

Kõik hallutsinogeenid tekitavad sõltuvust, ent siiski mitte nii kiiresti ja selgelt, kui näiteks opiaadid.

Kainenemine tekitab ka ebameeldivaid võõrutusreaktsioone, mis enamasti avalduvad psüühiliste

kõrvalekalletena.

Kui uimasti kuritarvitajal on juba välja kujunenud kohanemus, ei pruugi aine enam mõjuda nii, nagu see toimus alguses. Seepärast suurendatakse annust või tehakse uimasti tarvitamises vaheaeg, et saada sama tugevaid elamusi kui varasemas joobes.

Psühhodeelne kultuur

Seoses LSD kuritarvitamisega 1960. aastate keskepaigas tekkis eriline maailmavaade. Uimasti populariseerijad väitsid, et ainel on n-ö psühhodeelne, teadvust avardav mõju ja et seda võib kasutada kosmiliste elamuste esilekutsumiseks, teisisõnu hingerännakuteks. Idee laiemalt levides tekkis selle pinnalt terve kultuur: oma kirjandus, filmid ja loengud ning muusika ja muud valdkonnad. LSD kahjulik mõju, mis selgus kogemuste kaudu, tekitas siiski kiiresti nii suurt rahutust, et mõne aasta pärast kultus lakkas. Selle kultuuri piires kuritarvitati ka teisi hallutsinogeeni, peaaegu kõiki psilotsübiini kuni kanepini.

Ecstasy sai alguses populaarseks USA-s, levis sealt Inglismaale ja seejärel Hispaania lõbustuspiirkondadesse ning 1990. aastate alguse Londonist kiiresti teistesse Lääne-Euroopa linnadesse. *Ecstasy* kuritarvitus levis laialt just reivi- ja tehokultuuris, kus sajad ja tuhanded noored kogunesid tantsima suurtesse ruumidesse, nagu näitusehallid ja vanad vabrikud.

Hallutsinogeenide kuritarvitamise ümber on tekkinud eriline "kultuur", mis muuhulgas hõlmab ulatuslikku kirjandust nende uimastite valmistamise ja tarvitamise kohta.

Ravimid

Sissejuhatus

Ravimil on tavaliselt kaks ametlikku nimetust. Üks neist, üldnimetus, räägib sellest, millist aktiivset ainet või aineid ravimi koostisse kuulub. Teine on registreeritud raviminimi, mis tähistatakse sümboliga®. See on eriomane ravimile, mida teatav ravimootmisfirma valmistab. Rootsisis on morfiini ametlik üldnimetus morfiin ning Dolcontin®, Loceptin®, Maxidon®, Morfin® ja Oramorph® on raviminimed. Levinumate ravimite puhul kasutatakse raviminime ja neid tutvustatakse igal aastal väljaantavas teatmikus. Tavaliselt on ravimil selle kuritarvitajate hulgas ka mitu slänginime, näiteks morfiini asemel on kasutusel *morff*, rootsipäraselt *moffe*.

Paljud praegused ja ka varasemad ravimid on liigitatud narkootikumideks. See kehtib nii nende ravimite kohta, mida siiani kasutatakse (nt bensodiazepiinid), kui ka nende kohta, mida ravi otstarbel enam ei kasutata, mida aga nende joovastava toime tõttu ikka veel kuritarvitatakse. Üks neist on heroiin. Mõnda joovastava ainenäiteks kasutatavat ravimit, näiteks ketamiini, ei ole Rootsisis narkootikumide hulka arvatud. Kuid mõni aine, mida tänapäeval enam meditsiinis ei kasutata, näiteks amüülnitraat — narkomaanide kõnepruugis *poppers* — ja GHB, kuuluvad siiski ravimikontrolli alla.

Rootsis kontrollitakse ravimite kasutamist võrdlemisi rangelt. Kui teistes maades on paljusid aineid, näiteks fenmetrasiini, lubatud ravimina kasutada, siis Rootsisis on ta kantud keelatud ravimite nimekirja. Narkootikumiks liigitatud ravim võib sattuda selle kuritarvitaja kätte nii arsti kui ka uimastikaupmeeste kaudu.

Ravimina kasutatakse uimastit kindlatele teadmistele ja kogemustele tuginedes ning arsti ettekirjutuse alusel, kui narkootiline aine on ette nähtud haiguse raviks. Kuid need on vaid üksikjuhud. Uued näidustused võivad tekkida ka tagantjärele, uute teadmiste alusel, näiteks uimasti kuritarvitamisest tingitud tervisehäireid uurides.

1950. aastatel kirjutasid arstid patsientidele amfetamiini nn kõhnumispillina, söögiisu pärssiva ainenäiteks, ent

amfetamiiniravi püsitulemust, st kestvat kaalulangust ravim ei andnud.

Ravimi kuritarvitamine

Ravimite kuritarvitamine võib saada alguse arsti ettenähtud ravimi tavakasutamisest, kuid ravimisõltlaseks kujunetakse ka sotsiaalsel põhjustel. Niinimetatud meditsiinilise kuritarvitamise korral on tegemist selle ravimi tekitatud sõltuvusega, mis on mõeldud tugevate valude vaigistamiseks. Näiteks võib suurtes annustes kasutatav morfiim kujundada patsiendil morfiimisõltuvuse. Mõnel juhul on morfiimi üleannustamine aga õigustatud, näiteks parandamatu vähihäige vaevuste vähendamiseks tema elu lõpul. Selline inimene ei tee midagi kriminaalset. Tähtis on, et olukord oleks arsti kontrolli all.

Ent on ka niisuguseid patsiente, kes algul küsivad ravimeid hirmu ja kurbuse vastu või unehäirete korral, hiljem aga suurendavad nad ravimiannuseid oma heaksarvamise järgi ja avastavad, et ravimil on ka meeldivaid mõjusid. Sel viisil, pideva üledoosimise tagajärjel saabki inimesest ravimisõltlane. Olukorda halvendab ka see, et retsepti saamiseks on võimalik pöörduda mitme arsti poole. Nii saab võimalikuks ravimi pidev üleannustamine, mis tavaliselt lõpeb raske tervisekahjustusega.

Ravimi kuritarvitajaks võib inimene muutuda ka oma tuttava eeskujul, kes on juba ravimisõltlane. Niiviisi, ühelt teisele levides, muutub pahe epideemiaks. Rühmitisi, kuhu sellest pahest nakatatud inimesed kuuluvad, kutsutaksegi epideemilisteks rühmitisteks. Neis levitatakse india kanepist valmistatud joovastusainet, kesknärvisüsteemi mõjutavaid aineid ja hallutsinatsioonide tekitavaid aineid. Epideemilised ravimite kuritarvitajad on avastanud, et paljud ravimid asendavad illegaalsetest allikatest pärit narkootikume või tugevdavad narkootikumi või muu joovastava aine mõju, ja nad tarvitavad ravimit just selleks, et saada narkootiline joove.

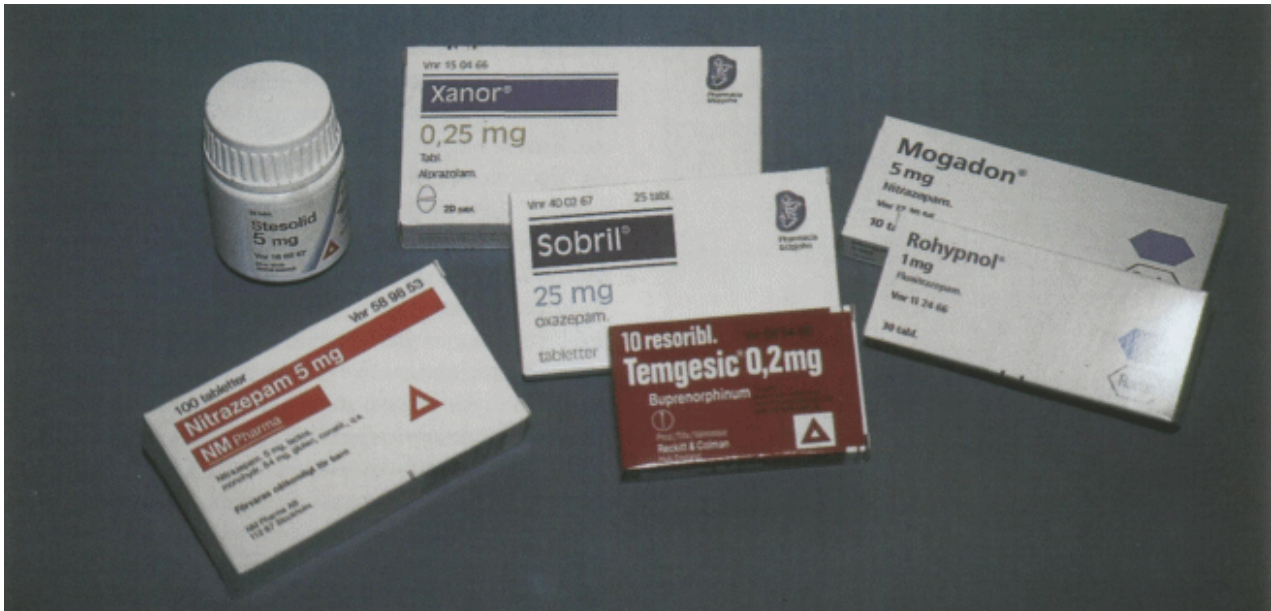
Kontrollitavate ainete põhitüübid

Kõige rohkem kasutatakse joovastavate ainetena järgmisi ravimeid ja ravimikontrolli alla kuuluvaid uimasteid:

- rohüpnool
- teised bensodiazepiinid
- barbituraadid
- metakvaloon
- amüülnitraat (butüülnitrit jms), slänginimega *poppers*
- GHB (Gamma Hydroxy Butyrat).

Ravimiamet on tunnistanud osa ravimeid ohtlikuks liikluse seisukohast. Sellise ravimi pakendil on väike punane kolmnurk. Mootorsõiduki juht, kes seda ainet tarvitab, tohib sõidukit juhtida üksnes siis, kui ta on arstiga konsulteerinud ning kui ta täpselt järgib arsti ettekirjutusi ravimiannuse jms kohta.

Osa ravimeid, mida kasutatakse kurbuse, unehäirete, suurte valude jms korral, on Rootsis liigitatud narkootikumideks.

Rohüpnool

Rohüpnool sisaldab aktiivset toimeainet flunitrazepaami. Ravimit kasutatakse uinutina ja põhiliselt kirurgias enne operatsiooni. Rohüpnooli kõrvalmõjud on loidus, peapööritus, peavalu, mäluhäired ja lihaste nõrkus ning vahel ärritus ja agressiivsus ning hallutsinatsioonid ja halb uni.

Rohüpnooli suures koguses kasutamist võib pida selle kuritarvitamiseks. Ravimit manustatakse tablettidena, sisse hingatakse alumiiniumfooliumil kuumutatud rohüpnooli. Ravimit ka peenestatakse, et seda nuusutada, ja süstitakse. Rohüpnoolijoove sarnaneb väga alkoholijooega. Paradoksaalsete mõjudena kaasnevad suurte annustega agressiivsus ja vägivaldsus. Aine võib anda ka sellise üleolekutunde, mis muudab inimese käitumise kõige ümbritseva suhtes täiesti ebaadekvaatseks. Mõnikord kasutatakse rohüpnooli enne ettekatsetatud vägivallakuriteo toimepanemist, et saavutada suurem agressiivsus. Rohüpnooli tarvitatakse ka koos alkoholi või narkootikumiga. Kange õlle ja rohüpnooli segu on eriti populaarne tänavakaklusi provotseerivate noorte hulgas, sest segul on väga tugev joovastav mõju. Peenestatud rohüpnoolitablette suitsetatakse hašišiga segatuna ka piibuga. Heroiinisõltlased kasutavad rohüpnooli heroini toime tugevdamiseks, amfetamiini ja *ecstasy* kuritarvitajad aga kasutavad rohüpnooli n-ö kustutamiseks, st võõrutusvaevuste vähendamiseks, kui nad on otsustanud uimasti tarvitamisest loobuda.

Rohüpnooli mõju all on inimesed korda saatnud palju jõhkraid vägivaldtegevusi. Just ohjeldamatus ja võimetus tunda mingitki kaastunnet ohvri vastu iseloomustab rohüpnooli mõjul toimepandud kuritegusid.

Rohüpnooli on hakatud kasutama ka nende ravimiseks, keda on seksuaalselt kuritarvitatud. See on sundinud rohüpnoolitablettide koostist muutma. Uuem variant sisaldab sinist värvainet, mis võimaldab kindlaks teha juhud, kui neid on lisatud alkoholiga segatud joogile.

Muud bensodiazepiinid

Bensodiazepiinide rühma kuulub rohkesti teisi ravimeid, nagu diazepaam, nitratsepaam, oxazepaam jms, mille tuntuimad kaubanimed on Apozepam®, Mogadon®, Sobril® ja Stesolid®. Kõiki neid kasutatakse unehäirete, hirmu ja rahutuse korral.

Eufooriat tekitava toime tõttu on bensodiazepiine kuritarvitatud 1960. aastatest alates. Nad leevendavad hirmu ja tekitavad üleolekutunde. Uimastitena on neil rahustav mõju, kuid nad võivad tekitada ka eufooriat ja vallandada agressiivsuse.

Pikaajalise bensodiazepiinide kuritarvitamise tõttu võib inimene kaotada oma sotsiaalsuse - aine tekitatud meeltesegadus ja sellest tulenevad hallutsinatsioonid ei võimalda tal enam ühiskonnas orienteeruda.

Barbituraadid

Barbituraadid (barbituurhappe preparaadid) valmistatakse tavaliselt tablettidena ja kapslitena ning narkoosi esilekutsumiseks süstimisvedelikuna. Varem kasutati barbituraate ka uinutina ja hirmu leevendava ainaena,

Ravimeid, mida kasutatakse hirmu, kurbuse ja unehäirete korral, kuritarvitatakse ka joobe esilekutsumiseks. (RPS)

Bensodiazepiini mõju

Aine tekitatava füüsilise seisundi tunnused

- valgusele aeglaselt reageerivad normaalsed pupillid
- aeglased refleksid
- lõtv lihaskond
- värinad
- suu kuivus
- pööritus
- suurte annuste korral meeltesegadus.

Aine tekitatava psüühilise seisundi tunnused

- eufooria
- roidumus ja unisus
- kõnehäired
- hõljuv olek ja meeleolu kõikumine
- ohjeldamatus
- suurte annuste korral rahutus ja hallutsinatsioonid.

Barbituraadi mõju

Aine tekitatava füüsilise seisundi tunnused

- valgusele aeglaselt reageerivad normaalsed pupillid
- aeglane pulss
- lõtv lihaskond
- aeglased refleksid
- koordinatsioonihäired
- üleannustamise korral pindmine hingamine ja aeglustunud südametegevus, kleepuv nahk ning meelemärkusetus.

Aine tekitatava psüühilise seisundi tunnused

- kõnehäired
- unisus
- agressiivsus
- meeleolu kõikumine: eufooria, depressioon ja ilmse põhjusega naer või nutt.

Poppersid on väikesed klaaspudelid butüülnitriti ja sellesarnaste ainetega. Lenduvat vedelikku hingatakse sisse lühiajalise tugeva joobeelamuse saamiseks. (SKL)

tänapäeval tohib neid kasutada vaid langetõve raviks ja kirurgias üldtuimastuseks. Barbituraatide üldtuntud raviminimed on Pentothal®, Brietal® ja Nembutal®.

Barbituraadijoove sarnaneb alkoholihoobega ja seetõttu on neid mõnikord raske teineteisest eristada. Kuid on üks suur erinevus: barbituraadi kuritarvitaja ei lõhna piirituse järele. Joovet iseloomustab eufooriline käitumine, enesekontrolli nõrgenemine, suurenenud eneseusk, ülevoolav energia ning agressiivsus. Liigtused muutuvad ebakindlaks ja kõne ebaselgeks. Suurte annuste korral esineb meeltesegadust ja sellest tingitud hallutsinatsioonid ning tuleb ette ka surmajuhtumeid. Väikese annuse mõjul tõmbuvad pupillid nõrgalt kokku, suure toimele aga on need laiad ja tardanud. Pärast nädalaid või kuid kestnud barbituraadi kuritarvitamist võib kohanemus muutuda nii suureks, et joobe esilekutsumiseks on vaja annust suurendada palju rohkem kui sisaldab surmav annus. Seega muutub hetkel soovitud mõjuga ja eluohtliku annuse vahe nii väikeseks, et surmava mürgituse oht suureneb.

Barbituraadid võivad tekitada ka eluohtliku võõrutusreaktsiooni, mis meenutab alkoholi liigtarvitamisega kaasnevat deliiriumi. Võõrutusseisundi peamised tunnused on hirm, unehäired, halb enesetunne, ärrituvus, rahutus, tugev vererõhu langus, krampid, meeltesegadus ja palavik.

Muud unerohud

Metakvaloon on valge pulber, mida tavaliselt tarvitatakse tablettidena ja kapslitena. Metakvalooni raviminimed on Mandrax® ja Quaalude®. Varem on teda kasutatud unerohuna ja rahustina. Uimastina kasutades manustatakse tablette ja kapsleid suu kaudu ning peenestatud tablette suitsetatakse koos hašiši või marihuanaaga. Kesknärvisüsteemi mõjutavate ainete kuritarvitajad kasutavad metakvalooni mõnikord samuti n-ö kustutamiseks pärast nimetatud ainete intensiivset kuritarvitamist. Peamiselt on metakvaloonil uimastav ja uinutav mõju, kuid ta tekitab ka eufooriat ja suguiha. Üledoosimise tagajärg võib olla surm. Kloraalhüdraat on omapärase lõhnaga ja kibeda maitsega värvitu kristalliline aine, mida meditsiinis on kasutatud peamiselt tablettidena. Kloraalhüdraadil on uinutav, rahustav ja ka krampidest vabastav toime. Uimastina kasutades tekitab ta eufooria ja joobe, mis sarnaneb barbituraadijoobega. Üleannustamine võib lõppeda surmaga. Joobe mõju võimendab oluliselt alkohol. Kloraalhüdraati on nimetatud nokaut-tilkadeks (ingl k *knockout*), sest mõnikord lisati teda alkoholoolsele joogile, et inimest vastu tema tahtmist purju joota.

Teised ravimikontrolli alla kuuluvad ained

Rootsis on ravimikontrolli all ka mõni selline aine, mida ravimina enam ei kasutata. Üks selline aine on amüülnitraat (slängis *poppers*) ja teised kaks ainet mõlemad GHBd.

Poppers sisaldab amüülnitritit, isoamüülnitritit, isobutüülnitritit või nende segu. Ta on lenduv kollane terava lõhnaga vedelik, mis meenutab käehigi või mädanenud õuna. Vedelikku tarnitakse sageli väikestes fantaasiarikaste etikettidega klaaspudelites või klaasampullides. Et gaasiks muutuvat vedelikku sisse hingata, tuleb pudel või ampull avada. Heli, mis kaasneb ampulli katkimurdmisega, ongi ajendanud nimetama ainet noortepäraselt *poppersiks*, eesti

vaste võiks olla plöksutaja.

Algul kasutati ainet vastuabinõuna tsüaniidi-mürgituse korral ning südant ergutava ravimina. Uimastina kasutatakse poppersit ka seksuaalse erutuse esilekutsumiseks ja suurendamiseks. Joove on lühiajaline, kestab kõigest paar-kolm minutit. Aine lõõgastab ja tekitab vabadustunde, kuritarvitamise korral aga tekivad nägemishäired. Poppersi mõju on lühiajaline ja seetõttu ei osata alati tähele panna, et inimene on joobes. Et aine tarvitamine kindlaks teha, peab selle manustamist pealt nägema.

GHB on gammahüdroksübutüraat - aine, mida väikestes kogustes leidub iga inimese organismis. GHB on soolane maitse. Teda esineb valge pulbrina kotikestes või kapslitena või läbipaistva vedelikuna. Enamasti müüakse valmislahust plastpudelites ja kapslites. Aine valmistamise ajal puhtusenõuete eiramise tagajärjel võib GHB-lahusesse jääda leelist, mis tekitab suus söövituskahjustusi. GHBd võib ka süstida. Atleetvõimlejad kasutavad GHBd oma sõnutsi toitu rikastava lisandina dopingainete mõju pärast, sest aine suurendab keha kasvuhormoonide¹ produtseerimist.

Väikestes kogustes annab GHB heaolutunde ja hea tuju, mis ei erine alkoholi- või rohupnoolijoobest. Uimastina kasutatakse teda suguiha suurendamiseks. On olnud juhtumeid, mil inimest on sunnitud GHBd sisse võtma selleks, et talle oleks kergem seksuaalselt läheneda.

GHB on üldlõõgastava toimega ja võib seetõttu muuta une sügavamaks. Mõnes Euroopa riigis kasutatakse GHBd narkolepsia (üliunisuus, tukkumistõbi) ja alkoholismi raviks. GHB pikaajaline kasutamine muudab inimese sõltlaseks. Tarbimismääraks võib muutuda 20 kapslit päevas. Ainet on aga raske nii annustada, et ta toimiks häirivate kõrvalmõjudeta.

GHB võib põhjustada raskeid mürgitusi, millega kaasneb meelemärkusetus ja isegi surm. GHBd koos alkoholiga manustades suureneb raskete mürgituste ja hingamise seiskumise oht.

Sõltuvus

Bensodiazepiinid ja barbituraadid ning muud uinutid ja uimastid, mis kuuluvad ravimikontrolli alla, tekitavad sõltuvust. Sõltlaseks muutumise oht varieerub siiski väga suures ulatuses, sõltuvuse teke oleneb ravimist, kuritarvitamise viisist ja inimesest endast.

Kui bensodiazepiine või teisi seda laadi ravimeid kasutatakse arsti ettekirjutuse järgi, on oht muutuda ainesõltlaseks tühine. Kui aga patsient omal käel avastab, et suure annuse toimet kogeb ta meeldivaid elamusi, hakkab ta seda tarvitama rohkem, kui on meditsiiniliselt näidustatud. Kuritarvitamine aga suurendab silmanähtavalt ohtu saada ravimisõltlaseks. Pärast bensodiazepiinide pikaajalist kuritarvitamist võivad võõrutusreaktsioonid muutuda pikalevenivaks ja ebameeldivaks. Barbituraadi puhul võib võõrutusseisund osutada üsna raseks, isegi eluohtlikuks. Barbituraatide ja metakvalooni kuritarvitamine tekitab sõltuvuse nagu teisedki uimained.

¹ 1999. aasta kevadest alates kestab Rootsisis uurimine, kas lugeda GHBd dopingaineks seaduse tähenduses.

GHB mõju

Aine tekitatava füüsilise seisundi tunnused

- lõõgastustunne või tuimus
- lihaste lõtvus
- suure annuse korral lihaste krampid
- suurenenud puudutustundlikkus
- suure annuse korral aeglane ja sügav hingamine, rasketel juhtudel hingamise seiskumine, alanenud pulss, oksendamine ja meelemärkusetus.

Aine tekitatava psüühilise seisundi tunnused

- rahulolu- ja heaolutunne
- eufooria
- loidus ja suure annuse korral unisus
- pidurdusreaktsiooni häired, mis väljenduvad näiteks itsitamises
- jutukus ja suure annuse korral seosetu kõne
- suurenenud seksuaalne erutuvus (eriti meestel).

Muud tunnused

- GHB-joobe järgneb sageli mõnetunnine uni äkilise ärkamisega. Pärast und võib kuritarvitajal olla suuri raskusi selle meenutamiseks, mis on juhtunud enne joovet ja joobe ajal.

GHBd müüakse sageli plastpudelites valmislahusena, mida manustatakse kapsliga. (SKL)

Dopingained

Rahvusvaheliselt reguleeritud dopingained

Euroopa Nõukogu dopinguvastane konventsioon (Council of Europe Antidoping Convention 1989) kohustab lisa loetletud riike võtma tarvitusele dopinguvastaseid abinõusid. See tähendab, et sportlased võivad tarvitada üksnes aineid, mille kasutamise on heaks kiitnud rahvusvahelised spordiorganisatsioonid. Abinõude hulgas on ühe meetmena nimetatud anaboolsteroidide ja muude dopingainete kasutamise reguleerimiseks seaduste ja muude õigusaktide vastuvõtmist. Konventsioonis on ka sätteid dopingukontrolli teostavate laboratooriumide, samuti hariduse jms kohta. Konventsiooni järgi on dopingained:

- morfiium jt oopiiumipreparaadid
- testosteroon jt anaboolsteroidid
- propranolool jt beetablokeerijad
- furoseimid jt diureetikumid
- kasvuhormoon (HGH) jt peptiidhormoonid.

Konventsiooni kohaselt on veredoping üks dopingumeetod. Osa aineid, mille kasutamist konventsioonis reguleeritakse, on liigitatud narkootikumideks, näiteks amfetamiin ja morfiium. Üht osa aga, näiteks beetablokeerijad, käsitatakse ravimitena ja seetõttu võib neid väljastada ainult retsepti alusel. Anaboolsteroidide testosterooni ja kasvuhormooni kasutamine on mõnes riigis nagu ka Rootsis sätestatud eriseaduses.

Dopingained Rootsi seaduste järgi

Dopingainete keelamise seaduse kohaselt kontrollitakse järgmisi aineid:

- 1) sünteetilised anaboolsteroidid, nimetatakse ka androgeenseteks anaboolsteroidideks (AAS);
- 2) testosteroon ja selle derivaadid (derivaat on teisest aineist saadud aine, millel on algainega samad või algainest paremad omadused);
- 3) kasvuhormoon
- 4) ained, mis suurendavad testosterooni ja selle derivaatide või kasvuhormoonide produktsiooni; selle grupi ainetega ergutatakse organismi tootma rohkem selliseid hormoone.

Nimetatud seaduses on dopingained jäetud määratlemata. See tähendab, et uutel ainetel või vanade ainetel teisenditel on sama mõju kui neil ainetel, mida varem tunti punktis 1 käsitletud ainetena. Seega võiks seadusele tuginedes pidada neidki dopingaineteks. Ent lõpuks otsustab ikkagi kõhus, kas see, et ainet käsitatakse dopingainena, on teadusuuringutega põhjalikult tõestatud. Praegu veel ei ole moodustatud organit, kes valvaks dopingaineseaduse täitmise järele.

Rootsi seaduste järgi on dopingaineid kokku sadakond ning nende hulka kuulub peaaegu kaks tuhat preparaati. Eesti seaduste järgi dopingained eraldi regulatsiooni alla ei käi.

Dopingainete hulka kuuluvad ka anaboolsteroidid, testosteroon ja kasvuhormoon. Neid kasutatakse hormonaalhüürete raviks. Kuritarvitamise korral on eesmärk kiiresti suurendada lihasmassi. (RPS)

Uimastiturul müüakse dopingpreparaate, mis tegelikult on mõeldud raviks. (RPS)

Androgeensed anaboolsteroidid (AAS)

Androgeensed anaboolsteroidid (AAS) on meessuguhormoonide keemilised teisendid. Neid kasutatakse kehvvõruse (aneemia) ja luuhapruse (osteoporoosi) ravis. Raviminimed on Deca-Durabol®, Halotestine® ja Mestoranum®. Sageli kasutatakse dopinguna tablette, mida kutsutakse vene viiekateks (rootsi k *ryssfemmor*) või venelasteks (rootsi k *ryssar*) ja mis sisaldavad metaandrostenoalani. AASi kuritarvitatakse lihasmassi suurendamiseks.

Testosteron ja muud anaboolsteroidid

Testosteron on meessuguhormoon, mis mõjutab tüüpiliste mehelike omaduste (võimas lihasmass, bassihääli ja habemekasv) arengut. Meditsiinis kasutatakse testosterooni selleks, et kompenseerida liiga madalat loomulikku testosteroonitaset. Testosteron on kasutusel ka selliste ravimimede all nagu Atmos®, Testoviron® ja Undestor®, kasutatakse ka raviminime Andriol®.

Dopingainena kasutatakse testosterooni lihasmassi suurendamiseks, kuid ka selleks, et paista keha poolest "kõva sellina".

Kasvuhormoon

Kasvuhormooni leidub iga inimese kehas. Arstina kasutatakse teda selleks, et ravida kasvuhormoonide puudust, muu hulgas ka lastel, kelle puhul täheldatakse ohtu jääda lühikesekasvuliseks. Täiskasvanutel võib aine vähendada rasvamassi ja suurendada lihasmassi. Kasvuhormooni nimetused on somatotpiin ja HGH ning raviminimed on Genotropin®, Humatrope®, Norditropin®, Saizen® ja

Ida-Euroopast pärit dopingaineid smugeldatakse nüüd paljudes maades. Fotol ryssfemmor, eesti keeles vene viiekad. (NC)

Dopingaine kuritarvitamise põhitunnused

Dopingained ei põhjusta joovet nagu narkootikumid. Üksnes füüsilisi ja psüühilisi reaktsioone uurides ei ole võimalik kindlaks teha, kas inimene on teataval momendil dopingainet tarvitanud. Kindlate järelduste tegemiseks on vaja teha biokeemilised katsed. Siiski võib dopingaine juba lühikese aja järel tekitada ilmseid muutusi, mis peaksid olema teistele hoiatuseks.

Aine tekitatava füüsilise seisundi tunnused

Suhteliselt lühikese aja jooksul toimunud muutused, mis võivad olla tingitud dopingaine kasutamisest, on järgmised:

- ülikiire lihasmassi juurdekasv
- kogu keha paistetus (vedeliku kogunemine)
- juuste väljalangemine
- akne
- maokrambid ja üldine halb enesetunne

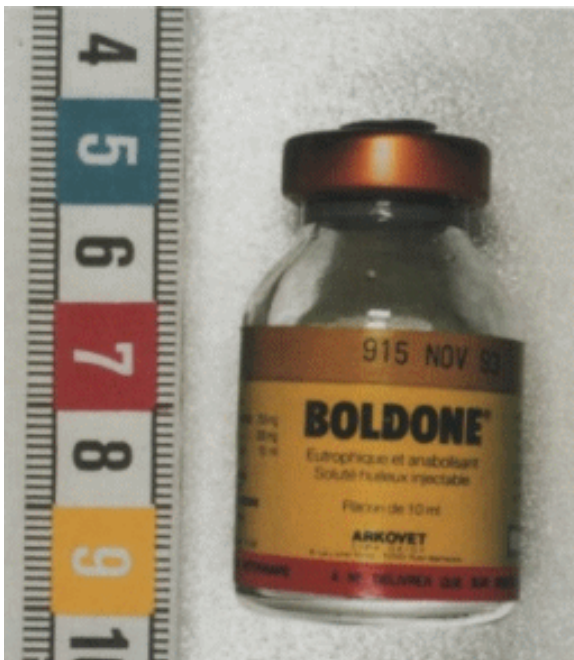
Aine tekitatava psüühilise seisundi tunnused

Suhteliselt lühikese aja jooksul toimunud muutused, mis võivad olla tingitud dopingaine kasutamisest, on järgmised:

- suurenenud seksuaalhuvi
- eriline karmus (nn kõva selli sündroom)
- agressiivsus.

Muud tunnused

Dopingaine kuritarvitamise tunnus võib olla ka oluliselt suurenenud huvi tugeva treeningu ning oma keha väljanägemise ja arendamise vastu.

Ka veterinaarias kasutatavaid preparaate kuritarvitatakse dopingainetena. (RPS)

Zomacton®. Erinevates riikides tuntakse peale nende ka muid ravimainimesid.

Dopingainena kasutatakse kasvuhormoone lihasmassi suurendamiseks.

Muud ained

Punktis 4 loetletud aineid kasutatakse selleks, et ergutada keha enda testosterooni ja selle derivaatide või kasvuhormooni produktsiooni või vabastamist. See võib toimuda näiteks nende ajuprotsesside mõjutamise kaudu, mis juhivad hormoonitasakaalu. Mõjud on samad mis testosteroonil ja kasvuhormoonil.

Dopingainete kuritarvitamise eesmärk ja viisid

Dopingaineid kuritarvitatakse selleks, et:

- jõuspordi tarbeks tugevdada lihasmassi
- kiirendada poiste puberteediprotsessi
- arendada olelusvõitluseks vajalikku karmust, suurendada eneseusku jne.

Dopingainet manustatakse suu kaudu tablettidena või kapslitena ning süstitakse peamiselt lihasesse. Dopingainet tuleb sisse võtta koos toitainerikka toiduga (sageli on vaja lisatoitu) ja tugeva jõutreeningu ajal selleks, et lihasmass oluliselt suureneks.

Vahel kuritarvitatakse dopingaineid mõnenädalase kuuri ajal suurte annustena, nn megadoosides siis, kui intensiivselt treenitakse.

Paljud dopingainete kuritarvitajad kasutavad isegi kesknärvisüsteemi mõjutavaid aineid nagu amfetamiin või katiin, et peletada tugeva treeningu tõttu tekkivat väsimust.

Aine lühiajaline mõju

Dopingained ei tekita joovet samamoodi kui näiteks narkootikumid, mis mõjutavad inimese meeleolu mitu tundi või päeva. Dopingaine võib pärast mõningast tarvitamist pikaks ajaks muuta meeleolu. Kuritarvitaja tunneb, et ta on varasemast arukam, jõulisem ja seksuaalselt huvitavam. Kõrgendatud meeleolu võib püsida üsna pikka aega, suureneb eneseusk. Pikema aja jooksul võib aga mõju suurel määral pöörduda agressiivsuseks ja vägivaldaks ning tuua kaasa isiksusemuutuse. Muutused võivad ilmneeda mõnekuise dopingainete kuritarvitamise järel.

Aine tekitatavad kahjustused ja kõrvalekalded

Dopingaine mõjul muutub loomulik hormoonide tasakaal, mis järk-järgult avaldub mitme elundi haiguse või häirena. Dopingainete kuritarvitamine võib esile kutsuda kõike: juuste väljalangemise ja akne (vinnid), meestel naisehääle (ingl.k. *bitch tits*), meestel südameveresoonte lupjumise, mis omakorda suurendab südameinfarkti ohtu. Maksa võimalik kahjustumine suurendab muu hulgas kollatõve- ja maksavähiohtu.

Muud kahjustused ja kõrvalekalded on näiteks vedeliku kogunemine neerude alatalitluse tõttu ning maovaevused, oksendamine ja kõhulahtisus. Võib olla ka tugevaid peavalusid ning lihaste ja soonte ülepinget. Puberteedieas noortel võib dopingainete kuritarvitamine pärssida pikkade toruluude kasvu. Meestel seksuaalhuvi alguses suureneb, aga võimekus järk-järgult väheneb, kuni

saabub impotentsus. Munandite kokkukuivamine võib lõppeda püsiva sigitamisevõimetusega. Naised muutuvad mehelikuks, neid iseloomustab bassihäääl, habemekasv ja karvakasv kehal ning kliitori suurenemine, neil on menstruatsioonivaevusi ja nad võivad jääda viljatuks.

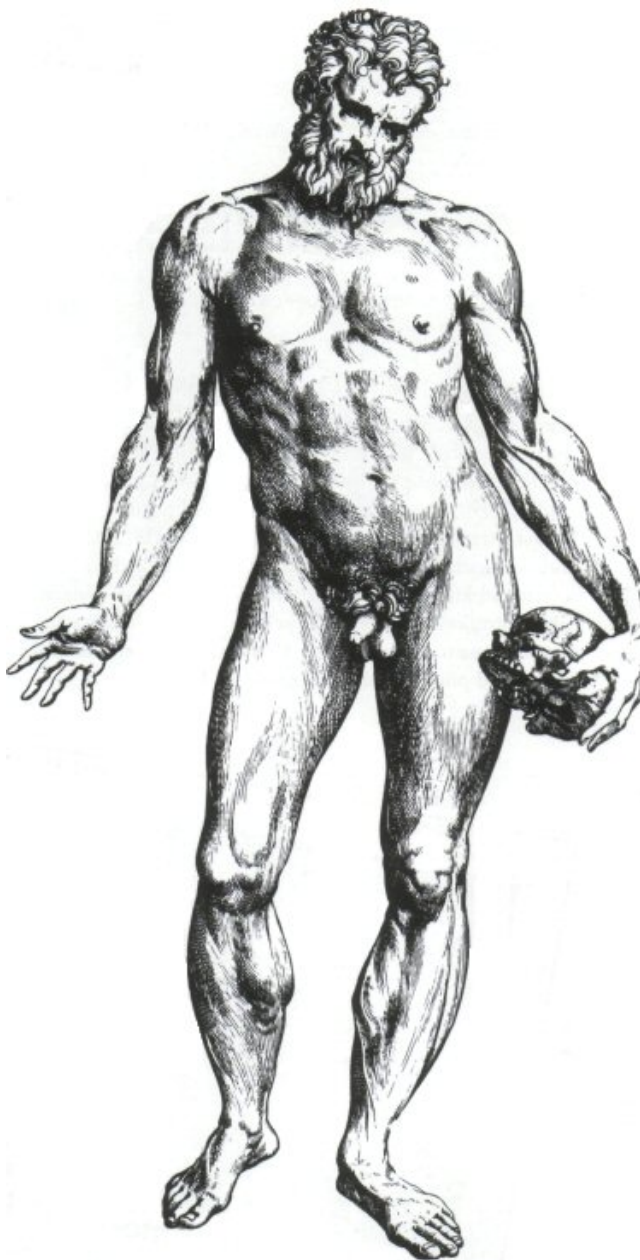
Dopingainete kuritarvitajatel on tavalisest suurem suremus. Surma põhjustest on esikohal südameinfarkt.

Dopingainete tekitatavad psüühikahälbed tähendavad eeskätt isiksusemuutusi, mis avalduvad ärrituvusena ja agressiivsusena, otsustusvõimetusena, jälitamismaania ja psüühilise depressioonidena. Dopingainete kuritarvitajas võib juba väike kogus alkoholi kutsuda esile agressiivsushoo.

Sõltuvus

Dopingained ei tekita sõltuvust sel viisil nagu narkootikumid, mis kutsuvad esile sundsoove. Pärast dopingaine pikaajalist kuritarvitamist võib inimene tunda tugevat igatsust sellise mõjukuse, eriti aga jõu ja eneseusalduse järele, mis tal oli ainet tarvitades. Seetõttu on tal raske ainete tarvitamisest loobuda.

Dopingainete kuritarvitamise tagajärjel tekivad võõrutusreaktsioonid võivad olla ebameeldivad: ilmnevad suured füüsilised muutused, impotentsus, väsimus jne. Et organismi on tähtsate hormoonide tootmisel pikka aega kunstlikult ergutatud, on see tunduvalt vähendanud organismi enda võimet neid toota ning hormoonide tasakaalu normaliseerimiseks võib kuluda palju aega. Psüühilistest võõrutusvaevustest tuleks nimetada depressiooni ning sellest tulenevat osavõtmatust ja ärrituvust.

Belgia arsti Andreas Vesaliust peetakse anatoomia isaks. Täpsete lahangute alusel koostatud suurteoses "Opera omnia anatomica & chirurgica" (1543) on üksikasjalikult kirjeldatud inimese keha ehitust.

Terviseohtlikud ained

Määratlus

Terviseohtliku ainaena käsitatakse "ainet, mis oma omaduste tõttu on ohtlik inimese elule või tervisele ning mida omandatakse joobe või muu mõju saavutamiseks". Alates 1. aprillist 1999 moodustavad need ained omaette rühma, mida vastavalt terviseohtlike ainete keelamise seadusele (1999:42) eriti hoolikalt kontrollitakse. Millised ained on seaduse järgi terviseohtlikud, seda otsustab valitsus, terve rida Rootsi terviseohtlike ainete nimekirja kuuluvatest ainetest on sotsiaalministri 4. novembri 1997. a. määrusega nr 39 kuulutatud piiratud käibega aineteks ka Eestis.

2C-B 4-bromo-2,5-DMPEA

Vi är mycket glada över att kunna erbjuda 2C-B, en av de effektivaste stimulantia som fortfarande är laglig i Sverige (oktober 1998) Denna juridiska situation är mycket gynnsam för oss svenskar eftersom 2C-B är narkotikaklassad i nästan hela västvärlden. 2C-B är en variant av syntetiskt meskalin som kombinerar uppåtteffekt med hallucinogena upplevelser. 2C-B-tabletterna är original Drittwelle av högsta kvalitet.

DMPT drogpåren
Box 2721, 162 15 Stockholm
www.dmptdrogpåren.com
berthel@dmptdrogpåren.com
DMPT drogpåren är medlem i Svenska Narkotikaförbundet
075-23 34 88

Terviseohtlike ainete hulka kuulub rühm fenetiülamiini tüüpi uimasteid. Pildil on 2C-B, mida varem müüdi vabalt Interneti vahendusel. Rootsis on sellise kauplemise eest ette nähtud karistus. (SKL)

Esimeses rühmas (fenetiülamiinide (PEA) rühm), on seitse ainet, mis on liigitatud terviseohtlikuks: BDB, 2C-B, 2C-T-2, 2C-T7, MBDB, 4-MTA ja PMMA (4-MMA). Nende keemilised lühendid esitatakse tavaliselt Ameerika keemiku Alexander Shulgini (ravimikujustuse pioneer) väljatöötatud süsteemi järgi.

Ainete valmistamine

Terviseohtlikeks aineteks liigitatud fenetiülamiinid (PEA-ravimid) on sünteetilised ained, mida võib valmistada võrdlemisi lihtsa sisseseadega laboratooriumis. Nad on oma keemiliselt koostiselt väga sarnased MDMA ja meskaliiniga. Puhtad ained on valged või heledat värvi ja kristallilised. Tavaliselt müüakse neid tablettidena või zhelatiinkapslitena, kuid on ka segusid, kus nad on koos teiste ravimitega, näiteks 2C-B koos MBDBga ja 2C-B koos MDMAga.

2C-B

2C-B on valge või heleroosa kristalliline aine, mida tavaliselt müüakse kapslitena või tablettidena. Tablettidele võivad olla pressitud näiteks dollari sümbol, roosad konnad või mitmesugused fantaasiaküllased tähised. Aine keemiline nimetus on BDMPEA ja slänginimed on *bromo*, *Eve*, *herox*, *nexus*, *Venus* ja *zenith*. Kapslid ja tabletid manustatakse tavaliselt suu kaudu, kuid ainet ka nuusutatakse, ehkki ta tekitab nina limaskestast ebameeldivat ärritust. Ainet võidakse ka süstida, aga selline manustamisviis on haruldane, nagu seda on ka tema suitsetamine. 2C-Bd on USA-s kuritarvitatud ka koos MDMA, ketamiini, kanepi ja muude hallutsinogeensete ravimitega. 2C-B tekitatav joobe sarnaneb väga

MDMA-joobega, kuid joobe tugevus sõltub oluliselt annuse suurusest. Väikese annuse korral täheldatakse empaatia- ja soojatunnet, seksuaalset erutust ning värinaid. Veidi suurema annuse korral tekivad hallutsinatsioonid, mis on üsna sarnased LSD tekitatavate pettekujutlustega. Suure annuse toimed võivad joobega kaasnedes tugevad värvihallutsinatsioonid. Võimenduvad hirmualged, võib tekkida unenäo seisund, mil inimene saab looma- või taimesümbolite sugemetega, jumalike olevuste või indiaani vaimudega põimunud elamusi. Väikese annuse põhjustatud tugeva joobe korral kestab see lühikest aega, tavaliselt umbes ühe tunni, aga joove võib jätkuda nõrgemana veel paari järgmise tunni vältel. Järelmõjusid on vähe.

2C-B kuritarvitamine võib põhjustada ka psühhoose. 2C-B pikaajalise kuritarvitamise mõjusid ei ole uuritud, sest aine on olnud kuritarvitamise objekt vaid lühikest aega.

Muud terviseohtlikud ained

Teisi terviseohtlikke aineid tavaliselt võetakse sisse tabletina või kui aine on pulbriline, siis ka nuusutatakse. Põhiliselt on neil samasugune mõju nagu 2C-B1. Ainult joovastav toime võib neil olla pikem, see on 4–8 tundi. MBDB-joove sarnaneb *ecstasy* (MDMA) tekitatavaga või meenutab ilma kõrvalmõjudeta alkoholijoovet. Joobe tunnused on terava nägemiselamuse saamine ning empaatia- ja eufooriatunne. Nagu mitme eespool kirjeldatud aine puhul, nii on ka PEA-sõltlase mõnikord väga raske kindlaks teha, millist PEA-ainet ta on manustanud. Milline aine mis kujundusega tabletis sisaldub, ei selgu, sest aine puhtuse aste ja aine koostis varieeruvad. Peale selle ei ole ka kujunenud kindlat seost tablettide ainesisalduse ja kuju vahel. Täpse koostise kohta võib anda vastuse üksnes keemiline analüüs.

PEA-ainete mõningad nimed väljendavad nimepanijate fantaasiarikkust. Näiteks MBDB kannab mõnikord nime "Eden" või "Methyl-J", BDB aga lihtsalt "J".

4-MTA kannab nime *flatliners* tablettide lapiku kuju tõttu. Keelekasutus varieerub sõltuvalt sellest, mis ajal ja kes on neid aineid kasutanud.

PEA-de mõju

Aine tekitatava füüsilise seisundi tunnused

- värinad
- nuusutamise korral nina limaskestast
- ärritus või valu ninakoopas
- punetus
- lõualihaste kokkutõmbumine
- lihaspinged.

Aine tekitatava psüühilise seisundi tunnused

- suurenenud valvsus ümbruse suhtes
- empaatia- ja soojatunne
- seksuaalhuvi suurenemine
- hallutsinatsioonid
- suurte annuste korral hirm ja meeltesegadus.

Sõltuvus

PEA-rühma aineid on kuritarvitatud nii lühikest aega, et nende sõltuvust või kahjustusi tekitavat mõju ei ole jõutud veel põhjalikult uurida. Just seetõttu käsitatakse neid seaduses kui terviseohtlikke aineid, mitte kui narkootikume. Et aine liigitada narkootikumiks, tuleb peale muu põhjalikult uurida ka seda, kas ta tekitab sõltuvust.

Mõnikord kasutatakse terviseohtlike ainetena kontrollitavate, kuid tegelikult siiski kuritarvitatavate PEA-ainete asemel neid PEA-aineid, mis on narkootikumikontrolli all (nt 2C-B asemel MDMA) ja mis tekitavad sama laadi joovet ja samasuguseid häireid.

Uimastikahjustused ja sõltuvusravi

Narkootikumide, dopingainete ja muude terviseohtlike ainete ning ravimite kuritarvitamine on selle tagajärjel tekkivate raskete vigastuste ja kõrvalekallete tõttu ohtlik nii inimesele endale kui ka ühiskonnale.

Tagajärjed sõltuvad aine tüübist ja annusest, aine hankimise viisist, kuritarvitamise intensiivsusest, inimese tundlikkusest, teiste suhtumisest ja paljudest muudest teguritest.

Uimasti kuritarvitamisega kaasnevad füüsilised ja psüühilised kahjustused ning sotsiaalsed hädad.

Füüsilised kahjustused

Uimastite kuritarvitamine võib lõppeda raske kehalise haiguse või kahjustusega. Isegi india kanepi kui joovastusaine kuritarvitamine, mida 1960. aastatel peeti teatavates ringkondades süütaks tegevuseks, võib põhjustada ravimatu haiguse.

Uimastite mõjul sagenevad liiklus- ja tööõnnetused ning suureneb olmetraumade arv. Uimastisõltlane on ohtlik ka järeljoobes, sest ta tunneb end või ta näib kainenena.

Uimastisüstijaid varitseb pidev infektsioonioht. Süstija võib haigestuda kollatõppe (B hepatiit), nakatuda HIViirusega ja saada AIDSi, ta võib nakatuda stafülokokkidega ja paljude muude haigustekitajatega. Ka lisaainetega ebapuhtad uimastisegud võivad esile kutsuda eluohtlikke allergilisi reaktsioone.

Mürgitused ja infektsioonid kahjustavad siseorganeid, eelkõige maksa, neerusid, südant ja kopse. Halveneb hammaste ja igemete seisund - tekib kaaries ning hambad lagunevad ja murduvad.

Lootevigastused ja imiku psüühikahäired on amfetamiini, india kanepist tehtud joovastusaine, heroini ja kokaiini tarvitamisest põhjustatud mürgituse otsene tagajärg.

Surm võib saabuda muu hulgas heroini, kokaiini, barbituraatide ja GHB üleannustamise tagajärjel.

Psüühilised kahjustused

Uimastid võivad esile kutsuda raskeid psüühikahäireid ja kergemaid psüühilisi kõrvalekaldeid. Meelemürkide mõju häirib paljusid psüühilisi funktsioone, nagu ärkvelolek, teadvus, reaktsioonivõime ning mälu ja meeleolu seisund. Aine pikaajalise kuritarvitamise järel võivad hälbed muutuda raskeks ning mõnel juhul on uimasti liigtarvitamise tagajärjeks rasked ja püsivad talitlushäired ja iseloomumuutused. Psühhoosi põhjus võib olla india kanepist valmistatud uimasti, kesknärvisüsteemi mõjutavate ainete,

hallutsinogeenide ja kokaiini kuritarvitamine. Uimasti mõjul halveneb mälu ja seega muutub võimatuks aru saada näiteks masinate käitamise keerulistest juhenditest. Pärast joovet püsivad kõrvalekalded üldjuhul mitu päeva. Uimastite kuritarvitamine võib häirida õpinguid, sest tekitab väsimust, vähendab motivatsiooni ja nõrgendab distsipliini. Uimasti kuritarvitamine on ohtlik järgmistel põhjustel:

- ägeda joobe ajal on nõrgenenud reaktsioonivõime ja moondunud reaalsustaju
- pärast joovet ei tule aju toime oma tasakaalu taastamisega. Joobe järelmõjud meenutavad tavalist alkoholi joovet ning võivad väljenduda väsimuses, jõuetuses, reaktsioonide aegluses, keskendumis-raskuses ja ärrituvuses. Samas ei ole inimene teadlik oma seisundist
- ajutegevuse pikaajalised kõrvalekalded - halvenenud mälu, püsiv moondunud reaalsustaju ja jälitamis-maania — muudavad uimasti kuritarvitajad ümbrusele ohtlikuks.

Käsitletud kõrvalekaltele kui ebasoovitavatele ohuteguritele pööratakse üha suuremat tähelepanu kõigis töökohtades, kus kasutatakse moodsaid seadmeid ja rakendatakse kõrgtehnoloogiat.

Sotsiaalne kahju

Uimastite kuritarvitamise tagajärjel kaotab inimene ühiskonnas pidepunkti. Tekib eetiline lõtvus, halvemal juhul hakkab narkomaan ühiskonnas kujunenud eetikakannormi eirama. Väheneb vastutustunne ja suureneb oht panna toime kuritegu, suhted kaasinimestega känguvad või katkevad. Pikapeale saab uimasti kuritarvitamisest harjumuspärane viis raskuste eest põgeneda. See kaldumus teeb murelikuks just noorte puhul, sest eluraskuste eest pagedes ei õpi nad oma probleeme kunagi lahendama.

Narkootikumide, dopingainete ja muude terviseohtlike ainete omamise eest karistatakse, niisamuti narkootikumide ja dopingainete keelatud tarvitamise eest.

Uimastite mõjul suureneb ka muude keelatud tegude toimepanemise oht, näiteks joobnuna sõiduki juhtimine ja vägivalda kasutamine. Et tavaliselt kaubitsetakse uimastitega kuritegelikes ringkondades, siis suureneb oht, et tihenevad kurjategijate omavahelised sidemed. Paljudel juhtudel saadakse uimasti ostuks raha üksnes kuritegu toime pannes. Kuriteo ohver võib olla tööandja, töökaaslane, sõber või üldsus.

Narkomaani korteris valitseb suur korralagedus: plektoosid narkootikumianustega, kapslid, manustamisvahendid jms. Vahel on näha süstlaid ja kaniüüle. (PAS)

Uimasti kuritarvitamine peab saama takistuseks mootorsõiduki juhiloa taotlemisel. Uimastisõltlasest õigus-, meditsiini- või muu üliõpilane tuleb õppetöölt kõrvaldada, arst ja muu tervishoiutöötaja võivad uimasti kuritarvitamise pärast jääda ilma oma kutsetunnistusest.

Nagu eespool öeldud, vähendab uimastite kuritarvitamine motivatsiooni ja püsivust ning nõrgendab distsipliinitunnet. Uimastisõltlase kaastöötajad tunnevad tema suhtes ebakindlust, sest ta on konfliktne, tema töötulemused on kehvemad kui teistel, ta puudub töölt põhjuseta jne.

Sõltuvuse kujunemine

Narkootikumide kuritarvitamisega seotud raskemaid probleeme on sõltuvuse kujunemine. Maailma Tervishoiuorganisatsiooni (WHO) määratluse järgi on sõltlane inimene, kes "tunneb sündi võtta ainet, et kogeda selle mõju psüühikale". Uimastist sõltuv inimene kaotab mõistusliku kontrolli oma tegevuse üle, sõltuvus omakorda on aga meelemürgi kuritarvitamise jätkamise mootor. Sõltuvus võib muutuda väga tugevaks, sundides inimest jätkama aine kasutamist isegi siis, kui see põhjustab suuri kahjusid, raskeid kõrvalekaldeid ja haigusi või lausa ähvardab ta elu. Uimastist sõltuval inimesel on võimatu ilma meelemürgita elada.

Sõltuvusega kaasnevad piinarikkad võõrutusreaktsioonid, mis järgnevad pikaajalisele uimasti tarvitamisele. Uimastisõltlase organism aga kohaneb ainega ja ta peab annuseid järjest suurendama, et olla sama tugevas joobes, nagu ta varem oli.

Uimastisõltlase kohtlemine

Uimastisõltlasel tuleb võõrutamiseks läbida aine jätkuvalt kuritarvitamisest kuni uimastist loobumiseni mitu etappi. Põhietapid on järgmised:

- kainenemine ja aine mõju kadumine
- võõrutusvaevuste ravi, mis tagab kehatalitluse normaliseerumise
- füüsiliste haiguste ja kõrvalekallete ravi
- psüühikahäirete ning isiksusemuutusest tingitud seisundi ja muude kõrvalekallete ravi
- kuritegeliku või asotsiaalse käitumise korrigeerimine ning normaalsete sotsiaalsete suhete taastamine
- uimastivaba elustiili kujundamine.

Esimesed sammud tehakse tavaliselt ravi ajal. Sotsiaalravi võib korraldada nii ambulatoorselt kui ka statsionaarselt. Paljud sõltlased satuvad oma rohkete kuritegude tõttu kriminaalhooldaja järelevalve alla. Mõne aine, näiteks oopiumipreparaatide tekitatud sõltuvusest võõrutamiseks kasutatakse eriravimeid.

Uimasti kuritarvitaja sõltuvusravi on tavaliselt pikaajaline. Kõige otstarbekam on korraldada ravi haiglas, kus patsient on arstide käe all ja kus vajaduse korral on võimalik rakendada sündi, et kuritarvitaja järgiks ravinõudeid. Patsientide üle on sisse seatud ka järelkontroll, et uurida, kas inimene on uimastitest lõplikult loobunud. Sellest hoolimata püsib oht, et isegi pärast pikka uimastivaba perioodi alustatakse kuritarvitamist uuesti.

Hilisemas ravis on ette nähtud õppetöö ja nn sotsiaalne treening, et aidata endisel narkomaanil elada täisväärtuslikku elu.

Uimasti kuritarvitamise kindlakstegemine

Kuritarvitamise tuvastamist raskendavad asjaolud

On hulk tegureid, mis ei võimalda uimasti kuritarvitamist

õigel ajal kindlaks teha. Need on järgmised:

- uimastijoove kestab tavaliselt nii lühikest aega (mõni tund), et kuritarvitajal on võimalik seda varjata, hoides teiste eest lihtsalt kõrvale. Et kuritarvitamine avastada, st uimasti sissevõtmine ja joove kindlaks teha, peab keegi olema uimasti tarvitamise juures ja tuvastama tarvitamise või vahetult pärast tarvitamist märkama joobetunnuseid
- jätkuva kuritarvitamise tunnused (haigusnähud) on alguses nõrgad
- kuritarvitaja varjab või vähendab uimasti tarvitamist
- paljusid kuritarvitamisega kaasnevaid psüühilisi või sotsiaalseid kõrvalekaldeid võidakse valesti tõlgendada: neid seostatakse puberteedia probleemidega või üldiste eluprobleemidega
- vastutajatel, nagu vanemad ja õpetajad, on kergem silm kinni pigistada kui tunnistada, et uimastit kuritarvitatakse lähiümbruses.

Kuritarvitamise diagnoosimist raskendab ka see, et paljud narkomaanid kasutavad mitut uimastit korraga või vahetult üksteise järel. Selline segatarvitamine võimendab uimasti mõjusid, mis väljendub liitjoobena ja mille võib segamini ajada muu uimasti toimega.

Paljudel juhtudel on uimasti pikaajalise kuritarvitamise järel kahjustused — näiteks kesknärvisüsteemi mõjutavate ainete kuritarvitajatel tugev kõhnumine või püsivad muutused mootorikas — nii ilmsed, et inimeses on kerge ära tunda tüüpilist kuritarvitajat.

Et inimest uimastisõltuvuse diagnoosimiseks uurida, on selleks üldjuhul vaja tema nõusolekut või seaduslikku alust.

Kuritarvitamise diagnoosimise meetodid

Et uurida, kas inimene on uimasti mõju all või kas ta kuritarvitab neid regulaarselt, on mitu meetodit:

- uimasti valmistamise ja süstimise tuvastamine
- kuritarvitamise kahtlustatava või tema lähemate sõprade küsitlemine
- pikema aja vältel isiku eluviisi muutuste jälgimine
- nende narkomaanidega kontakti otsimine, kes kuuluvad isikuga samasse seltskonda ja kellel suure tõenäosusega on samasugused uimastiharjumused

- uimastite ja nende jääkide (nn metaboliitide) kindlakstegemiseks biokeemiliste proovide võtmine
- ühekordne keha ülevaatus süstimisjälgede tuvastamiseks: käsivarte kontrollimine, silmade vaatlemine, käitumis- ja reageerimisviiside jälgimine
- põhjaliku arstiuringu korraldamine
- aine kuritarvitamiseks kasutatavate vahendite jms säilitamine ja uurimine.

Kuritarvitamise ulatuse kindlakstegemiseks on vaja teha mitu uuringut, mille eesmärgid on järgmised:

- selgitada muutused käitumises ja harjumustes
- kindlaks teha uimasti tekitatud füüsilise ja psüühilise seisundi tunnused
- teha kindlaks sotsiaalsed hälbed
- leida uimasti kuritarvitamiseks kasutatavad vahendid.

Muutused uimasti kuritarvitaja käitumises ja harjumustes

Kasutatava aine omadustest ja aine kuritarvitamise intensiivsusest ning muudest asjaoludest sõltuvalt leiavad uimasti kuritarvitamise tagajärjel inimese käitumises ja harjumustes aset järgmised muutused:

- silmanähtavad meeleolu kõikumised: kurbus vaheldub naeruhogudega
- vähenenud huvi töö ja õppimise ning spordi ja muude varasemate harrastuste vastu
- halvenenud suhted vanemate ja õdede-vendadega
- muutunud suhtlusring, vanad kontaktid lõpevad ja uued tulevad asemele; on tähelepanekuid, et uusi "kamraade" ei soovita tutvustada
- tihe suhtlemine tuttavate kuritarvitajatega
- ööpäevarütmi nihe
- põhjendamatu eemalolek perekonnaelust, töölt ja õpingutest
- alanenud söögiisu; suurenenud on maiustuste, karastusjookide jms tarvitamine
- hügieeninõuete eiramine: korratu ja määrdunud rõivastus, üldine lohakus
- kaitseks valguse vastu päikesepillide kasutamine (suurenenud valgustundlikkus); silmatilkade kasutamine silmavalgete punetuse vähendamiseks
- tavalisi piire ületav agressiivne, irriteeriv või vägivaldne käitumine.

Uimasti mõjude uurimise juhend

Et kindlaks teha, kas inimene on uimasti mõju all, tuleb uurida:

- teadvuse seisundit
- lihaste tugevust, kehahoidu ja käitumist
- silmalaugusid
- pupille ja pupillide reageerimist valguse muutudes
- silmade liikumist ja nende võimet jälgida eset
- miimikat
- hingamist
- pulssi ja vererõhku
- higistamist
- süstimisjälgi (eriti käsivartel)
- suhtlemisvalmidust
- kõnemuutusi (nt ülepingutatud jutukus või jutulõnga kaotamine)
- psüühilist seisundit (kas on kõrvalekaldeid, nagu meeltesegadus või psühhoos)
- organismi üldseisundit (haigused, väsimus
- või muud tegurid, mis võivad olla tuvastatud seisundi põhjustanud).

Uimastisõltuvuse õigeks diagnoosimiseks on vaja korraldada põhjalik uuring. Tuleb teha biokeemilised analüüsid. Raske uimastikahjustuse korral, kui inimene on teadvuseta või meeltesegaduses, mistõttu on temaga raske või võimatu kontakti saada, tuleb kohaldada haiglaravi.

Uimasti tekitatava füüsilise seisundi tunnused

Uimasti kuritarvitamisest ringitud füüsilise seisundi tunnused on järgmised:

- veenisüstide armid ja torkejäljed (mõnikord väidab narkomaan, et need on tavaliste ravi-protseduuride jäljed; andmeid tuleb alati kontrollida)
- seletamatu väsimus
- rahutus ja närvilisus
- kriimustusjäljed
- tugevasti laienenud või ahenenud pupillid
- punased silmavalged
- tugevad kehahoiu- ja liikumismuutused (oopiumipreparaatide mõjul kokkuvajumisest kuni kesknärvisüsteemi mõjutavate ainete tekitatud üliaktiivsuseni)
- tugev kehakaalu vähenemine kesknärvisüsteemi mõjutavate ainete kuritarvitamise korral
- muutunud miimika (kummalised grimassid vestluse ajal).

Sotsiaalsed hälbed

Uimasti kuritarvitamine tekitab järgmisi sotsiaalseid hälbeid:

Gravüür Vesaliuse teosest.
(1543)

- distsipliinitunde nõrgenemine ja ühiskonna huve eirav käitumine
- ühistunde puudumine
- konfliktisus
- kaldumus valetada ja sõnapidamatus vargused, vägivald ja ähvardamine.

Uimasti manustamise vahendite kindlakstegemine

Uimasti kuritarvitaja lähiümbrusest võib leida järgmisi esemeid ja jälgi:

- kahtlased vereplekid riietel ja kehaosadel
- süstlad, kanüülid, puuvillatutid, kõverad lusikad, happekotid ja metall-lusikad tumedate halvalõhnaliste jääkidega
- fantaasiarikaste kujudega piibud
- pruunid kamakad või põlenud jäägid alumiiniumfooliumil
- hašišitükikeste hoidmiseks kirjakaalud
- terav suitsulõhn, mis tavaliselt meenutab sigaretsuitsu lõhna (suitsetatakse hašišisuitsu varjamiseks) või põlenud metalli lõhn
- uimastipakendid.

Narkovaldkonda reguleerivad õigusaktid

ÜRO 1961. aasta narkootiliste ainete ühtse konventsiooniga ning 1971. aasta psühhotroopsete ainete konventsiooniga ühinemise seadusega (jõustus 06.07.1996; RT II 1996, 19-22, 84) järgi on Eesti nimetatud konventsioonidega ühinenud alates nende jõustumisest.

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadusega (jõustunud 01.11.1997; RT I 1997, 52, 834) reguleeritakse narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende valmistamiseks kasutatavate ainete nimekirjade koostamise ja kinnitamise korda; käitlemise korda; järelevalvet ning identifitseerimist; samuti narkootiliste, psühhotroopsete ja lähteainete käitlemiseks vajalike lubade väljastamise korda ning kontrolli selle täitmise üle; nimetatud ainetega seotud informatsiooni ning aruandluse korda ning narkomaania leviku tõkestamise, narkomaanide ravi ja rehabilitatsiooni korda. Vabariigi Valitsuse 27. novembri 1997. a määrusega nr 229 "Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete väikese ja suure koguse määrade kehtestamine" (jõustunud 29.11.1997; RT I 1997, 83, 1416) nähakse ette enim kuritarvitatavate narkootiliste ja psühhotroopsete ainete suure koguse määr, millest allapoole jäävad kogused loetakse väikesteks. Määrusega reguleerimata ainete väikese ja suure koguse üle otsustab Ravimiamet igal üksikjuhul eraldi.

Määruse alusel loetakse suureks koguseks:

amfetamiini ja kokaiini puhul alates 1 g
heroiini puhul alates 0,1 g või 10 ml vedelikust
marihuaana puhul alates 50 g
hašiši puhul alates 10 g
morfiini puhul alates 3 g
oopiumi puhul alates 10 g
unimaguna ürdi, kuparde ja nendest
kodusel teel valmistatud produktide puhul
alates 500 g või 50 ml vedelikust
LSD puhul alates 5 annusest
tarenit puhul alates 10 tabletist jne.

Vabariigi Valitsuse määrusega 28.novembrist 1997 nr 230 kinnitatud "Põllumajandusliku tootmise eesmärgil unimaguna ja kanepi käitlemise korraga" (jõustunud 03.12.1997; RT I 1997, 84, 1428) reguleeritakse unimaguna ja kanepi käitlemist põllumajandusliku tootmise eesmärgil, selliseks tegevuseks loa andmise ja loa kehtetuks tunnistamise korda, käitleja kohustusi ja

vastutust ning riiklikku järelevalvet käitlemise üle.

Vabariigi Valitsuse 28. novembri 1997. a määrusega nr 231 kinnitatud "Lähteainete käitlemise korraga" (jõustunud 03.12.1997; RT I 1997, 84, 1429) reguleeritakse narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadusega sätestatud korras koostatud nimekirjades loetletud lähteainete käitlemist; käitlemiseks tegevuslubade andmist ja kehtetuks tunnistamist ning käitleja kohustusi; impordi- ekspordi- ja transiidisertifikaatide andmist ja kehtetuks tunnistamist ning importija, eksportija ja transiitvedaja kohustusi; lähteainete toimetamist üle tollipiiri ning järelevalvet lähteainete käitlemise korra järgimise üle.

Siseministri määrusega 24. oktoobrist 1997. a nr 21 "Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seaduse rakendamine" (jõustunud 01.11.1997; RTL 1997, 172/ 173, 967) reguleeritakse narkootilise või psühhotroopse aine üleandmise vormistamise ja säilitamise korda ning asitõendiks oleva või erikonfiskeerimisele kuuluva narkootilise või psühhotroopse aine Politsei ameti Kohtuekspertiisi ja Kriminialistika Keskuses säilitamise ja hävitamise korda.

Sotsiaalministri 4. novembri 1997. a määrusega nr 39 "Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning eriarvestusele kuuluvate ainete meditsiinilisel ja teadusliku eesmärgil käitlemise, sellealase arvestuse ja aruandluse korra ning lähteainete nimekirjade kinnitamine" (jõustunud 01.12.1997; RTL 1997, 192/193, 1010; 1998, 362/363, 1536; 1999, 66, 860) reguleeritakse narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ja ravimite ning eriarvestusele kuuluvate ainete ja ravimite käitlemist, arvestust ja aruandlust ravimite tootmise ja hulgimüügi ettevõttes, apteegis ja selle allaasutuses, haiglaapteegis, tervishoiu-, hoolekande-, teadus- ja uurimis-asutuses; narkootiliste ja psühhotroopsete ainete arvestust ja aruandlust nimetatud ainetega seotud kuritegude ennetamise, avastamise ning tõkestamise asutustes. Määrusega kinnitatakse ka lähteainete nimekirjad.

Määruses on sätestatud, et ainete nimekirjad vaadatakse üle ja neis tehakse muudatused vähemalt kord aastas. Kui aine ei kuulu kinnitatud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjadesse, määrab selle kuuluvuse Ravimiamet.

Narkootilised ja psühhotroopsed ained on jaotatud nelja nimekirja:

I nimekiri - ained, mille käitlemine Eestis on keelatud, v.a erijuhtudel.

19. sajandil oli laialt levinud koloniaal-maadest pärineva oopiumiga kauplemine. Seetõttu levis oopiumi-suiitsetamine ka Hiinas, kus see sümboliseeris võõrvõimu ja orjust. Hiina valitsuse tellimusel valmistatud plakat aastast 1911. Hiinat kujutatakse oopiumisse aheldatud hiiglasena. Tekst: "Võideldgem oopiumi ja morfiini vastu!" (Schievelbush, Maitse, paradiis ja terve mõistus, 1982). 1950. aastatel Hiina Rahvavabariigis korraldatud oopiumi-vastases kampaanias nimetati oopiumi imperialismi nuhtluseks.

Oopiumi ja mitme teise opiaadi üle rahvusvahelise kontrolli sisseseadmist kiirendas oluliselt Hiina kogemus. 1912 aastal võeti vastu esimene rahvusvaheline oopiumi konventsioon.

Sellesse nimekirja kuuluvad näiteks heroiin, amfetamiin, *ecstasy* ja sellele lähedased MDEA ja MBDB; kanep ja selle töötlemissaadused ning neis sisalduvate psühhotroopsed ained - tetrahüdrokannabinoolid; unimaguna ürt ja kuprad ja sellest kodusel teel valmistatud saadused; fentsükliidiin (PCP), LSD, kokapõõsa lehed jt;

II nimekiri - ained, mida sisaldavaid narkootilisi ravimeid võib jaemüügi korras apteegist elanikele väljastada ainult narkootilise ravimi retsepti alusel. Sellesse nimekirja kuuluvad näiteks kokaiin, metadoon, morfiin ja oopium jt;

III nimekiri - ained, mida sisaldavaid narkootilisi ja psühhotroopseid ravimeid võib jaemüügi korras apteegist elanikele väljastada ainult retsepti alusel. Sellesse nimekirja kuuluvad näiteks amobarbitaal, pentobarbitaal, tsüklobarbitaal, flunitrasepaam, kodeiin ja tramadool jt;

IV nimekiri - ained, mida sisaldavaid psühhotroopseid ravimeid võib jaemüügi korras apteegist elanikele väljastada ainult retsepti alusel. Sellesse nimekirja kuuluvad näiteks allobarbitaal, fenobarbitaal, diasepaam, fenasepaan, flurasepaam, nitrasepaam, oksasepaam, meprobamaat, ketamiin ja taren.

II ja III nimekirja kuuluvate ainete käitlemiseks on vaja narkootiliste ainete tegevusluba.

Sotsiaalministri 18. märtsi 1998. a määrusega nr 20 kinnitatud "Narkomaanide võõrutus- ja asendusravi andmise ulatus arstiabi erinevatel etappidel" (jõustunud 01.09.1998; RTL 1998, 110/111, 451) reguleerib opiaate

süstivatele narkomaanidele haiglas antava võõrutus-seisundi- või asendusravi korda ning selle ravi järelevalvet.

Karistused narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende ainete lähteainete käsutamise, käitlemise, omamise, salakaubaveo, tarvitamise jms eest on peale narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seaduse §-de 13-15 ette nähtud ka kriminaalkodeksi (jõustunud 01.06.1992; viimane terviktekst avaldatud RT I 1999, 38, 485) ja haldusõigusserikkumiste kodeksis (jõustunud 01.08.1992; viimane terviktekst avaldatud RT I 1999, 41, 496).

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega seotud kuritegude eest määratakse karistus kriminaalkodeksi §-de 76, 177², 177³, 201, 202², 202³, 202⁵, 20⁴, 209² ja 210¹-210⁴ järgi. Nimetatud sätete alusel karistatakse isikut järgmiste kuritegude eest: narkootilise või psühhotroopse aine ebaseaduslik valmistamine, omandamine, hoidmine, vedu, edasisaatmine või edasiandmine ning nimetatud tegevuse eeskirjade rikkumine; narkootilise või psühhotroopse aine ebaseaduslik toimetamine kinni-pidamisasutuse või interneerimislaagri või meditsiinilisi või kasvatustlikke mõjutusvahendeid kohaldava asutuse territooriumile või selle ebaseaduslik üleandmine; narkootilise või psühhotroopse aine arstiettekirjutuseta tarvitamine; isikule kuuluvates eluruumides või mitteeluruumides narkootilise või psühhotroopse aine ebaseadusliku tarvitamise võimaldamine ning kallutamine narkootilise või psühhotroopse aine tarvitamisele; kui mootorsõidukit juhib joobeseisundis isik, kes on tarvitanud narkootilist või psühhotroopset ainet ja on

joobe tõttu põhjustanud raske kehavigastuse; narkootilise või psühhotroopse aine vargus või röövimine ning salakaubavedu; unimaguna või kanepi ebaseaduslik külvamine või kasvatamine. Üldjuhul karistatakse loetletud kuritegude eest kuni 8aastase vabaduskaotusega. Kergemate kuritegude eest on võimalik karistusena määrata ka rahatrahvi või aresti või erioiguse aravõtmist.

Halduskorras karistatakse isikut narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega seotud tegude eest haldusõiguserikkumiste seadustiku §-de 78, 96, 96¹, 97, 104¹, HO³, 111, 154, 158 ja 168 järgi. Nimetatud sätete alusel karistatakse järgmiste õigusrikkumiste eest: unimaguna või kanepi ebaseaduslik külvamine või kasvatamine; mootorsõiduki, raudteeveeremi või õhusõiduki juhtimine joobeseisundis isiku poolt, kes on tarvitanud narkootikumi või psühhotoksilisi aineid või sellise isiku juhtima lubamine; narkootiliste, psühhotroopsete või

psühhotoksiliste ainete tarvitamine rongiõnnetuses osalenud raudteeveeremi juhi poolt vahetult pärast rongiõnnetust kuni selle asjaolude väljaselgitamiseni sündmuskohal; narkootikumi mõju all oleva isiku hasartmängus osalemise lubamine hasartmängukorraldaja või temaga töösuhetes oleva isiku poolt; narkootilise või psühhotroopse aine väikeses koguses ebaseaduslik omandamine või edasiandmise eesmärgita hoidmine või arsti ettekirjutuseta tarvitamine; kinnipidamisasutuses või interneerimislaagris või meditsiinilise või kasvatuslikke mõjutusvahendeid kohaldavas asutuses kinnipeetavale või interneeritule narkootilise või psühhotroopse aine ebaseaduslik üleandmine. Nimetatud kuritegude eest on karistuseks ette nähtud kuni 300 päevapalga suurune rahatrahv või kuni 30 päeva haldusaresti. Mitme haldusõiguserikkumise eest on ette nähtud ka teatud ajaks erioiguse aravõtmine.

Internetiaadressid

Narkootikumide kohta on erinevates keeltes kirjandust palju. Soovijatel on võimalik saada asjatundlikku nõu ning laenutada raamatuid Alkoholi- ja Narkoinfo Keskliidu raamatukogust aadressil Olof Palmes gata 17, 107 25 Stockholm, tel +46 8 412 46 00, faks + 46 8 106 347. Kodulehekülg www.can.se.

Asjalikku informatsiooni narkootikumide kohta Rootsis on järgmistel Interneti-lehekülgedel:

www.can.se	Rootsi Alkoholi- ja Narkoinfo Keskliidu raamatukogu
www.carnegieinst.a.se	Rootsi Carnegie Instituut
www.drugsmart.com	Rootsi Sotsiaalministeerium
www.fhinst.se	Rootsi Tervishoiuinstituut
www.mpa.se	Rootsi Ravimiamet
www.narkotikafakta.nu	Rootsi Narkopolitseinike Ühing
www.police.se	Rootsi Politseiamet
www.snpf.org	Rootsi Narkopolitseinike Ühing

Eesti kohta võib vastavat informatsiooni leida Interneti-lehekülgedelt:

narko.sm.ee	Eesti Uimastipreventsiooni Sihtasutus
www.tervis.ee	Eesti Tervisekasvatuse Keskus
www.sm.ee	Sotsiaalministeerium
www.hm.ee	Haridusministeerium
www.sam.ee	Ravimiamet
www.pol.ee	Politseiamet

Väljaandjad

Rikspolisstyrelsen (RPS) on Rootsi politseistruktuuri keskne organ, kelle ülesanne on koordineerida ja juhtida narkomaaniavastast võitlust. Samale ametkonnale allub ka Kõrgem Politseikool (Polishögskolan), kelle põhiülesanne on korraldada Rootsi politsei narkokoolitust. Politsei korraldab ka infopäevi ametiasutustes ja koolides ning informeerib üldsust narkoprobleemidest. Seda tegevust võib pidada väga oluliseks narkopreventsiooniks. Rootsi Politseiamet asub Stockholmis.

Svenska Carnegie Institutet (SCI) on erakapitalil põhinev sihtasutus, kelle põhiülesanded on korraldada ja rahastada narkootikume ja narkomaaniat käsitlevaid teadusuuringuid ning muud teadustööd, samuti uurida kuritegelikku käitumist ja teisi nüüdisühiskonna probleeme. Selleks kogutakse asjakohaseid andmeid, korraldatakse seminare ja tehakse rahvusvahelist koostööd. Instituut asub Stockholmis.

Svenska Narkotikapolisföreningen (SNPF) on narkoküsimustega tegelevate politseinike ja teiste õiguskaitseorganite töötajate ühendus, kelle põhitöö on korraldada koolitust, seminare ja konverentse. Oma liikmete tegevust toetab ühing stipendiumidega. Koos *Mediahusetiga*, on Rootsi Narkopolitseinike Ühing loonud ettevõtlusklubi, mille kaudu korraldatakse narkokoolitust firmades ja ettevõtetes. Ühingu peakorter asub Göteborgis.

Eesti Politseiamet on Eesti Politsei juhtorgan, kelle ülesanne on läbi oma allasutuste koordineerida ja juhtida narkomaaniavastast võitlust. Samale ametkonnale allub ka Paikuse Politseikool, kelle üheks ülesandeks on korraldada Eesti politsei narkokoolitust. Eesti Politseiamet asub Tallinnas.